

STUDIU CALITATIV
PRIVIND
CONSILIEREA ȘI
GHIDAREA ÎN
CARIERĂ A ELEVILOR
CU CERINȚE
EDUCAȚIONALE
SPECIALE DIN
ÎNVĂȚĂMÂNTUL
GENERAL ȘI
PROFESIONAL
TEHNIC ÎN
REPUBLICA
MOLDOVA

Centrul „Speranța”,
Chișinău 2018

ECHIPA DE CERCETARE:

Ludmila Ciocan, Sociolog, Coordonator de echipă
Angela Cara-Drăguțan, expert, Dr. în pedagogie
Marcela Dilion-Strechie, expert, Dr. în sociologie

Acest studiu a fost realizat de Asociația Obștească Centrul „Speranța” în cadrul proiectului „Învățământul Profesional Tehnic Incluziv (ÎPT-I) – Ghidare în carieră și consiliere pentru a susține accesul la educație și formare relevantă”, implementat de Centrul „Speranța” în parteneriat cu KulturKontakt Austria și Asociația „Staze” Montenegro. Proiectul este co-finanțat de Uniunea Europeană, Municipiul Viena și KulturKontakt Austria.

Centrul „Speranța”, Republica Moldova

Asociația Obștească Centrul „Speranța” începînd cu anul 2000 a fost una dintre organizațiile lidere care a contribuit la dezvoltarea practicilor de educație incluzivă în sistemul de învățămînt general. Începînd cu anul 2015, activitatea organizației este focusată pe dezvoltarea deprinderilor de trai independent, prestarea serviciilor de orientare vocațională și facilitarea procesului de incluziune pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități.

Date de contact Centrul “Speranța”:

www.speranta.md
bd. Traian, 12/2, ap. 2, MD-2043,
Chișinău, Republica Moldova
tel./fax: (022) 56 11 00 GSM: 079775513;
e-mail: info@speranta.md

Organizațiile partenere în realizarea studiului:

KulturKontakt Austria

KulturKontakt Austria (KKA) facilitează cooperarea educațională între instituțiile de învățămînt din Austria și instituțiile partenere relevante din Europa de Est și de Sud-Est, precum și cooperarea regională în ESE. Una dintre prioritățile KKA este promovarea accesului la educație și formare relevantă și incluzivă în sprijinul creșterii capacităților și șanselor de angajare a tinerilor, în special a tinerilor din grupuri vulnerabile. Educația incluzivă a fost o prioritate de cooperare pentru o perioadă de peste 10 ani, în special în cooperarea cu Republica Moldova și Muntenegru.

„Staze”, Montenegro

Organizația neguvernamentală „Staze” are o experiență bogată de 15 ani în susținerea îmbunătățirii educației incluzive în Muntenegru, la toate nivelurile. Activitățile curente se axează pe tranziția individuală în incluziunea socială, sprijinind dezvoltarea și calitatea politicilor și practicilor de incluziune socială, educația incluzivă și angajarea copiilor și tinerilor cu Cerințe Educaționale Speciale.

CUPRINS

Mulumiri	4
Abrevieri	5
Glosar de termeni	6
Sumar executiv	7
Introducere	11
Metodologie	12
Capitolul 1. Politici, cadrul legal și normativ privind consilierea și ghidarea în carieră	14
Capitolul 2. Cadrul instituțional privind consilierea și ghidarea în carieră și situația elevilor cu CES.....	20
Capitolul 3. Cadrul metodologic privind consilierea și ghidarea în carieră în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic	26
Capitolul 4. Experiența prestatorilor de servicii de consiliere și ghidare în carieră	29
4.1 Experiența instituțiilor de învățământ general	29
4.2 Experiența instituțiilor de învățământ profesional tehnic	31
4.3 Experiența instituțiilor de învățământ special	32
4.4 Experiența Serviciilor de Asistență Psihopedagogică	34
4.5 Experiența Centrului de ghidare în carieră Botanică	35
4.6 Experiența organizațiilor neguvernamentale	37
Capitolul 5. Bariere și necesități privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES	43
5.1 Cadrul legal – necesitatea adoptării unor noi prevederi	43
5.2 Cadrul instituțional – provocări și necesități	44
5.3 Cadrul metodologic - dificultăți și posibile soluții	49
5.4 Coordonarea intra – și intersectorială	53
5.5 Tranziția: învățământ general – învățământ profesional tehnic – piața muncii	54
5.6 Opinii privind ghidarea în carieră și necesități adiționale de suport pentru elevii cu CES ..	57
5.7 Atitudini față de elevii cu CES	60
Capitolul 6. Concluzii și recomandări privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES	61
6.1 Concluzii privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES	61
6.2 Recomandări privind eficientizarea și accesibilitatea serviciilor pentru elevii cu CES	63
Anexe – instrumentele de cercetare	71

MULȚUMIRI

În numele Centrului „Speranța” adresez un mesaj cordial de mulțumire pentru toți actorii implicați în realizarea Studiului calitativ privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu Cerințe Educaționale Speciale în învățământul general și profesional tehnic în Republica Moldova.

Centrul „Speranța”, de la fondare pînă în prezent, a fost organizația care a dezvoltat proiecte și programe inovative, ce au contribuit la dezvoltarea de noi servicii ce asigură procesul de incluziune socială și șansele pentru un trai decent pentru persoanele cu dizabilități și familiile lor. Prin realizarea studiului am reușit împreună să identificăm experiențele valoroase, dar și necesitățile pentru asigurarea accesului elevilor și studenților cu dizabilități la servicii de Ghidare în Carieră și Consiliere.

Dorim să ne exprimăm profunda apreciere pentru KulturKontakt Austria pentru tot efortul și munca depusă în Republica Moldova în inițierea și susținerea reformelor și programelor inovative ce contribuie la asigurarea șanselor de dezvoltare și incluziune socială pentru elevii și studenții cu Cerințe Educaționale Speciale.

Tuturor reprezentanților ministerelor de resort, specialiștilor din cadrul instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale ce prestează servicii pentru elevii și tinerii cu CES, inclusiv servicii de Ghidare în Carieră și Consiliere, profesorilor, părinților și nu în ultimul rîndul elevilor și tinerilor cu CES, pentru prețioasa informație, opinii și experiențe împărtășite pe parcursul realizării studiului.

Un mulțumesc profund vrem să exprimăm co-finanțatorilor proiectului, Uniunea Europeană, Municipiul Viena și KulturKontakt Austria, pentru suportul financiar și tehnic acordat în procesul de realizare a studiului.

Ne exprimăm profunda recunoștință și echipei de cercetare, Doamnelor Ludmila Ciocan – lider de echipă, Angela Cara, Dr. în pedagogie și Marcela Dilion, Dr. în sociologie, pentru munca depusă în realizarea studiului.

Considerăm că studiul dat va constitui baza pentru inițierea și dezvoltarea de noi programe și inițiative ce vor contribui la asigurarea accesului elevilor și studenților cu dizabilități la servicii de ghidare în carieră și consiliere, pentru o angajare de succes în viitor.

Cu deosebit respect și admirație,

Lucia Gavriliță,

Director executiv

Centrul „Speranța”

ABREVIERI

APL – Administrație publică locală

ANOFM – Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

ATOFM – Agenția Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă

BNS - Biroul Național de Statistică

CES – Cerințe educaționale speciale

CRAP – Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică

DFG – Discuție de tip focus-grup

IIA – Interviu individual aprofundat

MECC – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării

MSMPS – Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale

ONG – Organizație neguvernamentală

SAP – Serviciul de asistență psihopedagogică

UTA – Unitate teritorial-administrativă

GLOSAR DE TERMENI

Cerințe educaționale speciale (CES) – necesități educaționale ale copilului/ elevului/ studentului, care implică o școlarizare adaptată particularităților individuale sau caracteristice unei dizabilități ori tulburări de învățare, precum și o intervenție specifică prin acțiuni de reabilitare sau recuperare corespunzătoare (Codul Educației al Republicii Moldova);

Dizabilitate – termen generic pentru afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextualii în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali) (Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități);

Persoană cu dizabilități – persoană cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane (Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități);

Ghidare în carieră

La moment în Republica Moldova se utilizează următorii termeni "orientare profesională", "orientare vocațională", "ghidare în carieră", "proiectarea carierei", "consiliere în carieră". În cadrul studiului vom utiliza sintagma "consiliere și ghidare în carieră", conform definiției OCDE și Băncii Mondiale.

Ghidarea în carieră se referă la servicii și activități menite să ajute persoanele, de orice vârstă și în orice moment de-a lungul vieții, să facă alegeri educaționale, de formare și ocupaționale și să-și administreze cariera. Astfel de servicii pot fi prestate în școli, universități și colegii, în instituții de formare, în servicii publice de ocupare a forței de muncă, la locul de muncă, la nivel comunitar și în sectorul privat. Activitățile pot avea loc pe bază individuală sau de grup și pot fi efectuate direct sau la distanță (inclusiv linii de asistență și servicii bazate pe web). Acestea includ instrumente, interviuri de consiliere, programe de educație în carieră (pentru a ajuta persoanele să-și dezvolte conștiința de sine, să identifice oportunitățile potrivite și să-și dezvolte abilitățile de gestionare a carierei), programe de stagiere (pentru a selecta opțiunea înainte de a le alege), programe de căutare a locurilor de muncă și servicii de tranziție (OCDE, 2004).

SUMAR EXECUTIV

Consilierea și ghidarea în carieră constituie una din prioritățile politicilor educaționale și de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova. Mai multe strategii și programe naționale conțin măsuri privind dezvoltarea și implementarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră printre care: Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020, Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020, Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, Strategia națională privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021.

În ultimii ani, prin intermediul parteneriatelor dintre sectorul public și privat au fost lansate diferite proiecte și acțiuni în scop de pilota și implementa servicii de consiliere și ghidare în carieră a elevilor și tinerilor. **Principalii prestatori publici de servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt instituțiile de învățământ și agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă.** În același timp se înregistrează bune practici și servicii inovative de consiliere și ghidare în carieră promovate de organizațiile neguvernamentale în cadrul diferitor proiecte finanțate de donatori externi.

Până în prezent nu au fost realizate cercetări și studii care să reflecte în ce măsură conținutul, metodologia și implementarea noilor servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt accesibile și răspund necesităților elevilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale și în special a celor cu dizabilități.

Studiul își propune evaluarea situației actuale privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu cerințe educaționale speciale din învățământul general și profesional tehnic și are drept obiective:

- Analiza serviciilor de consiliere și ghidare în carieră și a bunelor practici existente, din perspectiva asigurării accesului elevilor cu cerințe educaționale speciale la aceste servicii și concordanței dintre serviciile prestate și necesitățile specifice ale acestei categorii de beneficiari;
- Identificarea necesităților specifice privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu cerințe educaționale speciale din învățământul general și profesional tehnic;
- Elaborarea recomandărilor de accesibilizare, eficientizare și diversificare a serviciilor de consiliere și ghidare în carieră axate pe necesitățile, abilitățile și interesele elevilor cu cerințe educaționale speciale.

Acest studiu se bazează pe rezultatele câtorva intervenții specifice și anume:

- analiza din oficiu a politicilor, cadrului legal, normativ, instituțional și metodologic în domeniul consilierii și ghidării în carieră;
- efectuarea unei cercetări în teren, cu participarea a 64 respondenți, în cadrul căreia au fost realizate 14 interviuri aprofundate cu factori de decizie și prestatori de servicii și 5 focus grupuri cu părinții elevilor cu cerințe educaționale speciale și cu elevii cu cerințe educaționale speciale;
- organizarea a 2 ateliere de lucru la nivel național cu grupurile țintă și cu actorii cheie în scop de analiză și validare a rezultatelor cercetării în teren precum și în scop de elaborare a recomandărilor.

Studiul este structurat în 6 capitole:

Capitolul 1 prezintă principalele documente de politici care conțin măsuri în domeniul consilierii și ghidării în carieră, precum și prevederile specifice în domeniu conținute în legislația națională și actele normative.

Capitolul 2 descrie atribuțiile instituțiilor responsabile de politici în domeniul consilierii și ghidării în carieră, precum și a prestatorilor de servicii. În acest capitol este analizată, de asemenea, dinamica incluziunii elevilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ și serviciile de suport disponibile.

În **capitolul 3** este descris cadrul metodologic privind consilierea și ghidarea în carieră în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic, cu accent pe curriculum și module sau tematici abordate.

Capitolul 4 relevă experiența prestatorilor de servicii de consiliere și ghidare în carieră, documentată în cadrul cercetării în teren. Prestatorii vizați sunt: instituțiile de învățământ general, special și profesional tehnic, serviciile de asistență psiho-pedagogică, centrul de ghidare în carieră din cadrul Agenției teritoriale de ocupare a forței de muncă, precum și organizațiile neguvernamentale care au implementat proiecte în acest domeniu la nivel local.

În **capitolul 5** sunt reflectate dificultățile, lacunele și necesitățile privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu cerințe educaționale speciale, inclusiv cu dizabilități din perspectiva tuturor actorilor participanți la cercetare. Analiza lacunelor existente și a necesităților s-a făcut ținând cont de următoarele aspecte: cadrul legal, cadrul instituțional, cadrul metodologic, colaborarea diferitor specialiști în cadrul aceluiași sector, precum și colaborarea intersectorială. În acest capitol este abordată în mod special tranziția elevilor cu cerințe educaționale speciale de la învățământul general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii, precum și necesitățile adiționale de suport.

Capitolul 6 conține concluziile cercetării referitoare la consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu cerințe educaționale speciale, precum și recomandările pentru eficientizarea și accesibilizarea serviciilor respective pentru grupul țintă.

Cercetarea a identificat atât practici de succes, cât și lacune și dificultăți în prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră în cazul elevilor tipici și în cazul elevilor cu cerințe educaționale speciale.

Principalele lacune, care au fost constatate în urma analizei documentelor și au fost relatate de către respondenți în cadrul cercetării în teren se referă la următoarele aspecte:

- Lipssește o politică coerentă și mecanisme de implementare a prevederilor legale, care să asigure accesul copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale și în special cu diferite tipuri de dizabilități la servicii de consiliere și ghidare în carieră și ulterior la ocuparea forței de muncă.
- Nu există o delimitare clară a responsabilităților diferitor instituții și diferitor specialiști cu atribuții în domeniu consilierii și ghidării în carieră și nu există mecanisme de cooperare reglementate, care ar asigura continuitatea traseului educațional și profesional în cazul elevilor cu cerințe educaționale speciale.
- Activitățile de consiliere și ghidare în carieră sunt preponderent teoretice și mai puțin concentrate pe aplicații practice, pe dezvoltarea abilităților de viață a elevilor și pe formarea unor competențe cheie solicitate pe piața muncii.
- Prestatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră nu sunt pregătiți să lucreze cu copii și tineri cu cerințe educaționale speciale și în special cu diferite tipuri de dizabilități. Astfel, conchidem că serviciile

de consiliere și ghidare în carieră existente nu răspund necesităților copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale și în special a celor cu dizabilități senzoriale (auz, văz), dizabilități intelectuale, dizabilități asociate și dificultăți de învățare.

- Lipsește un Curriculumul de formare a specialiștilor în domeniul consilierii și ghidării în carieră a copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale.
- Nu există la moment metodologii aprobate și ghiduri pentru organizarea activităților de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic, care să conțină inclusiv metode și instrumente specifice de lucru cu elevii cu cerințe educaționale speciale și în special cu diferite tipuri de dizabilități.
- provocare majoră la etapa de profesionalizare este lipsa serviciilor de suport și lipsa posibilității de adaptare a conținuturilor educaționale și a perioadei de studiu la necesitățile elevilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul profesional tehnic. În învățământul general s-au realizat progrese în domeniul educației incluzive prin implementarea planurilor educaționale individuale și prin oferirea serviciilor de suport (cadre didactice de sprijin, centre de resurse pentru educația incluzivă) și urmează ca aceste practici să fie promovate și în învățământul profesional tehnic.
- Este necesară dezvoltarea ofertei educaționale pentru elevii cu cerințe educaționale speciale prin introducerea calificărilor parțiale și a învățării modulare în cadrul învățământului profesional tehnic.
- Lipsa serviciilor de angajare asistată sau mentorat profesional constituie face dificilă sau imposibilă în multe cazuri tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii în cazul tinerilor cu dizabilități.
- Principalele bariere în calea accesului la formarea profesională adecvată și la ocuparea forței de muncă pentru copiii și tinerii cu cerințe educaționale speciale, relatate de părinți și de tinerii intervievați, sunt: mediul fizic inaccesibil, conținuturile și practicile educaționale inaccesibile, lipsa serviciilor de sprijin și de reabilitare, lipsa unor profesioniști pregătiți care să răspundă necesităților elevilor cu cerințe educaționale speciale, atitudinile discriminatorii ale colegilor, pedagogilor, vecinilor și angajatorilor, așteptările foarte scăzute ale cadrelor didactice și ale angajatorilor în privința tinerilor cu dizabilități și ignorarea abilităților acestora din cauza dizabilității.

În vederea asigurării accesului elevilor cu cerințe educaționale speciale, inclusiv cu dizabilități, la servicii de consiliere și ghidare în carieră, precum și în vederea asigurării tranziției de la învățământ general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii, se impun o serie de măsuri la nivel de cadru legal, instituțional și metodologic. Reieșind din constatările cercetării, dar și din rezultatele atelierelor de lucru cu reprezentanții diferitor instituții cu atribuții în domeniul consilierii și ghidării în carieră, inclusiv a părinților elevilor cu cerințe educaționale studiul propune recomandări pe diferite nivele de intervenție.

Implementarea sistemică a recomandărilor propuse necesită timp și alocarea resurselor financiare corespunzătoare în vederea dezvoltării unui sistem de consiliere și ghidare în carieră eficient și accesibil, inclusiv pentru elevii cu cerințe educaționale speciale. Din aceste considerente, se recomandă implementarea etapizată a măsurilor propuse în capitolul 6. La o primă etapă sunt considerate oportune și urgente următoarele acțiuni, care urmează a fi întreprinse de actorii cheie existenți cu atribuții directe în domeniul consilierii și ghidării în carieră, după cum urmează:

- 1. Asigurarea cooperării între instituțiile cu rol în consiliere și ghidare în carieră prin stabilirea unei unități de coordonare în fiecare raion/municipiu.** Agenția Teritorială pentru Ocuparea Forței

de Muncă este principalul prestator de servicii de ocupare a forței de muncă fiind responsabilă de: informarea privind piața muncii; ghidarea în carieră; intermedierea muncii; serviciile de preconcediere; reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități. Agenția poate avea rol de coordonare în procesul consilierii și ghidării în carieră a tinerilor cu dizabilități prin implicarea Centrelor de ghidare în carieră și a specialiștilor responsabili pentru prestarea serviciilor pentru persoanele cu dizabilități și alte categorii de persoane vulnerabile (86 unități de personal în 2017). Agenția va asigura schimbul de informații, colectarea datelor, realizarea conexiunii între sistemul educațional și piața muncii prin cooperarea cu următoarele instituții: instituțiile de învățământ general și profesional tehnic (grupul țintă: elevii din ultimul an de studiu), serviciile de asistență psiho-pedagogică, structurile teritoriale de asistență socială, angajatorii publici și privați.

2. **Elaborarea unui ghid metodologic privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu cerințe educaționale speciale pentru prestatorii de servicii.** Ghidul trebuie să pună accent pe instrumentele și metodele de lucru cu elevii cu cerințe educaționale speciale și în special cu diferite tipuri de dizabilități în procesul de evaluare, proiectare/planificare a activităților, consiliere, management de caz, monitorizare și advocacy. Este importantă utilizarea unui set de metode în dependență de necesitățile individuale, capacitatea de înțelegere a elevului cu accent pe tehnici de comunicare, materiale vizuale, fișe de lucru, teste și exerciții practice, instruirii individuale și de grup pe diferite tematici, materiale în format video, audio, ușor de citit și înțeles etc.
3. **Realizarea eșalonată a instruirilor pentru prestatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră în baza Ghidului metodologic.** Este oportună realizarea instruirilor cu participarea prestatorilor atât din domeniul educației (instituțiile de învățământ, centrele de asistență psiho-pedagogică), cât și din domeniul ocupării forței de muncă (Agenția Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă) pentru fortificarea conexiunii între aceștia și promovarea unui limbaj și a unei abordări comune a elevilor/tinerilor cu cerințe educaționale speciale, inclusiv cu diferite tipuri de dizabilități.
4. **Asigurarea tranziției elevilor cu cerințe educaționale speciale de la învățământul general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii prin elaborarea și implementarea Planurilor individuale de tranziție.** Planul Individual de Tranziție este un plan scris care explică acțiunile necesare a fi întreprinse de diferiți actori pentru a oferi instruirea și serviciile necesare pentru o "tranziție" de succes a elevului cu cerințe educaționale speciale de la o treaptă de învățământ la treapta succesivă și ulterior la angajare. Planul Individual de Tranziție se propune a fi elaborat în scop de identificare a punctelor forte, intereselor și abilităților elevului/ tânărului cu cerințe educaționale speciale și a obiectivelor sale de viitor.
5. **Organizarea anuală a unui forum al prestatorilor de servicii de consiliere și ghidare în carieră publici și privați sub egida Ministerului Educației, Culturii și Cercetării și Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale** în vederea schimbului de informații, bune practici, analiză a succeselor și provocărilor în lucrul cu elevii, tinerii cu cerințe educaționale speciale, precum și în vederea planificării comune a activităților pentru anul succesiv, inclusiv a resurselor financiare și umane.

INTRODUCERE

Prin aderarea la Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă, Republica Moldova s-a angajat să contribuie la realizarea unei educații de calitate, cuprinzătoare și echitabile pentru toți (ODD 4), precum și la ocuparea deplină și productivă a forței de muncă și a muncii decente pentru toți (ODD 8).

În acest context, dezvoltarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră reprezintă actualmente o prioritate a politicilor educaționale și ocupaționale în Republica Moldova reflectată în Strategia Educația 2020, Programul de dezvoltare a educației incluzive 2011-2020, Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic 2013-2020, Strategia națională privind ocuparea forței de muncă 2017-2021, Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități 2017-2022 etc.

În același timp, Republica Moldova este parte la numeroase tratate internaționale de drepturile omului și este monitorizată periodic de către organismele internaționale referitor la asigurarea diferitor drepturi, inclusiv dreptul la educație și dreptul la muncă. În 2017, spre exemplu, a avut loc revizuirea situației din Republica Moldova cu privire la asigurarea drepturilor copilului, drepturilor persoanelor cu dizabilități și cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Astfel, 3 Comitete ONU au prezentat recomandări Republicii Moldova, inclusiv în domeniul educației și muncii, cu accent pe incluziunea copiilor și adulților cu dizabilități, printre care:

- **Intensificarea eforturilor pentru realizarea educației incluzive** și în special "să se asigure că niciunui copil nu îi este refuzată admiterea în școlile de masă pe bază de dizabilitate, să asigure accesibilitatea și să aloce resursele necesare pentru a garanta amenajări corespunzătoare pentru a facilita accesul elevilor cu dizabilități la educație calitativă, incluzivă, inclusiv cea pre-școlară și învățământ terțiar; să realizeze formarea obligatorie pentru personalul administrativ și profesori privind educația incluzivă și implementarea acesteia".
- **Dezvoltarea și promovarea formării profesionale de calitate** pentru a spori abilitățile copiilor, în special a celor care abandonează școala, și asigurarea facilităților și echipamentelor adecvate;
- **Integrarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în strategiile naționale de ocupare a forței de muncă** și a agențiilor respective, inclusiv măsurile de cote obligatorii și de stimulare pentru angajatori, sprijinirea angajării persoanelor cu dizabilități pe piața liberă a muncii, acomodarea rezonabilă a locurilor de muncă, îmbunătățirea serviciilor de profesionalizare și de angajare.

Deși Republica Moldova a realizat anumite progrese în domeniul educației incluzive la nivel de învățământ general, profesionalizarea și ulterior angajarea în câmpul muncii a elevilor și tinerilor cu CES și în special cu dizabilități rămâne încă a fi o provocare majoră.

Proiectul "Învățământul Profesional Tehnic Incluziv – Ghidare în carieră și consiliere pentru a susține accesul la educație și formare relevantă" implementat de Centrul „Speranța” cu suportul DSPF (Fondul Proiectelor pentru Regiunea Dunării) și KulturKontakt Austria își propune să contribuie la îmbunătățirea serviciilor de consiliere și ghidare și consiliere pentru elevii și tinerii cu CES și în special cu dizabilități.

Una din activitățile proiectului rezidă în realizarea unui studiu privind serviciile de consiliere și ghidare în carieră existente în Republica Moldova din perspectiva accesibilității acestora pentru elevii și tinerii cu CES. Acest Studiu se realizează într-un context în care, la nivel național au demarat mai multe acțiuni în scop de pilotare și implementare a serviciilor de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ, precum

și înafara instituțiilor de învățământ. În ultimii ani se atestă mai multe inițiative și proiecte prin intermediul cărora s-au testat diferite metodologii de oferire a serviciilor de ghidare în carieră elevilor și tinerilor. Cu toate acestea, nu au fost realizate studii care să reflecte în ce măsură conținutul, metodologia și implementarea noilor servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt accesibile și răspund necesităților elevilor și tinerilor cu CES și în special a celor cu dizabilități.

Studiul își propune evaluarea situației actuale privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii, care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

METODOLOGIE

Studiul are următoarele **obiective specifice**:

01. Analiza serviciilor de consiliere și ghidare în carieră și a bunelor practici existente, din perspectiva asigurării accesului elevilor cu CES la aceste servicii și concordanței dintre serviciile prestate și necesitățile specifice ale acestei categorii de beneficiari;

02. Identificarea necesităților specifice privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES din învățământul general și profesional tehnic;

03. Elaborarea recomandărilor de accesibilizare, eficientizare și diversificare a serviciilor de consiliere și ghidare în carieră axate pe necesitățile, abilitățile și interesele elevilor cu CES.

Studiul vizează următoarele **grupuri țintă**: prestatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră; elevii cu CES, inclusiv cu dizabilități, încadrați în învățământul general și profesional tehnic și părinții acestora.

Întrebările cheie de cercetare:

- 1) Ce servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt disponibile pentru elevii încadrați în învățământul general și profesional tehnic în interiorul și în afara instituțiilor de învățământ?
- 2) În ce măsură serviciile de consiliere și ghidare în carieră existente răspund necesităților elevilor cu CES?
- 3) În ce măsură prestatorii (specialiștii) de consiliere și ghidare în carieră sunt pregătiți să-și adapteze serviciile pentru elevii cu CES?
- 4) Care sunt barierele și provocările privind accesarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră de către elevii cu CES?
- 5) Ce necesități ale elevilor cu CES nu sunt abordate și/sau satisfăcute în cadrul serviciilor de consiliere și ghidare în carieră existente?
- 6) Cum ar putea fi proiectate și adaptate serviciile de consiliere și ghidare în carieră astfel, încât să răspundă necesităților specifice ale elevilor cu CES?
- 7) Ce servicii de suport sunt disponibile pentru a asigura tranziția de la sistemul educațional la angajarea în câmpul muncii a tinerilor cu CES, inclusiv cu dizabilități?
- 8) Cum ar putea fi asigurată legătura dintre consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES în învățământul general și profesional tehnic și accesul ulterior al acestora pe piața muncii?
- 9) Cum poate fi asigurată conexiunea intersectorială (domeniul educației, domeniul asistenței sociale, domeniul ocuparea forței de muncă) astfel, încât să existe continuitate între serviciile de consiliere și ghidare în carieră și angajarea în câmpul muncii a tinerilor cu CES?

Principalele **metode și tehnici de cercetare** utilizate în cadrul studiului sunt: analiza documentară, analiza datelor statistice, interviul individual aprofundat, discuții de tip focus grup și observația participativă.

Studiul s-a realizat în câteva **etape** și anume:

1. **Analiza politicilor, cadrului legal, normativ, instituțional și metodologic în domeniu**
2. **Elaborarea metodologiei și a instrumentelor de cercetare în teren** (ghiduri de interviu și focus grup cu actorii cheie și grupurile țintă) și consultarea metodologiei cu experții parteneri ai proiectului din Muntenegru și Austria.
3. **Realizarea cercetării în teren** în perioada 3-27 aprilie 2018.
4. **Organizarea a 2 ateliere de lucru la nivel național** cu grupurile țintă și cu actorii cheie în scop de analiză și validare a rezultatelor cercetării în teren precum și în scop de elaborare a recomandărilor
5. **Organizarea a 2 ateliere de lucru la nivel internațional (Austria și Muntenegru)** în scop de împărtășire a experiențelor și elaborarea recomandări comune, dar și specifice contextului național al fiecărui stat.

Cercetarea în teren a presupus următoarele **activități**:

- a) interviuri aprofundate cu reprezentanții ministerelor de resort și instituțiile subordonate, responsabile de politicile în domeniul educației și muncii (MECC, CRAP, ANOFM);
- b) interviuri aprofundate cu prestatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră, dintre care:
 - 2 SAP-uri selectate în baza experienței în prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră și a colaborării cu școlile profesionale;
 - 1 Centru de ghidare în carieră din cadrul ATOFM;
 - 2 ONG-uri cu bune practici în pilotarea serviciilor de ghidare în carieră;
 - 6 instituții de învățământ (1 gimnaziu, 1 școală auxiliară, 2 licee, 2 școli profesionale) selectate în baza prezenței unui număr mai mare de 5 elevi cu CES în clasele VIII-IX și în funcție de disponibilitatea participării specialiștilor cu atribuții în consiliere și ghidare în carieră (ex. psiholog, psihopedagog, diriginte, cadru didactic de sprijin, profesor educație civică etc.). Un alt criteriu de selecție a instituțiilor a fost experiența deținută în prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră (instituții pilot în care au fost implementate servicii sau care au beneficiat de asistența unor proiecte și instituții care nu au beneficiat de asistența unor proiecte, dar ar trebui să implementeze servicii în baza Ordinului MECC nr.793/2016).
- c) focus grupuri cu participarea elevilor și absolvenților cu CES, în special cu diferite tipuri de dizabilități. Elevii au fost selectați în funcție de nivelul educațional: elevi în clasele a VIII-a și a IX-a, elevi în școlile profesionale și absolvenți ai școlilor profesionale.
- d) un focus grup cu părinții elevilor cu CES și în special cu diferite tipuri de dizabilități, recomandați de către Centrul Speranța.

Evidența cercetării în teren

Metoda utilizată	Număr de activități	Număr de respondenți
Interviuri aprofundate cu factori de decizie în domeniul educației și muncii	3	3
Interviuri aprofundate/focus grupuri cu prestatori de servicii de consiliere și ghidare în carieră	11	34
Focus grup cu părinții elevilor cu CES	1	9
Focus grupuri cu elevii cu CES (cl. VIII-IX, școli profesionale, inclusiv absolvenți)	4	18
TOTAL	19	64

Cercetarea este de tip exploratoriu și nu și-a propus estimarea cantitativă a serviciilor de consiliere și ghidare în carieră la nivel național, fiind axată mai mult pe înțelegerea necesităților de servicii a unui grup specific: elevii și tinerii cu CES, precum și a pregătirii prestatorilor de servicii în a oferi astfel de servicii.

CAPITOLUL 1. POLITICI, CADRUL LEGAL ȘI NORMATIV PRIVIND CONSILIEREA ȘI GHIDAREA ÎN CARIERĂ

Politicile, cadrul legal și normativ din Republica Moldova conțin un șir de prevederi cu privire la consilierea și ghidarea în carieră a elevilor și tinerilor. Analiza politicilor existente în domeniu indică un interes sporit acordat de către instituțiile abilitate, fapt materializat într-o serie de documente importante elaborate în ultimii ani, Prin ratificarea **Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2010)**, Republica Moldova se angajează să creeze un sistem de educație și protecție socială, care este accesibil tuturor și oferă șanse și oportunități pentru toate persoanele cu dizabilități.

Codul Educației al Republicii Moldova stipulează că învățământului gimnazial contribuie la formarea unei personalități libere și creative prin asigurarea dezvoltării competențelor elevilor, precum și prin consilierea și orientarea acestora în determinarea traseului individual optim către învățământul liceal, profesional tehnic secundar sau profesional tehnic post-secundar¹. Învățământul liceal asigură dezvoltarea la elevi a competențelor definite prin Curriculumul național și consilierea lor în alegerea traseului educațional sau profesional individual către învățământul superior sau învățământul profesional tehnic post-secundar non-terțiar, în funcție de potențial, vocație și performanțe².

Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020³ și Planul de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020⁴ trasează obiective concrete pentru asigurarea șanselor egale la o educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr, adult, la toate nivelurile și ciclurile sistemului de învățământ. Documentele menționate conțin prevederi privind dezvoltarea programelor de consiliere și ghidare în carieră a copiilor și tinerilor cu CES și instituirea la nivel de comunitate, a serviciilor de școlarizare, educație, orientare profesională, socializare și profesionalizare.

Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020⁵, obiectivul specific 6 prevede sporirea atractivității și accesului la învățământul vocațional/tehnic, astfel încât numărul de elevi să crească cu 10% până în 2020. Printre acțiunile prioritare ale Strategiei menționăm: asigurarea accesului persoanelor cu CES la învățământul profesional tehnic, conform potențialului și capacității de participare,

¹ Codul Educației al Republicii Moldova Nr.152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, Nr.319-324/634, art.28.

² Ibidem, art.30.

³ Hotărârea Guvernului Nr.523 din 11.07.2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.07.2011, Nr.114-116/589.

⁴ Hotărârea Guvernului Nr.858 din 17.12.2015 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.12.2015, Nr. 347-360/963.

⁵ Hotărârea Guvernului Nr. 97 din 01.02.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020. În: Monitorul Oficial al R.Moldova, 15.02.2013, Nr.31-35/149.

modernizarea modelelor de orientare profesională și de ghidare în cariera profesională a elevilor din învățământul general și cel vocațional/tehnic; urmărirea traseului profesional al absolvenților învățământului vocațional/tehnic; promovarea noilor meserii/profesii și specialități în cadrul învățământului vocațional/tehnic, care vor anticipa cerințele pieței muncii; asigurarea protecției sociale eficiente a elevilor cu dizabilități și din familii vulnerabile, care își fac studiile în școli vocaționale/tehnice, licee vocațional/tehnice, colegii.

Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020⁶ include un șir de acțiuni pentru a asigura realizarea activităților de orientare profesională și de ghidare în cariera profesională a elevilor din învățământul general și cel vocațional/tehnic prin: 1) elaborarea planurilor de ghidare în carieră și orientare profesională pentru instituțiile de învățământ general de către centrele de excelență din învățământul vocațional/tehnic; 2) publicarea pliantelor cu informație utilă privind meseriile/specialitățile din domeniul vocațional/tehnic, realizarea măsurilor planificate de orientare profesională.

Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”⁷ vizează asigurarea accesului elevilor cu CES la învățământul profesional tehnic, conform potențialului și capacității de participare. Obiectivul specific 1.10 „Dezvoltarea sistemului de consiliere și proiectare a carierei pe parcursul întregii vieți” prevede realizarea următoarelor acțiuni:

- 1) elaborarea concepției și implementarea serviciilor de consiliere și proiectare a carierei ca parte integrantă a serviciilor publice de educației;
- 2) asigurarea consilierii și a proiectării carierei la nivel de învățământ general;
- 3) sprijinirea dezvoltării unei rețele de instituții specializate în acordarea serviciilor de ghidare și proiectare a carierei pe parcursul întregii vieți.

Cadrul normativ privind organizarea și funcționarea instituțiilor de învățământ general și profesional tehnice conține unele prevederi cu referire la structurile și specialiștii, care exercită atribuții în domeniul consilierii și ghidării în carieră.

În conformitate cu **Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a Centrului de excelență⁸**, pct.9, Centrul de excelență exercită funcția de ghidare în carieră și promovare a învățământului profesional tehnic prin realizarea următoarelor atribuții:

- 1) oferirea serviciilor de orientare profesională pentru elevii din instituțiile de învățământ general;
- 2) oferirea serviciilor de ghidare în carieră pentru elevii din instituțiile de învățământ profesional tehnic;
- 3) coordonarea activităților de ghidare și consiliere în carieră, inclusiv a activităților școlilor profesionale și colegiilor arondate.

⁶ Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020. Anexă la Hotărârea Guvernului Nr. 97 din 01.02.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.02.2013, Nr.31-35/149.

⁷ Hotărârea Guvernului Nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.11.2014, Nr.345-351/1014.

⁸ Ordinul Nr.1158 din 04.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a Centrului de excelență. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.01.2016, Nr. 13-19/53.

Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ profesional tehnic secundar⁹ stabilește că consiliul profesoral are atribuția de a discuta și aproba planul activităților de orientare profesională. Directorul-adjunct pentru instruire și educație are ca atribuție planificarea și organizarea activităților de orientare profesională, iar cadrele didactice - desfășurarea activităților de orientare educațională și profesională.

Regulamentului-tip al instituției de învățământ special¹⁰ prevede că psihologul organizează orientarea școlară și profesională, ghidarea în carieră a elevilor din instituție.

În același timp, cadrul de politici în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități conține multiple prevederi cu referire la consilierea și ghidarea în carieră a persoanelor cu dizabilități.

Legea Nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități¹¹, art.40 reglementează orientarea, formarea și reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități. În conformitate cu Legea Nr.60 din 30.03.2012 persoanele cu dizabilități în vârstă aptă de muncă, care doresc să se integreze sau să se reintegreze în câmpul muncii au acces la orientarea, formarea și reabilitarea profesională, indiferent de tipul și gradul de dizabilitate. Persoanele cu dizabilități participă activ la procesul de evaluare a procentului capacității de muncă și la procesul de orientare, formare și reabilitare profesională, au acces la informare și la alegerea activității potrivit dorințelor și aptitudinilor proprii.

Conform prevederilor legale, beneficiază de orientare și formare profesională persoana cu dizabilități care este școlară și are vârsta corespunzătoare pentru integrarea profesională, persoana care nu are un loc de muncă, cea care nu are experiență profesională sau cea care, deși încadrată în muncă, i se recomandă recalificarea profesională în conformitate cu programul individual de reabilitare și incluziune socială, după caz.

În vederea asigurării procesului de evaluare a procentului capacității de muncă, cât și a procesului de orientare, formare și reabilitare profesională a persoanelor cu dizabilități, autoritățile publice responsabile au obligația să ia următoarele măsuri specifice: a) să realizeze și/sau să diversifice programele privind orientarea, formarea și reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități; b) să coreleze orientarea, formarea și reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități cu cerințele pieței muncii; c) să creeze condiții pentru accesul persoanelor cu dizabilități la evaluarea procentului capacității lor de muncă, cât și la orientarea, formarea și reabilitarea lor profesională în orice meserie, în funcție de abilitățile personale.

Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022¹², Obiectivul 2. „Asigurarea dreptului la educație de calitate a copiilor și tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități

⁹ Ordinul Ministrului Educației nr.840 din 21.08.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ profesional tehnic secundar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.10.2015, Nr. 275-280/1918.

¹⁰ Ordinul Ministrului Educației nr.187 din 28.09.2017 pentru aprobarea Regulamentului-tip al instituției de învățământ special. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.12.2017, Nr. 421-427 /2077.

¹¹ Legea Nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.07.2012, Nr. 155-159/508, art.40.

¹² Hotărârea Guvernului Nr.723 din 08.09.2017 cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.09.2017, Nr. 335-339/ 827, Anexa 1.

În instituțiile de învățământ în condiții de egalitate cu ceilalți” include un șir de acțiuni cu privire la dezvoltarea și prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru adolescenții și tinerii cu dizabilități în instituțiile de învățământ. Obiectivul 4. al Programului „Sporirea ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități” cuprinde acțiuni cu referire la asigurarea măsurilor de orientare și formare profesională a persoanelor cu dizabilități în baza necesităților individuale ale persoanelor.

Totodată, **Planul de acțiuni privind implementarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022**¹³ prevede asigurarea unui pachet minim de servicii educaționale de suport (centru de resurse pentru educația incluzivă, cadru didactic de sprijin) pentru fiecare tînar cu dizabilități înscrisi în instituția de învățământ, în funcție de necesitățile acestuia; dezvoltarea și prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru adolescenții și tinerii cu dizabilități în instituțiile de învățământ; organizarea cursurilor de formare continuă pentru toate cadrele didactice și cadrele didactice de sprijin care lucrează cu copiii și tinerii cu dizabilități. Planul de acțiuni stabilește drept obiectiv consilierea și ghidarea în carieră a cel puțin 50% dintre tinerii cu dizabilități care finisează învățământul secundar, ciclul I și II.

Matricea de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021¹⁴ prevede consolidarea sistemului de ghidare în carieră prin elaborarea și aprobarea Regulamentului de ghidare în carieră; elaborarea și aplicarea metodologiei de ghidare în carieră și crearea unei rețele de prestatori ai serviciilor de ghidare în carieră.

Legea Nr.102 din 13.03.2003 privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, art.18 reglementează serviciile de informare și de consiliere profesională, care au ca scop furnizarea de informații privind piața forței de muncă și evoluția ocupațiilor; evaluarea și autoevaluarea personalității în vederea integrării sau reintegrării profesionale; dezvoltarea abilității și încrederii în sine pentru a decide asupra propriei cariere; instruirea în metode și tehnici de căutare a unui loc de muncă.

La 3 mai 2018, Parlamentul a votat în prima lectură **un nou proiect de lege cu privire la promovarea ocupării forței de muncă**. Noul proiect de lege promovează prevenirea și reducerea șomajului, creșterea ratei de ocupare a forței de muncă și formarea profesională a șomerilor în conformitate cu cerințele pieței

muncii. Pentru facilitarea integrării pe piața muncii, proiectul de lege prevede un șir de măsuri, inclusiv: **ghidarea în carieră**, prevederi referitoare la serviciile de pre-concediere, introducerea **instruirii la locul de muncă pentru șomerii fără calificări, stagii profesionale pentru persoanele fără experiență**, în

¹³ Hotărîrea Guvernului Nr.723 din 08.09.2017 cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.09.2017, Nr. 335-339/ 827, Anexa 2.

¹⁴ Hotărîrea Guvernului nr. 1473 din 30.12.2017 cu privire la aprobarea Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017–2021. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.04.2017, Nr. 109-118/272, Anexa 2.

special pentru tineri. Câteva dintre aceste măsuri au fost cu succes implementate în Republica Moldova prin asistența Organizației Internaționale a Muncii (OIM), precum ar fi programul de instruire la locul de muncă, pilotat anul trecut. Proiectul de lege mai prevede subvenționarea locurilor de muncă destinate persoanelor expuse riscului de excluziune socială. Subvențiile sunt calculate lunar, cu 30% din mărimea salariului mediu pe economie, pe un termen de șase luni, pentru fiecare șomer angajat. De suport vor beneficia și angajatorii care creează sau adaptează locuri de muncă destinate persoanelor cu dizabilități.

CAPITOLUL 2. CADRUL INSTITUȚIONAL PRIVIND CONSILIEREA ȘI GHIDAREA ÎN CARIERĂ ȘI SITUAȚIA ELEVILOR CU CES

Documentele de politici existente sunt completate cu revizuirea practicilor în domeniul consilierii și ghidării în carieră, manifestate prin dezvoltarea unor noi servicii de instruire, informare și consiliere dezvoltate în ultimii ani.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC) este organul central de specialitate al administrației publice care promovează politica de stat în domeniul educației, elaborează și implementează strategiile de dezvoltare și cele de asigurare a calității în sfera educației.

Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP) este instituția publică, subordonată MECC, care coordonează metodologic Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică¹⁵. Misiunea CRAP constă în asigurarea dreptului la educație de calitate pentru toți copiii, iar scopul rezidă în organizarea la nivel republican a asistenței psihopedagogice. Principalele atribuții ale CRAP sunt:

- oferă asistență metodologică Serviciului raional/municipal de asistență psihopedagogică, autorităților administrației publice locale, familiei copilului, sau altor structuri implicate în proces în vederea implementării recomandărilor privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru incluziunea educațională;
- monitorizează, evaluează și supervizează metodologic activitatea SAP;
- elaborează metodologii de evaluare și asistență a copiilor pentru specialiștii serviciilor, psihologii instituțiilor de învățământ preșcolar, primar și secundar general, cadrele didactice, cadrele didactice de sprijin, precum și pentru alți specialiști implicați în proces;
- elaborează recomandări metodologice privind adaptările curriculare, dezvoltarea planului educațional individualizat, principiile de organizare a evaluărilor și susținerea probelor de evaluare pentru copiii cu CES;
- elaborează instrucțiuni privind eficientizarea procedurii de stabilire a CES, a măsurilor de intervenție și serviciilor de suport;
- administrează baze de date și monitorizează la nivel național situația tuturor copiilor beneficiari ai serviciilor de asistență psihopedagogică;
- elaborează programe de incluziune școlară a copiilor în situație de risc;
- examinează contestații privind procesul de evaluare complexă a dezvoltării copiilor, stabilirea CES, acordă asistență psihopedagogică copilului și familiei, oferă asistență metodologică specialiștilor în lucrul cu copiii cu CES la nivel de SAP și emite decizii cu privire la acestea etc.

APL de nivelul al doilea asigură respectarea dreptului la educație pentru copiii și tinerii cu CES prin Organul local de specialitate în domeniul învățământului.

De la 1 ianuarie 2014, fiecare UTA a constituit un fond pentru educația incluzivă. În acest scop, UTA au alocat resurse suplimentare în volum de până la 2% din bugetul destinat instituțiilor de învățământ

¹⁵ Hotărârea Guvernului Nr.732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.09.2013, nr.206-211/823.

preuniversitar, în funcție de necesități. Fondul pentru educație incluzivă este destinat pentru finanțarea cadrelor didactice de sprijin și a centrelor de resurse pentru educația incluzivă. Repartizarea și utilizarea mijloacelor fondului pentru educație incluzivă se efectuează printr-un regulament, aprobat de consiliul local al fiecărei UTA.

OLSDÎ realizează aceste sarcini prin **Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică (SAP)**, ca structură în subordinea administrativă a OLSDÎ și în subordinea metodologică a CRAP.

SAP este constituit din personal de conducere, personal de profil și personal auxiliar și de deservire. Personalul de profil al SAP este constituit din:

- a) pedagog în domeniul educației preșcolare;
- b) pedagog în domeniul învățământului primar și secundar general;
- c) psiholog;
- d) psihopedagog;
- e) logoped;
- f) kinetoterapeut.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului Nr.732 din 16.09.2013 obiectivele SAP sunt:

- a) evaluarea complexă a dezvoltării copiilor și identificarea timpurie a necesităților specifice ale acestora;
- b) stabilirea CES și elaborarea recomandărilor privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru incluziunea educațională;
- c) acordarea asistenței psihopedagogice copilului și familiei acestuia;
- d) oferirea asistenței metodologice cadrelor didactice, cadrelor didactice de sprijin, psihologilor, altor specialiști în lucrul cu copiii cu CES sau copiii în situație de risc din sistemul de învățământ preșcolar, primar și secundar general și administrației publice locale.

În pct.11 al Hotărârii Guvernului Nr.732 din 16.09.2013 se specifică că SAP realizează evaluarea complexă a copiilor pentru incluziunea educațională, orientarea profesională, stabilește CES și elaborează recomandări privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru incluziunea educațională în funcție de nevoile specifice ale copilului.

Pachetul minim de servicii de educație incluzivă se acordă beneficiarilor, în corespundere cu necesitățile acestora, în baza deciziei OLSDÎ, aprobată reieșind din rezultatele evaluării complexe.

Pachetul minim de servicii de educație incluzivă include¹⁶:

- 1) serviciul municipal/raional de asistență psihopedagogică;
- 2) servicii de suport la nivelul instituției de învățământ preșcolar, primar și secundar general:
 - a) cadrul didactic de sprijin;
 - b) centrul de resurse pentru educație incluzivă;
 - c) suportul educațional în pregătirea temelor;
 - d) alimentație gratuită, manuale, conform legislației în vigoare.

Serviciile de suport oferite de instituția de învățământ general se realizează în conformitate cu necesitățile copilului, la recomandarea Serviciului de asistență psihopedagogică, în baza planului educațional individualizat.

¹⁶ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 351 din 29.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului privind redirectionarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.113-118/393.

Instituția de învățământ preșcolar, primar și secundar general acordă:

- educație specializată copiilor cu CES– abilitare/reabilitare, recuperare/compensare a dezvoltării;
- suport în pregătirea temelor pentru acasă;
- manuale, alimentare gratuită copiilor din familii vulnerabile, în modul stabilit de Guvern.

Conform datelor oferite de BNS numărul copiilor cu CES încadrați în instituții de învățământ general s-a dublat în anul de studii 2015-2016 față de anul de studii 2012-2013. Numărul elevilor înscriși în instituțiile de învățământ special, în anul de studii 2016-2017 a constituit 860 persoane sau cu 16,7% mai puțin comparativ cu anul de studii precedent. Majoritatea elevilor din cadrul acestor instituții (15 unități) sunt cu deficiențe în dezvoltarea intelectuală – 64,2%, cu restanțe poliomielitice și paralizii cerebrale - 18,4%, cu deficiențe de auz - 9,3%, etc.

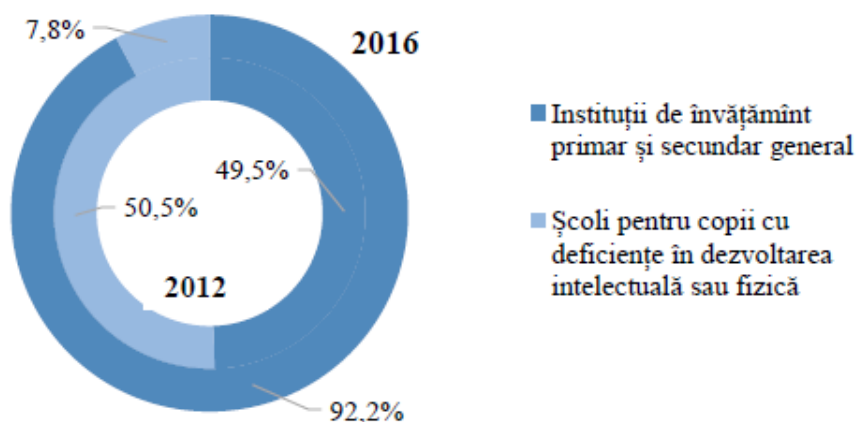
Tabelul 1. *Elevi cu CES după tipul instituției, 2012/13-2016/17*

	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Total	4 558	6 302	9 198	11 426	10 990
În instituții de învățământ primar și secundar general (nr. elevi)	2 258	4 495	7 660	10 393	10 130
În școli pentru copii cu deficiențe în dezvoltarea intelectuală sau fizică (nr. elevi)	2 300	1 807	1 538	1 033	860

Sursă: BNS, Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2016, <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5638>

În anul de studii 2016-2017, numărul elevilor cu CES din instituțiile de învățământ general a constituit 10,1 mii persoane.

Figura 1. *Elevi cu CES după tipul instituției, în anii 2012, 2016*

Sursă: BNS, Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2016, <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5638>

Conform datelor statistice, în Republica Moldova sunt înregistrate circa 181 mii de persoane cu dizabilități, inclusiv 11 746 de copii.

Tabelul 2. Număr de copii cu dizabilități în perioada anilor 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Copii cu dizabilități în vîrstă de pînă la 18 ani, din care:					
Cu dizabilitate severă	14 753	14 044	13 446	12 943	11 746
Cu dizabilitate accentuată	6 342	6 100	5 687	5 398	5 114
Cu dizabilitate medie	6 948	6 287	5 652	5 205	4 602
	1 463	1 657	2 107	2 340	2 030

Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie aproape 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova¹⁷.

Începînd cu anul 2013 serviciile de educație incluzivă s-au dezvoltat continuu. Dacă în 2012 în țară erau 100 cadre didactice de sprijin, atunci în 2016 numărul acestora a crescut de 9 ori, iar în cazul Centrelor de resurse pentru educația incluzivă – numărul acestora a crescut de aproape 24 ori.

Tabelul 3. Dinamica dezvoltării serviciilor de educație incluzivă (2012-2016)

Tip Serviciu	2012	2013	2014	2015	2016
Nr. Servicii raionale/ municipale de asistență psihopedagogică	7	35	35	35	35
Nr. Cadre didactice de sprijin	100	360	603	865	959
Nr. Centre de Resurse pentru Educația Incluzivă	35	250	497	737	853

Autoritatea centrală pentru protecția persoanelor cu dizabilități este **Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale** (MSMPS). MSMPS este organul central de specialitate al administrației publice care asigură realizarea politicii guvernamentale în următoarele domenii de competență¹⁸:

- 1) sănătate;
- 2) muncă;
- 3) protecție socială;
- 4) demografie.

MSMPS are misiunea de a analiza situația și problemele din domeniile de activitate gestionate, de a elabora politici publice eficiente în domeniile menționate, de a monitoriza calitatea politicilor și actelor normative și de a propune intervenții justificate ale statului care urmează să ofere soluții eficiente în domeniile de competență.

Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) este autoritate administrativă, subordonată MSMPS, cu statut de persoană juridică, responsabilă de implementarea politicii în domeniul

¹⁷ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr.723 din 08.09.2017 cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.09.2017, Nr.335-339/827, pct.6.

¹⁸ Hotărîrea Guvernului Nr. 694 din 30.08.2017 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.09.2017, Nr. 322-328/ 796, pct.6.

promovării ocupării forței de muncă. ANOFM este formată dintr-un oficiu central și 35 agenții teritoriale pentru ocuparea forței de muncă (ATOFM), câte o agenție în fiecare UTA.

Serviciile de orientare și formare profesională sunt oferite de ATOFM conform programului individual de reabilitare și incluziune socială a persoanei cu dizabilități.

Consilierea privind ocuparea forței de muncă se manifestă în linii generale, sub forma unor activități de grup:

- 1) informații privind piața muncii;
- 2) scrierea Curriculum Vitae;
- 3) instruirea privind căutarea unui loc de muncă;
- 4) orientarea profesională;
- 5) activități ale cluburilor muncii.

Principalul instrument utilizat în consilierea individuală a clienților este **planul individual de angajare**, care se bazează pe rezultatele sistemului de profilare.

ATOFM oferă servicii de bază de orientare profesională pentru șomeri și într-o măsură limitată - pentru elevi și studenți. Pentru șomerii înregistrați, serviciile de orientare profesională se oferă, în primul rând, prin îndreptarea acestora la cursuri de formare profesională. Tinerii, care intră pe piața muncii pentru prima dată, au acces la servicii standardizate de consiliere și ghidare în grup în toate Agențiile locale de ocupare. În 2016, în baza Memorandumului de Înțelegere între ANOFM și Centrul pentru Educație Antreprenorială și Asistență în Afaceri cu privire la implementarea proiectului „Reconceptualizarea Orientării Profesionale și Consilierii în Carieră” finanțat de către Agenția Austriacă pentru Dezvoltare au fost create **3 Centre de ghidare în carieră (Chișinău, Soroca și Cahul)**. Aceste centre au fost create pe lângă ATOFM. Beneficiarii Centrului sunt elevii, tinerii și persoanele care sunt în căutarea unui loc de muncă în vederea explorării oportunităților pe piața forței de muncă, diversității profesiilor/meseriilor, evaluarea propriilor aptitudini și capacități profesionale, precum și ghidarea profesională în vederea integrării socio-economice de succes. Centrele sunt dotate cu rampe de acces, astfel fiind asigurat accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii în cadrul acestor servicii.

Codul Educației al Republicii Moldova¹⁹ prevede că centrele de ghidare și consiliere în carieră pot fi înființate de autoritățile administrației publice locale, ANOFM, instituțiile de învățământ, organizațiile nonguvernamentale, precum și de alți prestatori de astfel de servicii private. Ghidarea în carieră este stipulată, conform prevederilor Codului Educației, ca și preocupare în contextul realizării educației în Republica Moldova, dar nu oferă o claritate cu referire la pozițiile conceptuale: structura sistemului de instituții implicate în ghidarea carierei și resursele umane implicate în proces.

ANOFM prin ordinul Nr.56 din 25 iulie 2016 a aprobat **Regulamentul-cadru privind crearea și funcționarea centrelor de ghidare în carieră**, care prevede crearea acestor servicii în cadrul agențiilor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă mun. Chișinău, Soroca și Cahul.

Centrul de ghidare în carieră asigură realizarea următoarelor obiective:

- 1) promovarea necesității de proiectare a carierei;
- 2) realizarea conexiunii dintre sistemul educațional și piața muncii din perspectiva proiectării carierei;
- 3) promovarea serviciilor de ghidare în carieră destinate tinerilor.

¹⁹ Codul Educației al Republicii Moldova Nr.152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, Nr.319-324/634, art.130.

Centrul de ghidare în carieră oferă întreaga gamă de servicii de explorare a carierei (auto-evaluarea, testarea atitudinală, explorarea profilurilor ocupaționale, târguri ale locurilor de muncă și vizite la întreprinderi), atât șomerilor, precum și elevilor (clasele V-XII). Serviciile prestate de centrul de ghidare în carieră sunt:

- 1) ghidarea și consilierea în carieră a liceenilor;
- 2) ghidarea și consilierea șomerilor;
- 3) consultanța publicului larg;
- 4) colaborarea cu reprezentanți organizațiilor de tineret, instituțiilor publice, ONG-uri, alte instituții interesate;
- 5) organizarea training-urilor cu scopul de a forma și dezvolta competențele privind alegerea traseului educațional și profesional.

Serviciile vin ca consecință a necesității identificării aspirațiilor vocaționale, cât și a dezvoltării potențialului personal, în scopul obținerii calificării necesare și a integrării socio-profesionale în raport cu potențialul individual și cerințele profesionale.

În concluzie, evidențiem că serviciile de consiliere și ghidare a carierei din Republica Moldova sunt relativ slab dezvoltate, având o funcție mai mult formală decât un impact real asupra beneficiarului.

CAPITOLUL 3. CADRUL METODOLOGIC PRIVIND CONSILIEREA ȘI GHIDAREA ÎN CARIERĂ ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT GENERAL ȘI PROFESIONAL TEHNIC

Problema consilierii și ghidării în carieră în Republica Moldova este abordată și din punct de vedere metodologic. În mod expres, obiectivele educaționale ce vizează această problemă au fost reflectate în curriculumul de „Educație tehnologică”, începând cu anul 1999.

Pe parcursul anilor, în toate curriculele de la disciplina „Educația tehnologică” au avut incluse și obiective referitoare la *cariera profesională*. De exemplu, curriculumul pentru ciclul gimnazial (2006) prevedea pentru clasa IX pentru „*Cariera profesională*” 16 ore, dar această finalitate nu o regăsim la nivelul obiectivelor generale ale disciplinei, lipsesc obiectivele de referință și sugestiile de conținut cu referire la problema abordată²⁰. Curriculumul actualizat (2010), propune modulul „*Domenii profesionale*”, doar pentru clasa IX. Preliminariile curriculumului, care reflectă misiunea disciplinei de studiu, nu stipulează nimic cu referire la ghidarea în carieră.

În anul școlar 2010-2011 a fost introdus cursul obligatoriu de „Educație civică” care conține un modul separat „*Creșterea personală și orientarea în carieră*” în clasele V-XII. În cadrul acestui modul se realizează 4-10 ore de ghidare în carieră. Astfel, în instituțiile de învățământ general în cadrul disciplinei „Educație civică” (clasele V-IX și X-XII), 25% din curriculum (1 modul) este axat pe dezvoltarea personală și orientarea profesională.

Consilierea și ghidarea în carieră se realiza tradițional și în cadrul orelor de dirigenție. Cele patru obiective-cadru ale *Curriculumului la dirigenție* se referă la:

- 1) Persoana și identitatea sa;
- 2) Formarea trebuințelor de autorealizare/Cultura dorințelor;
- 3) Cultura auto-managerială;
- 4) Cultura și comportamentul etic,

În cadrul proiectului „Reconceptualizarea Orientării Profesionale și Consilierii în Carieră” implementat de Centrul pentru Educație Antreprenorială și Asistență în parteneriat cu MECC și susținut financiar de către Agenția de Dezvoltare din Austria a fost revizuit Curriculumul la modulul „*Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*” Educația civică pentru clasele V-XII și pentru instituțiile de învățământ profesional tehnic secundar și post-secundar. Curriculumul a fost pilotat în 13 instituții de învățământ secundar general și profesional tehnic secundar.

Modulul „*Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*” (pentru instituțiile de învățământ profesional tehnic secundar și post-secundar) a fost aprobat prin ordinul MECC Nr.793 din 12 septembrie 2016. Documentul conține și Ghidul metodologic de aplicare a Modulului „*Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*” pentru profesori și pentru dirigenți. Modulul se aplică în cadrul orelor de dirigenție și educație civică din învățământul profesional tehnic secundar și post-secundar.

Modulul „*Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*” contribuie la dezvoltarea următoarelor competențe:

- 1) Competențe sociale și civice;
- 2) Competențe de comunicare în limba maternă;
- 3) Competențe de învățare/de a învăța să înveți;

²⁰ Raport Ghidarea în carieră – cadrul regulatoriu existent și oportunități de viitor realizat în cadrul proiectului REVOCC.

4) Competențe antreprenoriale și spirit de inițiativă.

Din aceste competențe transversale derivă competența de bază a Modulului “Dezvoltarea personală și proiectarea carierei” – competența de proiectare a carierei. Această competență poate fi dezvoltată printr-un sistem de competențe specifice care țin de autocunoașterea și dezvoltarea personală, informare, marketing vocațional și luarea deciziilor, aceștia fiind cei patru piloni de bază în educația pentru carieră.

Începând cu 1 septembrie 2018, în școlile din Republica Moldova vor fi introduse două discipline obligatorii noi: „*Dezvoltarea personală*”, care ia locul „Dirigenției” și „*Educație pentru societate*”, care ia locul disciplinei actuale „Educația civică”.

Disciplina “**Dezvoltare personală**”, face parte din aria curriculară *Consiliere școlară și dezvoltare personală* și urmărește să răspundă nevoilor tuturor elevilor, propunându-se activități structurate de stimulare a dezvoltării în domeniul social, cognitiv, afectiv, și domeniile de carieră. Disciplina va fi implementată în învățământul primar, gimnazial și liceal, câte o oră pe săptămână, în conformitate cu prevederile Curriculumului elaborat și construit pe baza valorificării cercetărilor din domeniul educațional și a teoriei dezvoltării personalității. Acesta este conceput în scopul dezvoltării competențelor necesare elevilor pentru autocunoaștere, auto-acceptare, pentru un mod de viață sănătos și independent, în devenirea lor ca cetățeni informați, activi și integri care ar putea relaționa deschis și liber, demonstrând responsabilitate în luarea deciziilor de carieră și dezvoltarea personală pe parcursul întregii vieți. Viziunea pedagogică promovată prin noua disciplină, include cinci module a căror complexitate crește de la o clasă la alta, astfel încât să răspundă așteptărilor membrilor societății, privind pregătirea generațiilor în creștere pentru viață și pentru o mai bună integrare în mediul social. Unul din cele cinci Module din cadrul Curriculumului este denumit **Proiectarea carierei personale și dezvoltarea spiritului antreprenorial**, care pune accent pe înțelegerea profesiilor din perspectiva pieței muncii, planificarea carierei și luarea deciziilor de carieră, dezvoltarea spiritului antreprenorial ca opțiune de carieră etc.

Unitățile de competență pentru această disciplină vizează: identificarea informațiilor de bază despre muncă, meserii și profesioniști din diferite domenii, ca parte a mecanismelor de cunoaștere și înțelegere a lumii reale; valorificarea oportunităților oferite de comunitatea școlară pentru lansarea inițiativelor și dezvoltarea personală; aprecierea beneficiilor proiectării carierei în baza unor decizii informate pentru dezvoltarea personală.

Disciplina „Educația civică” va fi reconceptualizată conform modelului european, va căpăta o nouă denumire „**Educație pentru societate**” și, totodată, o nouă abordare. Acesta va include module despre educația patriotică, despre drepturile omului, despre voluntariat și cetățenie democratică.

De asemenea, a fost reconceptualizată disciplina “**Educație tehnologică**” (treapta primară și gimnazială de învățământ). Curriculumul reconceptualizat pentru această disciplină propune un model de studiu integrat al disciplinei școlare **Robotica**, model care contribuie la formarea la elevi a unei concepții unitare asupra roboticii ca știință și asupra metodelor de implementare a conceptelor cibernetice pentru dezvoltarea perpetuă a societății contemporane și **Educație digitală** (obligatorie pentru clasa I).

Curriculumul pentru *Educația tehnologică* include următoarele Modulele: modelarea artistică, colaje și decorațiuni, arta culinară și sănătatea, reciclarea creative, activități agricole, meșteșuguri populare (arta acului).

Un alt element de noutate pentru dezvoltarea personală sunt activitățile transdisciplinare planificate pentru treapta primară de învățământ, care presupun abordarea integrată a curriculumului prin centrarea pe probleme ale lumii reale în contexte cotidiene, urmărind dezvoltarea competențelor pentru viață.

În conformitate cu conceptul elaborat, se planifică realizarea a 7 zile de activități transdisciplinare pe an, în fiecare dintre clasele I-IV.

Subiectele tematice transdisciplinare proiectate conturează contexte de legătură cu viața cotidiană a elevilor. Pentru implementarea activităților de orientare și ghidare în carieră se propune conținutul generic **Educație antreprenorială**, valorificat prin subiecte tematice: *Prețul pâinii, De sărbătoare - iarmaroc cu publicitate mare, Proiect de organizare a unei sărbători în clasa noastră, La o întreprindere din localitate etc..*

În învățământul profesional tehnic, fenomenul ghidării în carieră are o conotație specifică. Activitățile organizate nu se referă atât la contingentul de elevi din școlile profesionale, cât la măsuri tradiționale, organizate de obicei la finele anului școlar, în cadrul cărora personalul didactic și elevii realizează activități de informare și recrutare a absolvenților învățământului general. În instituțiile de învățământ profesional tehnic, de fapt se întreprind activități de marketing educațional, care au preponderent scopul de a atrage candidații și nu se realizează un proces de ghidare a elevilor pe parcursul programului de formare profesională, care să aibă drept scop susținerea acestora în proiectarea carierei.

La moment în Republica Moldova școala rămâne a fi un mediu educațional, asupra căruia este plasată și preocuparea pentru ghidarea în carieră a elevilor. În mod special prin prevederile curriculare la disciplinele menționate mai sus se încearcă realizarea unor obiective în acest sens. În același timp, un sistem funcțional de ghidare în carieră prevede neapărat și crearea și dezvoltarea instituțiilor specializate.

CAPITOLUL 4. EXPERIENȚA PRESTATORILOR DE SERVICII DE CONSILIERE ȘI GHIDARE ÎN CARIERĂ

În acest capitol sunt prezentate experiențele prestatorilor de servicii publice și privați în baza analizei documentare și cercetării în teren. Analiza a avut drept scop elucidarea modalității în care se realizează consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES.

4.1 Experiența instituțiilor de învățământ general

În baza interviurilor realizate cu cadrele manageriale și cadrele didactice din instituțiile de învățământ general constatăm următoarele:

Cele mai multe activități de orientare școlară și profesională organizate în cadrul instituțiilor de învățământ general constau, de fapt, în discuții despre profesii la **orele de dirigenție și Educația civică**. În cadrul **orelor de dirigenție** sunt alocate 10 ore obligatorii destinate orientării profesionale a elevilor începând cu clasa a V și până în clasa a IX.

La disciplina educație civică, de asemenea se realizează 10 ore la modulul "Dezvoltarea personală și proiectarea carierei" în clasele V-IX, în baza Curriculumului la Modulul: *Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*, elaborat în cadrul proiectului "Reconceptualizarea orientării profesionale și consilierii în carieră" (REVOCC) și aprobat în 2016 de MECC.

La educația tehnologică există mai multe module care au drept scop familiarizarea elevilor cu diferite domenii de activitate și îi ajută pe elevi inclusiv din perspectiva orientării profesionale.

Majoritatea participanților afirmă că pentru elevii cu CES este dificil de organizat activități de ghidare în carieră, în special pentru cei cu dizabilități senzoriale și de intelect, din următoarele considerente: ei nu înțeleg instrucțiunile, nu pot realiza diferite teste, nu există posibilități de profesionalizare pentru ei, este greu de imaginat ce ar putea face elevii cu dizabilități grave.

Un rol nesemnificativ în cadrul activităților de orientare și ghidare în carieră este acordat ședințelor cu specialiști din diferite domenii de activitate, precum și activităților de autocunoaștere, vizitelor de studiu la diferite instituții.

De remarcat este faptul că cele mai multe dintre activitățile de consiliere și orientare profesională se desfășoară în mediul școlar, la orele de curs, iar contactul real al elevilor cu angajatorii este foarte redus. Interviurile de grup realizate atestă că principala activitate în cadrul căreia elevii au posibilitatea să se întâlnească direct cu angajatorii și să se informeze din prima sursă despre condițiile de angajare la locurile de muncă este *Forului meseriilor și profesiilor*, la care elevii sunt motivați să participe.

De asemenea, elevii sunt informați și încurajați să participe la *Ziua Ușilor deschise*, organizat în cadrul diferitor instituții de învățământ din Republica Moldova în scopul familiarizării acestora cu profesiile și specializările instituției.

Constatăm că în instituțiile de învățământ general, subiectele privind orientarea și ghidarea în carieră a elevilor nu este abordată suficient în cadrul ședințelor cu părinții.

Orientarea profesională/ghidarea în carieră/consilierea elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general este realizată în special de către **profesorul de Educație civică și dirigențe în colaborare cu cadrul didactic de sprijin**.

Psihologul și dirigențele consideră că în școală trebuie să existe o persoană pregătită, care să se ocupe separat cu elevii cu CES în domeniul orientării profesionale. În calitate de argumente sunt invocate

următoarele: este dificil de lucrat cu elevii cu probleme de comportament în timpul lecției; cu elevii cu dizabilități severe este dificil de realizat careva testări pentru a vedea abilitățile și interesele lor deoarece ei nu înțeleg conținuturile. Cadrul didactic de sprijin susține că trebuie să fie o colaborare mai strânsă între diriginți și cadrele didactice de sprijin astfel, încât cadrul didactic de sprijin să sugereze ce s-ar putea de făcut cu elevii cu CES la orele de dirigenție și educație civică, reieșind din aptitudinile elevilor cu CES.

Cercetarea a scos în evidență dificultăți privind realizarea activităților școlare în cazul prezenței mai multor elevi cu CES în aceeași clasă *"Actualmente într-o clasă cu 29 elevi sunt 5 elevi cu CES. Au fost transferați de la școala internat și nu s-a dorit despărțirea lor în diferite clase. Este dificil de gestionat o asemenea clasă, chiar dacă școala dispune de centru de resurse și de cadre didactice de sprijin."* (DFG_prestator de servicii)

Psihologul realizează activități de consiliere și diferite testări cu elevii tipici. În clasele mari se aplică testul "Cheia carierei (Lawrence K. Jones)" în scop de a-i determina pe elevi să se autocunoască și să identifice ocupații atractive pentru ei, să facă o potrivire între tipul lor de personalitate și posibilele profesii pe care ar putea să le practice.

"În gimnaziul nostru sunt 2 psihologi: un psiholog care lucrează cu elevii tipici și un psiholog, care lucrează cu elevii cu CES." Notă: A doilea psiholog specializat în CES a participat foarte puțin la focus grup, din considerentul că a fost solicitat pentru o urgență.

În cadrul liceului nostru de două ori pe săptămână (luni și vineri) sunt organizate activități practice pentru elevii cu CES/dizabilități, inclusiv activități de orientare și ghidare a elevilor cu CES/dizabilități. În cadrul acestor activități, se pune accent pe activități practice. În cadrul atelierelor sunt utilizate diverse strategii didactice: conversația față - în - față; aplicarea chestionarelor; observarea comportamentului, realizarea lucrărilor tematice". (IIA_prestator de servicii)

Profesorul de educație civică realizează activități cu elevii după metodologia REVOCC, sunt utilizate diferite fișe și exerciții din ghidul metodologic, elevii sunt învățați să elaboreze un CV.

A fost realizată cu elevii o vizită la o fabrică de mobilă și o altă vizită la o fabrică de înghețată în afara orelor. Profesorul de educație civică susține că în 45 de minute cât durează o lecție nu se reușește organizarea unei vizite la întreprindere sau activități înafara școlii, de aceea fac mai mult "vizite imaginare". Pe de altă parte, agenții economii privați nu sunt deschiși ca să primească în vizită elevi. O altă activitate practică în școală pentru elevii din clasele mari este întâlnirea cu reprezentanții școlilor profesionale, care fac prezentări referitoare la pregătirea profesională pe care o realizează.

Dirigintele realizează discuții cu elevii privind alegerea viitoarei profesii. În cadrul orelor de dirigenție s-a discutat topul celor mai solicitate profesii pe piața muncii, topul celor mai prestigioase profesii (descărcate de pe Internet). Potrivit dirigintei, elevii s-au dezamăgit când au aflat că cele mai prestigioase profesii sunt jurist, avocat, medic stomatolog, contabil etc., iar ei nu vor putea îmbrățișa aceste profesii ("ei visează la multe profesii, dar nu au cunoștințe și abilități"). De asemenea, în cadrul orelor de dirigenție au fost invitați părinți de diferite profesii, care au povestit elevilor despre profesia lor.

Cadrul didactic de sprijin realizează terapii ocupaționale cu elevii cu CES după lecții (țesut, croșetat, colaje, desen etc.). La orele de română și matematică elevii cu dizabilități severe părăsesc clasa lor și merg

în cabinetul cadrului didactic de sprijin, unde beneficiază de asistență individuală la aceste discipline. Cadrul didactic de sprijin acordă suport în clasă celorlalte cadre didactice în cazul elevilor cu CES, dar fără dizabilități severe. Astfel, elevii cu dizabilități severe se află în clasă doar la unele discipline (ex. educație tehnologică, educație plastică, educație civică), iar la alte discipline lucrează cu cadrul didactic de sprijin sau merg în centrul de resurse pentru educație incluzivă.

"Sunt 5 elevi cu dizabilități severe din totalul de 34 elevi cu CES incluși în gimnaziu, dar numărul elevilor cu CES este de fapt mai mare, doar că părinții nu sunt de acord ca copiii lor să fie catalogați ca fiind cu CES. Aceasta din considerentul că la finalizarea gimnaziului, acești elevi nu vor fi primiți la școlile profesionale la care părinții ar dori să-i înscrie, din cauza că pe certificatul de studii gimnaziale va figura seria pentru CES."(DFG_prestator de servicii)

În viziunea managerilor instituțiilor de învățământ general este foarte importantă conlucrarea dintre cadru didactic de sprijin, diriginte, psihologi și familie în procesul orientării profesionale/ ghidării în carieră a elevilor cu CES/dizabilități.

4.2 Experiența instituțiilor de învățământ profesional tehnic

În baza interviurilor realizate cu cadrele manageriale și cadrele didactice din școlile profesionale, evidențiem următoarele activități în domeniul orientării profesionale și consilierii în carieră a elevilor cu CES, organizate în instituțiile de învățământ profesional tehnic:

Discuții despre profesii la *orele de dirigenție și Educația civică*. Aceste activități se realizează în baza Curriculumului la Modulul: *Dezvoltarea personală și proiectarea carierei*, aprobat în 2016 de MECC.

Ziua Ușilor Deschise se organizează în fiecare an de studiu pentru familiarizarea tinerilor cu meseriile din cadrul instituției. *"În cadrul activităților organizate, ne străduim să schimbăm viziunea care domină în școlile generale: Dacă ai să înveți rău, ai să te duci la școala profesională"*. (IIA_prestator de servicii)

"În cadrul instituției organizăm Ziua Ușilor Deschise (în luna mai), invitând elevii din clasele IX din sectorul Ciocana". (IIA_prestator de servicii)

Concursurile practice sunt organizate pentru tinerii din cadrul instituției pentru a evidenția specificul meseriilor din cadrul instituției (De exemplu: *Frumosul din profesia mea; Cel mai bun cofetar, Cel mai bun plan de afaceri*).

Participarea tinerilor din cadrul instituției la diferite concursuri naționale în domeniul orientării profesionale (*Campionatul Național Culinar pentru Juniori, în cadrul ASEM, la Târgul ideilor de afaceri, 2015*).

"În anul de studii 2017-2018, elevii din cadrul Școlii profesionale nr.7 au participat la Campionatul Național de Inventică și Inginerie, în cadrul cărora s-au plasat pe primul loc la nivel de republică" (IIA_prestator de servicii)

"Pe parcursul a trei ani, Școala Profesională nr.7 s-a plasat pe primul loc în cadrul competiției: Cel mai bun în meserie, organizat de Societatea de acțiuni Supraten și MECC". (IIA_prestator de servicii)

În viziunea intervievaților, un rol important în prestarea serviciilor de orientare și ghidare în carieră revine stagiilor de practică, în cadrul cărora tinerii dobândesc cunoștințe tehnice și abilități practice relevante pentru practicarea profesiei.

"Pentru a asigura o plasare adecvată pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități sunt foarte importante stagiile de practică organizate în cadrul instituției 2-3 luni de zile. În cadrul stagiilor de practică, elevii din cadrul

instituției noastre stabilesc relații de colaborare cu angajatorii. Elevii cu dizabilități de regulă rămân să lucreze la întreprinderile unde realizează practica. Susținerea examenelor de calificare se realizează direct la întreprindere”. (IIA_prestator de servicii)

Un aspect important în domeniul orientării profesionale și consilierii în carieră a elevilor cu CES revine parteneriatelor stabilite cu diferite instituții. Activitățile de ghidare și consiliere în carieră realizate în cadrul acestor parteneriate, s-au materializat în următoarele acțiuni:

- Realizarea atelierelor practice pentru elevii claselor 5-8 din cadrul Liceului de Creativitate și Inventică Prometeu – Prim la modulul **Alimentarea sănătoasă** din cadrul disciplinei **Educație tehnologică** de către specialiștii școlii profesionale nr.5
- Dotarea cabinetului Bazele Antreprenoriatului cu echipament TIC.

Caseta 1: Experițe privind realizarea atelierelor practice la modulul **Alimentarea sănătoasă** din cadrul disciplinei **Educație tehnologică**

În scopul organizării atelierelor practice la modulul **Alimentarea sănătoasă** din cadrul disciplinei **Educație tehnologică**, a fost încheiat un Contract de colaborare între Școala profesională nr.5 și Liceul de Creativitate și Inventică Prometeu – Prim.

Pentru a implementa acest Modul, a fost elaborat un Curriculum, care prevede organizarea activităților practice pentru elevii claselor 5-8 din cadrul Liceului de Creativitate și Inventică Prometeu – Prim. Acordul de Parteneriat prevede ca elevii claselor 5-8 din cadrul liceului să frecventeze 1 dată în lună, timp de 2 ore astronomice activități, care se axează pe pregătirea bucatelor.

Caseta 2: Dotarea cabinetului Bazele Antreprenoriatului

Prin participarea la microproiectul intitulat „**Dotarea cabinetului Bazele Antreprenoriatului cu echipament TIC**”, Școala Profesională nr.5, a obținut concursul finanțat de Ambasada Republicii Federale Germania în Republica Moldova. În cadrul proiectului, a fost dotat Cabinetul bazele antreprenoriatului (2015). Beneficiarii direcți ai acestui cabinet dotat sunt elevii/tinerii care studiază disciplina *Bazele antreprenoriatului*.

4.3 Experița instituțiilor de învățământ special

Instituțiile de învățământ special se clasifică în:

- a) instituție de învățământ special pentru copiii și elevii cu deficiențe senzoriale (auditive sau vizuale);
- b) școală auxiliară pentru copiii și elevii cu dificultăți severe de învățare (dificultăți multiple, asociate).

Școlile auxiliare funcționează în conformitate cu Regulamentul-tip al instituției de învățământ special aprobat prin ordinul MECC Nr. 187 din 28 septembrie 2017²¹.

Instituția de învățământ special este instituția cu sau fără servicii rezidențiale care acordă asistență de recuperare elevilor cu deficiențe senzoriale (auditive sau vizuale) și elevilor cu dificultăți severe de învățare (dificultăți multiple, asociate).

Personalul instituției de învățământ este format din:

²¹ Ordinul MECC Nr. 187 din 28.09.2017 privind aprobarea Regulamentului-tip al instituției de învățământ special. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.12.2017, Nr. 421-427/ 2077.

- a) personalul de conducere (director și directori adjuncți);
- b) personalul didactic (cadre didactice cu pregătire generală, care au urmat cursuri de specializare în domeniul psihopedagogiei speciale și asistenței sociale, educatorii, logoped, psiholog);
- c) personalul didactic auxiliar și personalul nedidactic (asistent social, medic/asistent medical);

Beneficiari ai școlilor auxiliare sunt elevii cu dificultăți severe de învățare (multiple, asociate), cu vârsta cuprinsă între 7 și 18 ani. Procesul educațional în școlile auxiliare se desfășoară în conformitate cu curriculumul învățământului general, Planul-cadru de învățământ și Planul educațional individualizat, elaborat în baza recomandărilor Serviciului de asistență psihopedagogică. Efectivul clasei/grupeii pentru copiii cu deficiențe asociate constituie 5-12 elevi.

În Republica Moldova sunt 15 școli-internat auxiliare, în care sunt plasați 581 copii.

În cadrul cercetării a fost realizat un focus grup cu cadrele didactice din școala auxiliară Nr.7.

În școala auxiliară Nr. 7 din Chișinău sunt 60 copii (cl. I-VIII). Programul școlii este de la or.08.00 până la or.17.00, instituția nu are componenta rezidențială. Instituția dispune de cadre calificate: psihopedagogi, logoped, psihologi. Instituția dispune de specialiști foarte bine pregătiți, recent a fost organizat la nivel de municipiu un seminar pentru cadrele didactice de suport.

Instituția este dotată cu ateliere de croitorie și tâmplărie, în instituție există 9 cercuri pe interese, cum ar fi cercul de dans, coral, de informatică, cercul ceramică, care este condus de un specialist artist plastic; cercul „Mîini dibace” etc.

Plasamentul elevului cu dificultăți severe de învățare (multiple, asociate) se efectuează conform dispoziției autorității tutelare teritoriale, cu avizul autorității tutelare locale și numai în baza avizului pozitiv al Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, avînd ca teme: decizia Comisiei de specialitate a MSMPS în domeniu, în baza indicațiilor medicale pentru plasament în instituția de învățământ specială, certificatul de dizabilitate și raportul de evaluare al Serviciului de asistență psihopedagogică. La admiterea în plasament se solicită cererea părinților/reprezentantului legal al elevului, fișa de repartizare eliberată de MECC/ Organul local de specialitate în domeniul învățământului, însoțită de avizul MSMPS.

Școala auxiliară oferă următoarele servicii: 1) educaționale; 2) găzduire, îngrijire și alimentație; 3) de sănătate; 4) sociale (menținerea și/sau dezvoltarea relațiilor cu familia și comunitatea), asistență, socializare, reintegrare familială și socială.

Planul-cadru de învățământ prevede 8 ore la educația tehnologică unde se realizează ghidarea în carieră și orele de dirigenție. Totodată, în instituție activează un psiholog, care în conformitate cu fișa postului are ca atribuție și responsabilitate orientarea școlară și profesională, ghidarea în carieră a elevilor. Instituția organizează ziua ușilor deschise, la care sunt invitați și reprezentanții școlilor profesionale, de regulă de la școala profesională nr.7 din Chișinău.

În cadrul discuției de tip focus grup, cadrele didactice au identificat următoarele necesități și probleme privind realizarea consilierii și ghidării în carieră a elevilor cu CES:

- lipsa unui curriculum și materialelor didactice pentru copii cu dificultăți severe de învățare;
- lipsa continuității privind traseul educațional ale elevului după absolvirea școlii auxiliare: „cea mai mare problemă este că după absolvirea școlii auxiliare elevii noștri nu mai fac nimic, rămân să stea acasă și desigur pentru părinți este deosebit de dificil că nu au unde să îi ducă ca să se ocupe cineva cu ei”.

Participanții la focus grup au menționat că „de 2 ani nu mai există clasele de meserii și absolvenții noștri nu pot să își continue studiile în școlile profesionale, deoarece la absolvire ei au vârsta de 15 ani și respectiv nu sunt acceptați (trebuie să aibă 16 ani). Anul trecut nici un absolvent al instituției noastre nu și-a continuat

studiile într-o școală profesională, iar în ultimii 2 ani nu s-a angajat în câmpul muncii nici un absolvent al școlii. Ceva timp în urmă, 2 tineri au fost înmatriculați în școli profesionale, însă nu au absolvit, deoarece ei nu făceau nimic acolo, nu puteau însuși materia. Credem că este necesar să revenim la clasele de meserii, astfel vom asigura formarea profesională a tinerilor și ulterior angajarea în câmpul muncii”.

- lipsa serviciilor de suport în procesul de incluziune a copiilor: „copiii din instituție au dificultăți severe de învățare și este foarte dificilă integrarea acestora fără suport, ei nu se pot descurca singuri, acești copii nu pot realiza nimic fără a fi dirijați de către specialiști, este important ca cineva să îi ghideze cum să interacționeze”; „în școlile profesionale nu sunt specialiști care să se ocupe de elevii cu dizabilități, ei nu sunt pregătiți să lucreze cu acești elevi...”

În opinia cadrelor didactice, pentru a asigura realizarea cu succes a consilierii și ghidării în carieră a elevilor cu dizabilități și ca rezultat final incluziunea educațională și socială este necesar de întreprins următoarele acțiuni:

- Introducerea clasei a IX-a în instituțiile de învățământ special, ceea ce va asigura continuitatea traseului educațional;
- De revenit la practica privind instituirea claselor de meserii în instituțiile de învățământ special;
- Elaborarea curriculumului pentru elevii cu dificultăți de învățare (experiența României ar putea fi valorificată în acest sens);
- Formarea resurselor umane, ținând cont de evaluarea necesităților și pieței muncii;
- Revizuirea listei de documente din instituție: „noi ne rătăcim prin hârtii, în loc să lucrăm cu copiii, trebuie să punem accentul pe formarea deprinderilor de viață, ar fi cazul să includem în planul de studii disciplina „Deprinderi de viață”;
- Reducerea numărului de ore de la discipline (limba română, matematica) și alocarea mai multor ore la educația tehnologică;
- Introducerea terapilor ocupaționale în școala auxiliară (în dependență de potențialul copilului) și abilitarea manuală, realizarea activităților de pre-profesionalizare (cl. VIII) și ghidare în carieră.

4.4 Experiența SAP-urilor

Specialiștii CRAP intervievați au subliniat că se atestă experiențe pozitive în conlucrarea SAP, a OLSDÎ și a școlilor profesionale în prestarea serviciilor de orientare profesională și consiliere în carieră a elevilor, tinerilor cu CES în raioanele Bălți, Cahul, Leova, Fălești. În viziunea acestora, experiențele pozitive de conlucrare între aceste instituții în domeniul orientării profesionale și consilierii în carieră a elevilor cu CES se datorează următorilor factori:

- resurselor umane angajate din cadrul SAP;
- conlucrarea între SAP, OLSDÎ și ONG-uri cu experiență în domeniu;
- infrastructura existentă (ex. existența școlilor profesionale în raionul unde activează SAP).

În viziunea intervievaților, activitățile de orientare profesională și consiliere în carieră realizate de specialiștii SAP în raioanele menționate constau în următoarele:

1. Stabilirea traseului educațional a copilului și facilitarea accesului la studii pentru copiii cu CES/dizabilități în instituțiile de învățământ profesional tehnic.
2. Organizarea seminarelor de formare cu cadrele didactice din instituțiile de învățământ general privind prestarea serviciilor de orientare profesională și consiliere a elevilor cu CES/dizabilități.

3. Organizarea seminarelor de formare cu elevii/tinerii din instituțiile de învățământ general privind prestarea serviciilor de orientare profesională și consiliere a elevilor cu CES/dizabilități.
4. Organizarea meselor rotunde cu specialiștii din cadrul școlilor profesionale, Centrele de excelență.

Caseta 1: Experiența SAP Bălți în facilitarea înmatriculării tinerilor cu CES în școli profesionale

Am reușit să facilităm înmatricularea în școli profesionale a mai mulți tineri, care beneficiază și de bursă (40\$). CCF Moldova a facilitat ca tinerii să beneficieze de bursă pentru perioada studiilor. Am facilitat pentru absolvenții școlii de tip internat înmatricularea la școlile profesionale. Avem și tineri cu dizabilități asociate care au fost înmatriculați în ÎIPT. Anul acesta este în proces de reorganizare școala auxiliară din Bălți și urmează să facilităm accesul la studii pentru acești copii.

Caseta 2: Experiența SAP Fălești în organizarea seminarelor de formare cu elevii/tinerii cu CES din instituțiile de învățământ general privind serviciile de orientare și ghidare în carieră

SAP Fălești în parteneriat cu Asociația Obștească pentru Copii și Tineret „Făclia” din or. Ungheni, în parteneriat cu Fundația CNV Internațional și Confederația Națională a Sindicatelor din Moldova, finanțat de Delegația Uniunii Europene în Moldova prin Instrumentul European pentru Democrație și Drepturile Omului a organizat atelierul de instruire „Ghidarea în carieră a adolescenților” (01 – 03 mai 2014). Scopul atelierelor de instruire: formarea tinerilor în alegerea profesiei dorite. În cadrul seminarului, participanții au fost sprijiniți să utilizeze strategii care să faciliteze autocunoașterea și dezvoltarea încrederii și a respectului de sine, evaluarea propriilor valori și scopuri; să aplice metode și tehnici de identificare a tipului de activitate / profesie / studii, conform nevoilor, intereselor și capacităților sale; să cunoască diverse strategii de căutare a unui loc de muncă.

4.5 Experiența Centrului de ghidare în carieră (CGC Botanica)

CGC Botanica oferă servicii următoarelor categorii de beneficiari: elevi ai claselor V-XII, elevi ai școlilor profesionale, absolvenți ai instituțiilor de învățământ, șomeri, persoane în căutarea unui loc de muncă, inclusiv tineri și adulți. CGC Botanica merge în școli sau grupuri de elevi vin la CGC Botanica. În funcție de categoria de beneficiari și de solicitările acestora sunt organizate o serie de activități individuale și de grup precum: instruiți, prezentări, discuții, testări, activități de consiliere, etc.

În cazul persoanelor cu dizabilități se utilizează **Platforma CASPER**, care presupune diferite tipuri de teste în vederea evaluării psihologice, a dexterității, a potrivirii persoanei pentru un anumit post de muncă. Consilierii CGC Botanica enumeră următoarele teste din componența Platformei:

- 24 teste de evaluare a abilităților cognitive,
- 4 inventare de personalitate,
- 1 chestionar de evaluare a intereselor profesionale (Holland),
- 5 teste de evaluare a emoțiilor și a comportamentelor,
- 1 baterie de 19 teste mici pentru evaluarea dexterității manuale (Ruward).

CAS++ este un alt instrument complex de evaluare, folosit pentru recrutare de personal în vederea angajării sau pentru consiliere în carieră.

Platforma CASPER nu se aplică integral unei persoane: specialistul selectează doar acele teste, pe care le consideră potrivite la moment în funcție de scopul testării. În rezultatul testării, specialistul poate obține raportul de evaluare psihologică individuală, profilul candidatului, raportul de potrivire cu un anumit post. Consiliera CGC Botanica menționează că dacă celelalte teste se pot aplica computerizat sau în versiunea pe hârtie, în cazul testelor Ruward este necesar tot setul de materiale și dispozitive (pe care le deține doar CGC Botanica).

Testarea cu Ruward poate dura de la o oră până la 2 ore și presupune executarea a 19 activități diferite (sarcini de lucru de diferită complexitate) având drept scop obținerea informațiilor necesare despre îndemânarea unei persoane. Evaluatorul observă corectitudinea îndeplinirii sarcinilor, viteza de realizare a sarcinilor, calitatea executării sarcinilor, capacitatea de menținere a atenției etc. Cu Ruward sunt măsurate selecția și manipularea obiectelor de diferite dimensiuni și forme, potrivirea, asamblarea, coordonarea mișcărilor, respectarea instrucțiunilor etc.

CGC Botanica realizează activități de testare a intereselor și abilităților, precum și a trăsăturilor de personalitate ale beneficiarilor prin aplicarea diferitor teste specializate, elaborează profilul vocațional al persoanei testate, organizează cu beneficiarii seminare informative și instruirii necesare pentru alegerea traseului educațional sau profesional. Suportul acordat beneficiarilor include și formarea de abilități privind elaborarea CV-ului și scrisorii de motivație, căutarea angajatorilor, susținerea unui interviu etc.).

Consiliera CGC Botanica relatează că celelalte 2 Centre de ghidare în carieră de la Cahul și Soroca nu dispun de Platforma CASPER, dar utilizează Platforma Cognitrom Career Planner: 6 persoane pot face testarea în rețea și sunt generate rapoarte privind profilul vocațional al fiecăreia. Centrele de ghidare în carieră de la Cahul și Soroca, de asemenea, organizează ședințe de informare și instruirii, fac vizite în școli și întreprinderi, organizează Forumul Profesiilor, care durează câte 2 zile în regiunile Nord, Centru și Sud. La Forumul Profesiilor participă reprezentanți ai instituțiilor educaționale (școli, licee, școli profesionale), agenți economici, ONG-uri, oameni de afaceri și persoane care au o carieră de succes. Astfel tinerii sunt implicați în sesiuni de informare, discuții și ateliere de lucru în domeniul ghidării în carieră. În același timp, consiliera CGC Botanica menționează că în raioane tinerii nu au posibilitatea să facă testări, să beneficieze de serviciile unui psiholog și ar trebui să se adreseze la unul din cele 3 Centre de ghidare în carieră.

Din toamna anului 2017 și până în prezent CGC Botanica a acordat servicii prin aplicarea Platformei CASPER unui număr de 30 beneficiari cu dizabilități, dintre care 25 au fost referiți de către AO Motivație. Consiliera CGC Botanica a menționat că nu există experiență de ghidare în carieră a persoanelor cu dizabilități senzoriale și de intelect și nici nu se face o monitorizare a situației acestora pe tipuri de dizabilități.

ATO FM necesită încă formare pentru a-și adapta serviciile și metodologia de lucru pentru persoane cu diferite tipuri de dizabilități. În cadrul proiectului REVOCC, Centrul pentru Educație Antreprenorială și Asistență în Afaceri a organizat cursuri de formare pentru specialiștii Centrelor de ghidare în carieră și șefii ATO FM pe aplicarea Platformelor CASPER, inclusiv testele Ruward și a Platformei Cognitrom Career Planner.

ATO FM/colaborează în mod constant cu angajatorii și instituțiile de învățământ, precum și cu diferite ONG-uri. ATO FM deține o bază de date privind locurile vacante și condițiile de ocupare a acestora. Dacă persoana cu dizabilități se adresează la ATO FM atunci, beneficiază de serviciile disponibile.

Consiliera CGC Botanica relatează că agenții economici nu doresc să angajeze persoane cu dizabilități și nici nu există o bază de date a agenților economici care angajează/sunt dispuși să angajeze persoane cu dizabilități.

4.6 Experiența ONG-urilor

La nivel național există Registrul de stat al organizațiilor neguvernamentale, totuși nu există o evidență a organizațiilor prestatoare de servicii de consiliere și ghidare în carieră. În ultimii ani s-au înregistrat la nivel național mai multe proiecte axate pe consilierea și ghidarea în carieră a elevilor din instituțiile de învățământ general și profesional tehnic, precum și a diferitor grupuri vulnerabile.

În prezentul studiu a fost documentată experiența a două organizații, care dețin o metodologie specifică, axată pe activități interactive și practice: AO Demos din raionul Edineț (în continuare AO Demos) și Institutul de formare a Capacităților Profesionale din Chișinău (în continuare ICPF).

A. Cazul AO Demos

AO Demos a fost înregistrată la nivel local, în raionul Edineț în anul 2001 și activează în următoarele domenii: educație, servicii sociale și dezvoltare instituțională, cu accent pe colaborarea APL-ONG. Din 2004 până în prezent organizația a implementat mai multe proiecte având drept scop final incluziunea socială și profesională a diferitor grupuri dezavantajate. Beneficiarii direcți ai proiectelor au fost în special tinerii și adolescenții: tineri defavorizați în căutarea unui loc de muncă, părinți tineri solitari, familii tinere vulnerabile, absolvenți ai instituțiilor rezidențiale, elevi ai școlilor profesionale și elevi în clasele VIII-XI din gimnaziu și licee. Principalele activități realizate în cadrul proiectelor au vizat: dezvoltarea deprinderilor de viață autonomă, a abilităților sociale și antreprenoriale, abilitarea economică și medierea muncii. Organizația nu este specializată în servicii destinate copiilor/tinerilor cu CES și cu dizabilități.

Organizația a început să presteze servicii de consiliere în carieră în 2014 în parteneriat cu 2 școli profesionale (o instituție din Ungheni și respectiv o instituție din Râșcani). În cadrul proiectului au fost dezvoltate 2 centre de consiliere în carieră în școlile profesionale respective. Activitățile erau organizate de către 2 specialiști de la AO Demos (**psiholog și consilier în carieră**) și presupuneau: formarea abilităților de a lua decizii la elevi, scrierea unui CV, vizite la AOFM, vizite la întreprinderi pentru a cunoaște specificul diferitor locuri de muncă etc. În 2015 organizația a început să lucreze în 3 instituții de învățământ secundar (2 licee și un gimnaziu din raionul Edineț) în scop de a oferi un nou model de orientare vocațională, bazat atât pe experiența tradițională, cât și pe metode interactive și practici noi. Peste un an în proiect au mai fost incluse 3 instituții și actualmente organizația lucrează în **6 instituții de învățământ secundar. Beneficiarii proiectului sunt elevii din clasele VIII-XI.** Metodologia de consiliere în carieră propusă de AO Demos este aceeași pentru toți elevii (tipici și cu CES), sarcina de adaptare a conținuturilor pentru elevii cu CES și în special cu dizabilități revenindu-le, potrivit reprezentanților AO Demos, psihologului școlar și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ.

Demos deține experiență de ghidare în carieră în școli și avem metode noi interactive de lucru cu elevii, preluate din România și anume metodele de lucru ale consilierului școlar. La noi este o problemă lipsa psihologului în multe școli, iar copiii nu sunt de vină că nu există acest serviciu în instituție. Metodologia de lucru utilizată de către AO Demos presupune colaborarea activă între: psihologul școlar, diriginte și părinte/tutore. Sunt câteva etape de lucru cu elevii:

- a) Solicitarea acordului părintelui/tutorei privind implicarea copilului în activitățile organizate de către Demos;
- b) Instruirea cadrelor didactice în domeniul "Politica de protecție a copilului" și vizează aspecte precum abuzul, neglijența, separarea, prevenirea riscurilor, discriminarea etc.;
- c) Evaluarea inițială a elevilor, care se finalizează cu un Raport de evaluare și reflectă nivelul inițial la care se află copilul;
- d) Elaborarea Planului individualizat al carierei;
- e) Implementarea Planului individualizat al carierei prin consiliere individuală și de grup, ședințe individuale și de grup cu elevul, părinții, psihologul, dirigintele.

AO Demos a organizat licențierea a 7 psihologi din raionul Edineț (de la 6 școli și de la Direcția Educație) la COGNITROM în Cluj Napoca, primind cheia de utilizare a bateriilor de teste: Platforma de evaluare a dezvoltării (PEDb). Evaluarea copilului se face sub următoarele aspecte: abilitățile generale de învățare, trăsăturile de personalitate, capacitatea de luare a deciziilor, interesele profesionale, valorile profesionale, abilitățile de comunicare și altele permise de bateria de teste.

Cu fiecare elev se discută rezultatele testelor, se explică ce presupune fiecare domeniu profesional. Elevii incluși în proiectul AO Demos beneficiază de o serie de activități precum: consiliere, instruire, școală de vară, sesiuni de informare cu genericul Admiterea, exerciții practice interactive de selectare a diferitor instituții de învățământ în țară și peste hotare din perspectiva continuării studiilor (cu utilizarea diferitor criterii), vizite de studiu la diferite școli profesionale și universități cu ocazia Zilei ușilor deschise, vizite la angajatori, întâlniri cu profesioniști din diverse domenii care le vorbesc despre profesia lor etc. Psihologul organizează minimum 5 activități de grup cu fiecare clasă și respectiv dirigintele are cel puțin 10 activități de grup cu clasa. AO Demos a dezvoltat un Ghid metodologic și materiale pentru realizarea acestor activități. Considerăm că acesta este un exemplu de bună practică și ar putea fi preluat la nivel de sistem educațional.

AO Demos are specialiști pregătiți pentru prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră. Spre exemplu, 2 specialiști au participat la cursurile de formare de formatori în domeniul "Consilierii vocaționale" la București și sunt acreditați ca formatori de Ministerul Educației al României. Psihologul organizației are licență de utilizare a bateriilor de teste atât pentru adulți cât și pentru copii. În cazul copiilor se lucrează mai mult cu Platforma de evaluare a dezvoltării (PEDb) și cu Platformă de orientare școlară și profesională (CCPintranet). CCPintranet conține 4 chestionare de autocunoaștere, prin care se evaluează abilitățile cognitive, abilitățile non-cognitive, interesele vocaționale și valorile legate de muncă ale elevului. **Elevul poate afla gradul de potrivire cu orice profesie, precum și cu oricare opțiune școlară (alegerea instituției de învățământ potrivite pentru el).** În cazul adulților AO Demos utilizează Platforma computerizată de evaluare psihologică CAS++. CAS++ include 49 de teste care se aplică în funcție de necesitatea persoanei evaluate și generează rapoarte automate complexe, conține peste 1000 de profile ocupaționale cu care se poate face potrivirea unei evaluări în vederea orientării în carieră. De asemenea, pornind de la profilele ocupaționale se pot construi profile de post, se poate aprecia compatibilitatea candidaților cu cerințele unei funcții, unui anume loc de muncă. Mai multe informații referitor la bateriile de teste și aplicarea lor se pot găsi pe www.cognitrom.ro, organizația care vinde produsele și face formările.

În cadrul proiectului „Orientarea vocațională a elevilor din nordul Moldovei 2017-2018” specialiștii de la AO Demos împreună cu reprezentanți ai MECC și Direcției Educație a Consiliului raional Edineț, precum și diriginți și psihologi din cadrul a 6 instituții de învățământ include în proiect, au efectuat vizite de studiu în

România (Suceava) și au asistat la lecții de dirigenție, la activități desfășurate de psihologul școlar și de Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională în scop de familiarizare cu practicile de orientare școlară și profesională a elevilor.

B. Cazul proiectului JOBS Moldova

Proiectul a fost implementat în perioada ianuarie 2016-decembrie 2017 (I etapă) și în 2018 a început etapa a II. Implementatorul local al proiectului este IFCP, proiectul fiind realizat în parteneriat cu Centrul de Proiecte Internaționale în Educație și Universitatea Pedagogică Zurich din Elveția și finanțat de Fondul Loteriei Cantonului Zurich din Elveția. **Scopul proiectului** este susținerea tinerilor în procesul de tranziție de la școală spre instruire sau piața muncii prin acordarea suportului individual în vederea alegerii unui parcurs personal și profesional. **Obiectivul specific al proiectului** este de a determina dacă programul JOBS poate fi adaptat la necesitățile sistemului educațional din Republica Moldova prin pilotarea materialelor în școlile partenere și ajustarea lor la contextul local.

IFCF a trimis invitație de participare în cadrul proiectului unui număr de 54 instituții de învățământ (gimnaziile, licee, școli profesionale), din care doar 22 au dat curs invitației și au pregătit aplicația. Din 22 de aplicații au fost preselectate 6 instituții și doar 3 au fost incluse în proiect. **Instituțiile de învățământ în care s-a pilotat programul JOBS** sunt: Școala Profesională nr.7 din Chișinău, Gimnaziul „A.I. Cuza” din Bălți și Liceul „I.L. Caragiale” din Orhei.

Principalele activități ale proiectului:

- Selectarea a trei școli partenere în baza unor criterii prestabilite, bazate pe merit;
- Formarea cadrelor didactice din școlile selectate în metode centrate pe elev și instruire bazată pe sarcină (au avut loc 4 formări: cu formatori din Elveția și asistarea la lecții/activități model JOBS în România);
- Pilotarea în instituțiile de învățământ selectate pe parcursul anilor de studii 2016-2017 (un semestru) și 2017-2018 (două semestre) a materialelor JOBS elaborate în cadrul JOBS România în parteneriat cu formatorii din Elveția;
- Analizarea și integrarea propunerilor de adaptare a caietelor JOBS, colectate pe parcursul pilotării programului pentru a asigura relevanța acestora în contextul național;
- Pregătirea unei strategii de implementare a programului JOBS la nivel național în colaborare cu MECC și partenerii principali;
- Colaborarea cu proiecte din domeniul orientării profesionale pentru a crea sinergii.

Grupurile țintă:

- Echipa managerială a instituțiilor de învățământ selectate;
- Cadrele didactice (diriginți și concomitent profesori la diferite discipline (educație civică, limbi străine, istorie, chimie)
- Elevii claselor a 8 din învățământul general și anul I și II din învățământul profesional-tehnic.
- Părinții
- Agenții economici

Descrierea metodologiei JOBS

Programul JOBS presupune un set de materiale, de bază fiind:

- 7 caiete JOBS pentru elevi (2 seturi a câte 7 caiete fiecare: un set pentru școlile generale și un set pentru școlile profesionale)

- Broșura JOBS pentru profesori
- Trusa de instrumente JOBS (În România este pentru elevi, în Republica Moldova a fost destinată pentru profesori)

Fiecare din cele 7 caiete JOBS conține o tematică specifică și anumite sarcini pe care elevii trebuie să le realizeze singuri sau în echipă, profesorul având doar rol de ghidare. Cele 7 caiete sunt concepute astfel, încât pe parcursul unui an școlar elevii să parcurgă 7 module:

Caietul 1 Profesii (Investigarea unor biografii profesionale)

Caietul 2 Eu și punctele mele forte (Analiza competențelor, a intereselor și a personalității)

Caietul 3 Piața muncii (Explorarea diferitor domenii profesionale, sectoare economice, profesii)

Caietul 4 Oportunități pe piața muncii (Discutarea posibilităților, șanselor, riscurilor)

Caietul 5 Gata de acțiune! (Pregătirea explorării unui loc de muncă)

Caietul 6 Vizita de explorare (La întreprindere)

Caietul 7 Rezultatele vizitei de explorare (Expoziția rezultatelor explorării)

Trusa de instrumente (16 la număr) reprezintă o colecție de instrucțiuni, fișe de lucru, liste de verificare etc. menite să-i ajute pe profesori să ghideze elevii cum să colecteze informații; cum să sorteze informațiile; cum să realizeze o lucrare creativă; cum să vă prezinte o lucrare; cum să coopereze cu ceilalți în realizarea unei sarcini etc. Exemple din trusa de instrumente: crearea hărții mentale (organizarea gândurilor atunci când pregătești o prezentare, planifici un proiect), realizarea unui poster, cercetarea pe Internet, cercetarea în bibliotecă, realizarea unui interviu, realizarea unei expoziții, realizarea unei prezentări Power Point etc.

În cadrul ședinței fiecare diriginte (în urma tragerii la sorți a unui număr de la 1 la 7) a avut sarcina să prezinte cum a implementat unul din cele 7 Caiete JOBS cu clasa în instituția sa de învățământ. Pentru fiecare caiet JOBS au fost alocate 4-5 ore academice, câte o oră pe săptămână, orele fiind incluse în orarul școlii (ultima oră pentru elevi).

Sinteza prezentărilor caietelor JOBS de către diriginți:

Caietul 1 Profesii - Rolul caietului a fost însușirea de către profesor a metodei de învățare bazată pe sarcină, de acceptare a diferitor posibilități de răspunsuri din partea elevilor, de facilitare a colaborării între elevi în realizarea sarcinii, de ghidare a elevilor în realizarea unei sarcini fără a interveni în proces. Pentru elevi rolul caietului a fost de a investiga biografii personale. Elevii trebuiau să ia interviu de la rude, vecini, trecători pe stradă și să facă o prezentare a rezultatelor interviului. A fost dificil pentru ei, unii au primit refuzuri, unii nu au avut curajul să se apropie de persoane din afara școlii/familiei, dar au învățat până la urmă să realizeze un interviu. Ei au avut drept sarcină să înțeleagă cum persoana interviuată și-a ales profesia, de ce și-a ales-o, ce experiențe a avut, ce presupune profesia respectivă etc.

Caietul 2 Eu și punctele mele forte – Rolul caietului pentru elevi a fost să se autoanalizeze, să facă o călătorie în interiorul lor și să se descopere pe ei înșiși. Ei au făcut harta punctelor lor forte, diagrama intereselor. Au analizat ce competențe, abilități, talente, vise au și au povestit colegilor despre trecutul lor. A fost un caiet cu multe emoții, care a consolidat foarte mult clasa. Diriginții au asistat la feedback-uri oferite

de elevi unul altuia, care i-au lăsat cu lacrimi (ex. un elev a afirmat după ce a ascultat povestea colegului său *"eu îl consideram slab, dar nu e deloc așa, de fapt văd acum cât sunt de slab eu în ochii lui"*). Elevii au fost surprinși să descopere pasiuni, abilități și talente ale colegilor lor, pe care nici nu le bănuiau.

Caietul 3 Piața muncii – Rolul caietului a fost ca elevii să înțeleagă cât se câștigă în diferite domenii, cum sunt impozitate salariile, ce sectoare economice există și ce profesii. Elevii au mimat diferite profesii și colegii trebuiau să ghicească profesia. Ei au mai învățat că orice hobby/ ocupație de timp liber poate fi aducătoare de venit (ex. fotografiatul, croșetatul, cântatul la chitară etc.).

Caietul 4 Oportunități pe piața muncii – Din acest caiet elevii au învățat cererea și oferta pe piața muncii, s-au familiarizat cu coșul minim de consum în Republica Moldova, au înțeles fenomenul *"muncești mult la noi în țară, dar tot sărac rămâi"*, au ajuns să înțeleagă ce înseamnă sărăcia extremă, au înțeles riscurile lipsei competențelor și a studiilor. S-au discutat posibilitățile de continuare a studiilor: au realizat topul universităților, topul școlilor profesionale, topul profesiilor solicitate pe piața muncii.

Caietul 5 Gata de acțiune! - Acest caiet a avut drept scop pregătirea explorării unui loc de muncă, ei au descoperit unde sunt locurile de muncă în comunitatea lor, au abordat diferite întreprinderi, unii au fost refuzați. S-a lucrat în tandem: câte doi elevi au colectat date despre diferite întreprinderi (adresa, telefonul), au comunicat cu antreprenorul/directorul, au aflat care este codul vestimentar pentru diferite profesii/întreprinderi. Au fost puși în situația de a scrie 3 scrisori de intenție pentru a vizita 3 întreprinderi, ca să fie acceptați cel puțin la una. Unii au fost acceptați la toate trei, alții doar la una.

Caietul 6 Vizita de explorare (La întreprindere) – Acest caiet a avut menirea să-i ghideze pe elevi în contactul direct cu angajatorii. Ei au stabilit un grafic de vizite la întreprinderea/întreprinderile care i-a/i-au acceptat. Dirigințele îi ghida din oficiu, dar și la întreprindere era o persoană responsabilă de ghidarea lor. Timp de o lună elevii o mers la întreprindere, unde s-au implicat în activități, au observat ce sarcini de muncă exercită angajații, au observat cum colaborează etc.

Caietul 7 Rezultatele vizitei de explorare (Expoziția rezultatelor explorării) – Acest caiet este unul de totalizare și elevii au pregătit singuri "Marea expoziție" a locurilor de muncă. Ei au invitat părinții, directorii întreprinderilor, prietenii. În scop de realizare a expoziției, elevii au făcut prezentări ale locurilor de muncă vizitate prin fotografii, colaje, au adus produse, echipamente de la întreprinderile vizitate și au împărtășit experiențele avute în perioada vizitelor.

Diriginții au precizat că nu au avut elevi cu CES și cu dizabilități în clasele unde au implementat programul JOBS (clasele a VIII-IX gimnaziu/ liceu și anii I-II școală profesională). Diriginții consideră că activitățile propuse în caietele JOBS ar putea fi realizate și cu elevii cu dizabilități, dar depinde de gradul de severitate. Pentru dizabilitățile severe, ar fi extrem de dificil de realizat mai multe activități din programul JOBS.

În cadrul discuției, diriginții din școala profesională au menționat că foarte mulți elevi au CES, dar aceste cerințe nu sunt evaluate/ certificate (ex. retard mintal ușor sau mediu) și pentru ei este extrem de dificil să lucreze cu acești elevi în lipsa unor servicii de suport și având un program de studiu destul de solicitant. Pe de altă parte, părinții elevilor cu CES încadrați în școala profesională nu doresc să recunoască că copiii

lor au o problemă și necesită o abordare specifică, mai mult suport, ajutor decât ceilalți. Au fost cazuri când părinții s-au revoltat, afirmând "copilul meu nu este handicapat și nu are nevoie de nimic".

Diriginții din gimnaziu și liceu au recunoscut că la începutul pilotării programului JOBS a fost o mare reticență și neîncredere din partea colegilor și administrației referitor la conținuturile educaționale, li se părea prea simplist programul și aveau dubii referitor la "ce va învăța copilul din sarcinile JOBS". Aceasta se datorează faptului că programul JOBS se axează mai mult pe valorificarea competențelor de viață, metodele de învățare JOBS sunt orientate pe proiecte și sarcini de lucru realizate de elevi, implicând schimbarea de la învățarea centrată pe profesor, la învățarea centrată pe elev. Managerul de proiect consideră că, cadrele didactice din Republica Moldova nu sunt suficient de pregătite pentru o astfel de schimbare și că există rezistență la schimbare în sistemul de învățământ. Managerul de proiect a semnat un acord de colaborare cu MECC privind pilotarea programului JOBS și acum se discută cum acest program ar putea fi încadrat în disciplinele școlare existente.

CAPITOLUL 5. BARIERE ȘI NECESITĂȚI PRIVIND CONSILIEREA ȘI GHIDAREA ÎN CARIERĂ A ELEVILOR CU CES

Cercetarea în teren a scos în evidență o serie de lacune și provocări privind sistemul de consiliere și ghidare în carieră a elevilor în general și a elevilor cu CES și în special cu dizabilități în particular. În acest capitol sunt prezentate barierele și necesitățile privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES inclusiv cu dizabilități din perspectiva tuturor actorilor participanți la cercetare. Analiza lacunelor existente și a necesităților s-a făcut ținând cont de următoarele aspecte: cadrul legal, cadrul instituțional, cadrul metodologic, colaborarea diferitor specialiști în cadrul aceluiași sector, precum și colaborarea intersectorială în vederea asigurării serviciilor de consiliere și ghidare în carieră în cazul elevilor și tinerilor cu CES. În cadrul analizei s-a abordat în mod special tranziția elevilor cu CES de la învățământul general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii, care ar trebui să fie asigurată de diferite instituții și servicii.

5.1 Cadrul legal – necesitatea adoptării unor noi prevederi

Analiza cadrului legal existent (cap. 1) prezintă mai multe documente de politici care conțin prevederi privind consilierea și ghidarea în carieră, inclusiv a copiilor și tinerilor cu CES, cu toate acestea, respondenții atestă **lipsa unei politici coerente și a unor mecanisme de implementare a prevederilor legale**, care să asigure accesul efectiv al copiilor și tinerilor cu CES la serviciile de consiliere și ghidare în carieră și ulterior accesul pe piața muncii. Respondenții au menționat printre altele:

”Este necesară crearea unui grup lucru intersectorial pentru elaborarea unei concepții privind promovarea serviciilor de ghidare în carieră a tinerilor cu CES inclusiv cu dizabilități.” (IIA_specialist)

”Există diferite inițiative ale mai multor ONG-uri, se propun diferite modele, metode de lucru, există diferite viziuni, pentru că nu există încă un concept clar la nivel național privind ghidarea în carieră a elevilor în general și a celor cu CES în special.” (IIA_prestator de servicii)

”Deși la nivel teoretic există cadrul legal și normativ privind organizarea serviciilor de ghidare în carieră, în practică acest mecanism nu funcționează. În practică există confuzii între competențele profesionale formate viitorului specialist și cele pretinse de angajator, cererile și ofertele de angajare. Organizarea și funcționarea serviciilor de ghidare în carieră în Republica Moldova necesită o reconceptualizare atât la nivel teoretic cât și practic.” (IIA_prestator de servicii)

”Nu există un concept clar definit privind prestarea serviciilor de ghidare în carieră/consiliere pentru tinerii cu CES și în special cu diferite dizabilități.” (IIA_prestator de servicii)

”Avem politici bune în domeniul educațional și social, dacă vorbim la prevederi, dar este necesar un mare efort de implementare a acestora. Spre exemplu, există prevederi privind accesibilitatea și designul universal, dar atunci când se fac renovări în instituții nu se ține cont de aceste principii.” (IIA_specialist)

”Legislația Republicii Moldova susține angajarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii, dar nu conține mecanisme efective de implementare ale acesteia.” (IIA_specialist)

În ceea ce privește necesitatea unor **reglementări specifice**, respondenții consideră oportună elaborarea cadrului normativ și/sau revizuirea prevederilor existente cu referire la următoarele:

*"Nu există **standarde de calitate pentru serviciile de consiliere și ghidare în carieră**. Aceasta constituie și un impediment pentru procurarea serviciilor." (IIA_specialist)*

*"Ar fi necesară **revizuirea serviciului de asistență personală** astfel, încât asistența personală să fie disponibilă ca serviciu de suport în școală. Dacă asistența personală, care este un serviciu social și nu educațional, ar fi finanțată de sistemul educațional ar crește costul per copil cu dizabilități inclus în școală. Pe de altă parte, dacă acest serviciu nu există, deseori este foarte dificilă incluziunea copilului cu dizabilități severe în școală." (IIA_specialist)*

*"Este necesar de reglementat **serviciile de suport pentru elevii cu CES în învățământul profesional tehnic** pentru a se asigura măcar continuitatea suportului care este disponibil în învățământul general." (IIA_specialist)*

*"Este necesară reglementarea **terapii ocupaționale**." (IIA_specialist)*

*"Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități este necesar de reglementat asistența la angajare, **angajarea asistată și mentoratul pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități**." (IIA_prestator de servicii)*

*"Pentru a spori angajarea persoanelor cu dizabilități ar trebui de reglementat **contractarea persoanei fizice de către persoana fizică**. Este necesar de extins patentele pentru mai multe tipuri de servicii: reparații în diferite domenii, design în diferite domenii, traduceri, etc., or în Republica Moldova, dimpotrivă încearcă să restrângă aria de acoperire a patentelor, ceea ce reduce posibilitatea de desfășurare legală a diferitor tipuri de activități pentru cei care nu pot să se angajeze sau să inițieze o afacere." (IIA_prestator de servicii)*

5.2 Cadrul instituțional – provocări și necesități

În baza analizei cadrului legal și a practicilor existente constatăm că elaborarea politicilor în domeniul vizat aparține MECC și MSMPs și respectiv instituțiilor subordonate CRAP și ANOFM, iar principalii prestatori de servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt: instituțiile de învățământ, serviciile de asistență psihopedagogică, agențiile teritoriale de ocupare a forței de muncă și ONG-urile. Cercetarea în teren reflectă o serie de lacune la nivelul cadrului instituțional, care afectează prestarea eficientă a serviciilor în cazul elevilor cu CES și în special cu diferite dizabilități. Principalele constatări se referă în special la:

1) **Competențele și rolul instituțiilor** referitor la consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES:

"Consider că este necesar de revizuit competența prestatorilor de servicii existenți astfel, încât elevii și tinerii cu CES inclusiv cu dizabilități să fie asistați/susținuți în procesul de formare profesională calitativă și ulterior de angajare." (IIA_specialist)

"Conform prevederilor referitoare la activitatea CRAP și SAP-urilor, una din atribuțiile SAP este formularea recomandărilor privind orientarea școlară și vocațională/profesională. CRAP și respectiv SAP-urile nu au ajuns să lucreze încă pe dimensiunea orientare vocațională/profesională. E necesar încă mult suport pe acest sector. Până acum SAP-urile s-au axat mai mult pe incluziunea elevilor cu CES în învățământul general și pe prestarea serviciilor în școli, acum suntem la etapa când încercăm să vedem cum CRAP și SAP-urile ar putea să acopere și ghidarea în carieră a copiilor cu CES. (IIA_specialist)

"Trebuie de văzut în ce măsură SAP-urile ar putea asigura tranziția copilului cu CES din învățământul general în învățământul profesional tehnic. Aici apare o problemă de finanțare: SAP-urile sunt în subordinea Direcțiilor raionale/municipale de învățământ și sunt finanțate de consiliile raionale/municipale (APL nivelul II), iar școlile profesionale sunt finanțate la nivel central. Pe de altă parte școlile profesionale sunt amplasate la diferite distanțe și în diferite raioanele și trebuie de gândit cum un SAP dintr-un anume raion să monitorizeze elevii cu CES plecați la studii în alte raioane/municipii." (IIA_specialist)

"O soluție poate fi revizuirea competențelor instituției responsabile de determinarea dizabilității. Această instituție ar trebui să monitorizeze măcar copii care au o dizabilitate certificată și să ofere inclusiv recomandări de profesionalizare și angajare." (IIA_specialist)

"Dacă se realizează reforma învățământului profesional tehnic, ar trebui găsite soluții în acest sistem și pentru elevii cu CES și în special cu diferite tipuri de dizabilități" (IIA_specialist)

2) Competențele, rolul și disponibilitatea specialiștilor din cadrul diferitor instituții sau servicii responsabile de consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES:

"Este necesară **identificarea rolului psihologului școlar** în procesul orientării și ghidării în carieră a tinerilor. (IIA_specialist)

"Pentru elevii cu CES inclusiv cu dizabilități din învățământul general există serviciul psihologic, însă **nu toate instituțiile au angajat psiholog**. La 150 copii revine 0,5 unitate de psiholog, în țară însă avem 400 școli care au mai puțin de 150 de elevi, astfel un număr mare de copii nu sunt acoperiți. (IIA_prestator de servicii)

"Nu se face nimic în școli. Psihologul nu lucrează cu copiii cu dizabilități." (DFG _părinte)

"O problemă a școlii noastre este că **nu avem psiholog timp de 2 ani**. (IIA_prestator de servicii)

"La noi este o problemă lipsa psihologului în multe școli, iar copii nu sunt de vină că nu există acest serviciu în instituția de învățământ." (IIA_prestator de servicii)

"Trebuie să existe o persoană pregătită în școală, care să se ocupe separat cu elevii cu CES în domeniul consilierii și ghidării în carieră. Sunt elevi cu probleme de comportament, pe care este extrem de dificil de ocupat cu ceva în timpul lecției și care strică toată lecția. Cu elevii cu dizabilități severe este dificil de realizat

careva testări pentru a vedea abilitățile și interesele lor, deoarece ei nu înțeleg conținuturile.” (IIA_prestator de servicii)

”Orientarea profesională în învățământul general ar putea fi realizată de către **diriginți**, dar este necesară o instruire adecvată a diriginților. Ar fi eficient ca dirigințele să nu predea lecții, dar să facă doar dirigenție profesionistă la 2-3 clase. Actualmente dirigenția se face superficial.” (IIA_prestator de servicii)

”Poate ar fi necesară o **unitate adițională de personal în cadrul SAP-urilor**, care să se ocupe în exclusivitate de orientarea profesională, care să cunoască specificul învățământului profesional tehnic, să cunoască ofertele de pe piața muncii, să poată face o conexiune între abilitățile copilului cu CES și o posibilă profesie solicitată pe piața muncii.” (IIA_specialist)

”În cadrul instituțiilor de **învățământ profesional tehnic** este necesar de instituit și **unitatea de cadru didactic de sprijin**. Statele de personal includ psihopedagog, însă este necesitatea de a pregăti acești specialiști. Omeneste managerii școlilor profesionale și angajații acceptă tinerii cu dizabilități, dar nu au competențe cum să-i abordeze.” (IIA_prestator de servicii)

”Doar un singur specialist nu poate acorda suport tinerilor cu dizabilități. În școlile profesionale trebuie introduse noi unități de personal pentru lucrul cu tinerii cu dizabilități, pentru racordarea Programelor existente la necesitățile tinerilor cu dizabilități. În cadrul stagiilor de practică în special este nevoie de unități suplimentare. Actualmente maestrul nu are posibilitate să acorde suport tinerilor cu dizabilități. Este necesar de instruit **maștri suplimentari**.” (IIA_prestator de servicii)

”La școala profesională sunt 12 elevi în clasă, din care 6 cu dizabilități intelectuale. Ne-am dus acolo pentru că este unica școală care acceptă copii cu dizabilități intelectuale, în altă parte nu ne-au primit. E clar că profesoara nu se poate ocupa de toate fetele ca să le învețe lucrul practic, de obicei fetele cu dizabilități intelectuale nici nu prea sunt implicate.” (DGF_părinte)

”**Școlile profesionale** ar trebui să aibă un Centru de ghidare în carieră în cadrul căruia să activeze un **psiholog** și un **consilier în carieră**. Psihologul ar trebui să lucreze la evaluarea elevilor, la dezvoltarea personalității, dezvoltarea abilităților, iar consilierul în carieră ar trebui să se ocupe de dezvoltarea abilităților necesare pentru profesionalizare, asigurarea conexiunii dintre elevi și potențiali angajatori, să organizeze practica de producție, vizitele la angajatori.” (IIA_prestator de servicii)

”O problemă majoră privind **funcționarea centrelor de ghidare în carieră ale ATOFM** este faptul că **nu există personal specializat**. Lipsa specialiștilor psihologi e o problemă. Avem un angajat din cadrul ANOFM, care monitorizează activitatea centrelor, iar în cele 3 centre au fost desemnați câte un funcționar din cadrul ATOFM responsabil de serviciul de ghidare în carieră. De exemplu, în cadrul ATOFM Chișinău, Botanica și Cahul este câte un specialist responsabil doar de centrul de ghidare în carieră, la Soroca specialistul s-a concediat.” (IIA_specialist)

”S-au deschis 3 Centre de ghidare în carieră în cadrul ATOFM, dar încă nu cunoaștem cum funcționează și cum tinerii cu CES din raioane ajung la Centrul de ghidare în carieră. Ar fi necesar ca **serviciul de ghidare în carieră** al ANOFM să fie unul **mobil**, să poată să ajungă în raioane.” (IIA_specialist)

*"Pentru lucrul cu elevii și cu tinerii cu dizabilități este **necesar mai mult personal pregătit**, specialiști bine instruiți, deoarece persoanele cu dizabilități necesită mai mult timp decât persoanele fără dizabilități în procesul de ghidare în carieră și în asistența pentru a identifica un loc de muncă. (IIA_prestator de servicii)*

Observăm din discuțiile cu presatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră că există diferite viziuni privind oferirea serviciilor elevilor cu CES și în special cu dizabilități. O parte din respondenți consideră că sunt necesare unități suplimentare de personal care să se ocupe în exclusivitate cu elevii cu CES, alții consideră că specialiștii existenți ar trebui instruiți astfel, încât să poată acorda servicii și elevilor cu CES.

3) Pregătirea specialiștilor din cadrul diferitor instituții sau servicii referitor la consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES:

"MECC necesită suport în formarea cadrelor didactice, diriginților în domeniul ghidării în carieră a tinerilor." (IIA_specialist)

"Este necesar de modernizat sistemul formării profesionale inițiale și continue a cadrelor didactice pentru învățământul vocațional/tehnic, și îmbunătățirea motivării acestora, astfel încât, până în 2020 corpul profesoral să fie instruit conform Cadrelor Naționale al Calificărilor." (IIA_specialist)

"În scopul optimizării sistemului de servicii de ghidare în carieră a elevilor și tinerilor cu CES inclusiv cu dizabilități este necesar consolidarea capacităților cadrelor didactice, actorilor de la nivel local pentru a implementa materialele elaborate. De multe ori materialele elaborate în domeniul orientării și ghidării în carieră sunt foarte bune, dar nu pot fi implementate datorită nepregătirii adecvate a personalului." (IIA_specialist)

"Cadrele didactice necesită mai multă formare axată pe metodologii de învățare specifice pentru copii cu CES" (IIA_prestator de servicii)

"Am participat la cursuri de formare în domeniul educației incluzive realizate de ONG-uri, precum Keystone Moldova, Lumos, în care s-a abordat dezvoltarea diferitor abilități la copii cu CES și tangențial s-a discutat despre orientarea profesională. Nu am participat la nici un curs axat pe ghidarea în carieră/ orientarea școlară și profesională a elevilor cu diferite dizabilități. ONG-ul Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului a realizat cursuri de formare în gimnaziu la disciplina Educație civică, dar nu au fost abordate subiectele referitor la elevii cu dizabilități. (DFG_prestator de servicii)

"Sunt necesare cursuri de instruire privind orientarea școlară și profesională a elevilor cu CES și în special cu dizabilități. Am dori să cunoaștem modele de bune practici sau cel puțin să avem acces la materiale video, care ar prezenta diferite modalități, metode de lucru cu elevii cu diferite dizabilități. (DFG_prestator de servicii)

"Psihologii din cadrul SAP-urilor au formare profesională generală: ei evaluează aspectele de dezvoltare a copilului, fac psihodiagnostic, dar este necesară o formare specifică și sunt necesare instrumente validate

(nu descărcate de pe Internet), pentru a putea face orientare profesională în cazul copiilor cu CES. (IIA_specialist)

"Specialiștii SAP-urilor au nevoie de capacitate, instruire specifică ca să poată oferi servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră pentru elevii cu CES. În primul rând ar trebui formați specialiștii SAP pentru a putea acorda asistență cadrelor didactice în școli pentru orientarea profesională a elevilor cu CES. În privința conținuturilor formării, acestea trebuie să vizeze evaluarea vocațională în general, instrumentele de evaluare vocațională. (IIA_specialist)

"Este necesar de instruit personalul ATOFM și centrelor de ghidare în carieră în domeniul consilierii, ghidării în carieră și asistenței la angajare a persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități și grad de severitate. (IIA_prestator de servicii)

"Este necesară formarea specialiștilor SAP, psihologilor școlari, cadrelor didactice de sprijin, angajaților din instituțiile de învățământ profesional tehnic (psihologi, psihopedagogi) pentru aplicarea metodologiei de ghidare în carieră, care va asigura continuitatea traseului educațional a elevului cu CES. (IIA_prestator de servicii)

"Este necesară valorificarea competențelor de viață la elevi, este necesară schimbarea modalității de predare-învățare în cadrul instituțiilor de învățământ: de la învățarea centrată pe profesor, la învățarea centrată pe elev. Cadrele didactice din Republica Moldova nu sunt suficient de pregătite pentru o astfel de schimbare și în general există rezistență la schimbare în sistemul de învățământ." (IIA_specialist)

4) Accesibilitatea și dotarea instituțiilor în vederea prestării serviciilor de consiliere și ghidare în carieră a elevilor cu CES:

"Elevii cu dizabilități severe (senzoriale, intelectuale) rămân încă izolați și este foarte dificilă incluziunea lor, fiind necesară accesibilizarea mediului și conținuturilor de învățare." (IIA_specialist)

"Accesul la infrastructură rămâne a fi o problemă majoră pentru multe ATOFM, deoarece clădirile nu sunt adaptate, avem multe situații când ATOFM nu sunt la primul etaj și aceasta este o problemă majoră pentru persoanele cu dizabilități." (IIA_specialist)

"Din păcate nu avem centre specializate, doar 3 ATOFM au creat centre de ghidare în carieră, dar în Bălți nu avem acest serviciu." (IIA_prestator de servicii)

"Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități este necesar de dotat toate ATOFM și centrele de ghidare în carieră cu materiale. Specialiștii au fost instruiți, dar nu dispun de instrumente de lucru. Doar Centrul de ghidare în carieră Chișinău – Botanica dispune de Platforma CASPER, celelalte două centre de la Cahul și Soroca nu dispun de acest instrument." (IIA_prestator de servicii)

"Este necesară dotarea SAP-urilor cu instrumente de lucru validate, de ex. achiziționate din România." (IIA_specialist)

"Avem doar câte un singur set de materiale din proiectul REVOCC la modul "Dezvoltarea personală și proiectarea carierei" în clasele V-IX. În gimnaziu sunt 3 clase VIII și 3 clase IX, deci diriginții trebuie să împartă un singur set între ei. Elevii nu au materiale și cadrele didactice sunt nevoite să facă de fiecare dată fotocopii de pe setul de materiale existent ca să poată lucra cu elevii." (IIA_prestator de servicii)

Menționăm că actualmente **nu există o cartografiere a instituțiilor de învățământ după criteriul accesibilitate**. În unele instituții renovate s-a realizat accesibilizarea spațiilor pentru elevii/tinerii cu dizabilități locomotorii (fizice), dar în cazul celor cu dizabilități senzoriale și intelectuale nu se realizează accesibilizarea spațiilor.

"Băiatul meu nu poate veni de la școală pentru că e foarte greu: scări, borduri, gropi, transport neaccessibil". (DFG_părinte)

5) Resursele financiare alocate pentru consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES:

"Este necesară alocarea de resurse financiare pentru crearea diferitor oportunități de experimentare, de formare de abilități pentru copiii/tinerii cu dizabilități." (IIA_prestator de servicii)

"Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră a elevilor cu CES inclusiv cu dizabilități sunt necesare resurse financiare pentru organizarea atelierelor practice în cadrul școlii, resurse pentru organizarea vizitelor la întreprinderi." (IIA_prestator de servicii)

"Statutul ar trebui să investească în programe pentru tinerii cu dizabilități, ca să-i profesionalizeze, deoarece alocațiile de dizabilitate sunt foarte mici și ei nu reușesc să se întrețină. Înainte erau posibilități de angajare a persoanelor cu dizabilități măcar la întreprinderile Societăților orbilor, surzilor, invalizilor, dar acum nu știu dacă acestea mai funcționează." (IIA_prestator de servicii)

5.3 Cadrul metodologic - dificultăți și posibile soluții

Analiza cadrului metodologic și cercetarea în teren relevă o serie de dificultăți ale specialiștilor responsabili de consilierea și ghidarea în carieră a elevilor în general și a celor cu CES și în special cu dizabilități în particular. Cele mai multe vizează curricula, suporturile didactice și instrumentele de lucru. Astfel, respondenții relatează următoarele necesități și probleme:

1) **La nivel de Curriculum:**

*"Pentru a asigura implementarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii și tinerii cu CES inclusiv cu dizabilități este necesară **revizuirea Curriculei școlare** și promovarea activităților de ghidare și orientare în carieră ca activități trans-disciplinare în cadrul tuturor disciplinelor școlare." (IIA_specialist)*

*"Din perspectiva dezvoltării curriculare, se impune **deplasarea accentelor de pe formarea de cunoștințe pe formarea de abilități și competențe profesionale.**" (IIA_specialist)*

"MECC necesită actualmente suport în reconceptualizarea disciplinei **Educație tehnologică** și revizuirea Conceptului Curriculumului. Se planifică ca Educație tehnologică să fie completată cu Modulele Educația digitală și Robotica, modernizarea și actualizarea acestui Curriculum în corespundere cu tendințele internaționale." (IIA_specialist)

"Este necesar de introdus în școală cursul: **Tehnici Informaționale: Aplicarea abilităților profesionale**. Elaborarea seturilor de materiale în cadrul Tehnologiilor informaționale pentru aplicarea în practică." (IIA_prestator de servicii)

"Mizăm pe **noul Curriculum la disciplina Dezvoltare personală**: vom vedea ce ne va propune MECC la 1 septembrie 2018 și ulterior vom discuta cum vom realiza orientarea profesională în școală". (IIA_prestator de servicii)

"O problemă este asigurarea **insuficientă curriculară și metodologică a învățământului profesional/tehnic** privind ghidarea și orientarea în carieră a tinerilor cu CES/dizabilități." (IIA_specialist)

"Nu putem vorbi de **modificarea curriculumului în instituțiile de învățământ profesional tehnic**. **Calificarea parțială** ar putea fi o soluție, însă este necesar de reglementat acest lucru. (IIA_prestator de servicii)

"Este necesar de creat oportunități astfel, încât tinerii cu dizabilități să poată accede la diferite forme de educație și să existe diferite planuri de învățare a meseriilor în dependență de necesitățile specifice ale persoanelor: curriculum modificat astfel încât să știm ce competențe putem obține sau dezvolta în diferite cazuri. (IIA_specialist)

"Pentru a asigura consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu dizabilități este necesară **elaborarea curriculumului pentru elevii cu dificultăți de învățare**: experiența României ar putea fi valorificată în acest sens; (DFG_prestator de servicii)

"O problemă cu care ne confruntăm frecvent este **lipsa materialelor didactice și a unui curriculum pentru copii cu dificultăți severe de învățare**. (DFG_prestator de servicii)

„Ne rătăcim prin hârtii, în loc să lucrăm cu copiii. Noi trebuie să punem accentul pe formarea deprinderilor de viață, ar fi cazul să includem în planul de studii **disciplina „Deprinderi de viață”**”; (DFG_prestator de servicii)

"Este necesară **reducerea numărului de ore de la discipline și alocarea a mai multe ore la educația tehnologică în cazul elevilor cu dificultăți severe de învățare**." (DFG_prestator de servicii)

2) La nivel de metodologii de lucru:

"Este necesară **trecerea de la informarea elevilor privind ghidarea în carieră la activități practice interactive**. (IIA_specialist)

"Cel mai important aspect în oferirea serviciilor de ghidare în carieră pentru elevii cu CES, dar și fără CES, este crearea oportunităților de a încerca, de a cunoaște diferite domenii de activitate pentru a putea determina ce profesie li se potrivește. Și la noi școlile ar trebui să ofere diferite oportunități de învățare prin activitate practică pentru diferiți copii, cu și fără CES." (IIA_specialist).

"Organizația noastră aplică o bună metodologie de consiliere și ghidare în carieră, dar aceasta trebuie adaptată la elevii cu CES. Această **adaptare metodologică** ar trebui să o facă **cadrele didactice și psihologul școlar**." (IIA_prestator de servicii)

"Nu deținem **metodologii specifice de lucru cu diferite tipuri de dizabilități**: dacă cu dizabilitățile locomotorii ne descurcăm, atunci cu dizabilitățile de intelect, senzoriale, încă avem nevoie de formare." (IIA_prestator de servicii)

"Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități este necesar de elaborat sau de adaptat metodologii specifice de lucru în vederea evaluării abilităților, intereselor, profilului vocațional în cazul diferitor tipuri de dizabilități; (IIA_prestator de servicii)

"O bună parte din programul de consiliere și ghidare în carieră nu reușim să o realizăm în cazul persoanelor cu dizabilități, deoarece nu există metodologii, nu există niște standarde și experiență suficientă în acest domeniu." (IIA_prestator de servicii)

"În general activitățile de orientare profesională/ ghidare în carieră ar trebui scoase din cadrul formal al învățământului și organizate într-un cadru informal, interactiv atât pentru elevii cu CES cât și pentru cei tipici. Este necesar de organizat **activități înafara școlii**, care să permită elevilor să se familiarizeze cu lumea profesiilor. Ei trebuie să fie implicați în activități practice." (IIA_prestator de servicii)

"În învățământul general și profesional tehnic totul este prea teoretizat. Elevii ar trebui să meargă la diferiți angajatori, la întreprinderi, să vadă procesul de muncă, să cunoască îndeaproape meseriile, să testeze mediul profesional, ca să-și dea seama cum funcționează lucrurile în realitate și să poată alege ce li se potrivește. Acest lucru încă nu se întâmplă cu copiii ordinari și aceasta ar trebui schimbat, cu atât mai mult trebuie pus accent pe partea practică în cazul copiilor cu CES." (IIA_prestator de servicii)

3) La nivel de suporturi didactice și instrumente de lucru:

"MECC necesită suport în elaborarea **suporturilor didactice pentru elevi/tineri în domeniul ghidării în carieră**." (IIA_specialist)

"Am participat la activitățile organizate în cadrul Proiectului REVOCC și tind să implementez activitățile proiectate în Curriculumul la Modulul "Dezvoltarea personală și proiectarea carierei" în cadrul orelor de dirigenție și educație civică. Consider că aceste activități nu au un impact la nivelul orientării și ghidării în carieră a elevilor cu CES și în special cu dizabilități, deoarece aceste activități se axează mai mult pe **activități teoretice**. (IIA_prestator de servicii)

"Materialele elaborate în cadrul proiectului REVOCC sunt foarte bune, dar nu există **materiale practice (fișe aplicative)**. Din acest considerent, a fost nevoie să modific temele. Mai mult utilizăm discuțiile în cadrul atelierelor de consiliere și ghidare în carieră. Cu propriile forțe elaborăm suporturile didactice. (IIA_ prestator de servicii)

"Sunt necesare **Ghiduri care ar conține activități practice și concrete pentru implementarea activităților de consiliere și ghidare în carieră a elevilor cu CES și în special cu dizabilități.**" (IIA_ prestator de servicii)

"Este necesară **elaborarea ghidurilor metodologice, elaborarea materialelor individualizate, diferitor fișe** pentru activitățile de orientare și ghidare în carieră a elevilor și tinerilor cu CES inclusiv cu dizabilități." (IIA_ prestator de servicii)

"În domeniul consilierii și ghidării în carieră abia încep specialiștii să se clarifice cu elevii ordinari, la elevii cu CES și în special cu dizabilități, încă nu s-a ajuns. **Testele pe care le utilizăm nu sunt adaptate pentru diferite dizabilități.**" (IIA_ prestator de servicii)

"Avem nevoie de atât de suport didactic pentru organizarea activităților practice privind orientarea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES și în special cu dizabilități, dar și de **suport didactic adresat părinților** prin care s-ar explica importanța orientării și ghidării în carieră a elevilor cu CES și în special cu dizabilități." (IIA_ prestator de servicii)

"Este necesitatea să elaborăm **Plan educațional individualizat și pentru tinerii cu CES din școlile profesionale**, ceea ce va permite abordarea individualizată a tânărului, inclusive aspectul cu privire la ghidarea în carieră." (IIA_ prestator de servicii)

"Este necesară elaborarea metodologiei și **programului de ghidare în carieră a elevilor cu CES**; revizuirea metodologiei de evaluare a copilului. **Raportul de evaluare complexă elaborat de SAP** poate fi extins, cu accent pe consilierea și ghidarea în carieră." (IIA_ prestator de servicii)

"La moment în cadrul evaluării complexe, specialiștii SAP nu pun accent pe orientarea profesională și consilierea în carieră. Nu consider că acest aspect ar trebui să fie inclus în raportul de evaluare complexă. Consider că acest aspect ar putea fi inclus în raportul de evaluare a elevului de la finele absolvirii clasei a IX." (IIA_ prestator de servicii)

"Pentru un elev cu CES și în special cu dizabilități e dificil de predat noțiuni teoretice, el poate să nu știe despre structura lemnului, dar în schimb poate avea niște abilități bune de mânăuire a gealului. Este necesară **adaptarea materialelor de lucru pentru elevii cu CES**, dar, de obicei, profesorii din școlile profesionale spun despre acești elevi: "dacă el nu știe să citească și să scrie, cum poate fi învățat o meserie???" (IIA_ prestator de servicii)

"Centrul de ghidare în carieră Botanica a început **aplicarea testelor Ruward** în decembrie 2017, bateria de teste fiind încă în perioada de testare. Până în prezent nici unui beneficiar nu i-au fost aplicate toate cele 19 teste. Avantajul aplicării Ruward este că în rezultat se obține un raport privind dexteritatea manuală

a persoanei și astfel se poate vedea potențialul de muncă al persoanei, se apreciază dacă persoana poate fi angajată la un anumit loc de muncă, se pot potrivi cerințele postului cu ceea ce persoana cu dizabilități poate să facă. Dezavantajul este că testul nu poate fi aplicat în cazul persoanelor cu dizabilități de vedere sau intelectuale, fiind conceput mai mult pentru persoane cu dizabilități locomotorii.” (IIA_ prestator de servicii)

”Este dificil de lucrat cu tinerii cu **dizabilități de văz și de auz**, precum și cu cei cu **dizabilități de intelect** deoarece nu există instrumente adaptate pentru ei. Am avut o experiență complicată cu un tânăr cu dizabilități de intelect. Instrucțiunile din Platforma CASPER sunt simple, dar am dubii referitor la gradul de înțelegere a instrucțiunilor de către persoana cu dizabilități de intelect și respectiv nu sunt sigură de corectitudinea testului.” (IIA_ prestator de servicii)

”Este necesară implementarea la nivel național a bunelor practici pilotate deja de către ONG-uri în parteneriat cu MECC și în special **recunoașterea metodologiei și a instrumentelor de lucru licențiate**. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală a Republicii Moldova și Institutul Național de Standardizare solicită licențierea unor instrumente care sunt deja licențiate în România”. (IIA_ prestator de servicii)

5.4 Coordonarea intra – și inter – sectorială

Cercetarea în teren relevă lipsa unei sinergii între diferiți actori implicați în consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES. Respondenții au menționat următoarele probleme de cooperare și coordonate la diferite nivele:

”Sistemul de consiliere și ghidare în carieră este fragmentar. Nu se lucrează în echipă cu specialiștii: cadre didactice, psihologi, specialiștii ANOFM. (IIA_ specialist)

”Activitățile privind serviciile de orientare profesională și consiliere în carieră sunt organizate în cadrul orelor de educație civică și dirigenție. În cadrul celorlalte discipline școlare, cadrele didactice nu valorifică suficient conținuturile pentru orientare profesională și ghidare în carieră a elevilor” (IIA_ prestator de servicii).

”Consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES inclusiv cu dizabilități din învățământul general trebuie realizată de către **cadrele didactice care predau disciplina Educație civică, dirigenți, psihologi, asistenți sociali**. Un rol deosebit de important revine, de asemenea, și **părinților**. Actualmente toți acești specialiști lucrează separat pe acest segment. (IIA_ prestator de servicii)

”Acum există o ruptură, o **lipsă de conexiune între diferite servicii**. Spre exemplu, SAP-urile se ocupă de copilul cu CES doar după ce acesta a intrat în **sistemul educațional**: în cel mai bun caz de la vârsta de 3-5 ani, dar până atunci se pierde o etapă importantă, dacă copilul nu beneficiază de servicii de **intervenție timpurie**. SAP-urile lucrează cu copiii cu CES până la absolvirea ciclului gimnazial și nu se mai ocupă de monitorizarea ulterioară a acestora. În învățământul general se fac anumite eforturi (elaborarea planurilor educaționale individualizate, instruirea cadrelor didactice, acordarea unor servicii de suport), dar după ce copilul cu CES finisează școala ciclul se întrerupe, nu există oportunități de **profesionalizare**. (IIA_ specialist)

"Este necesar de asigurat o sinergie între **sistemul educațional și sistemul de asistență socială**. Spre exemplu, serviciul de asistență personală se acordă prioritar adulților care necesită îngrijire la domiciliu, dar nu există asistență personală pentru incluziunea în școală. (IIA_specialist)

"Lipsește la moment un mecanism privind coordonarea specialiștilor din **domeniului ocupării forței de muncă și a celui educațional**. (IIA_specialist)

"La moment nu funcționează mecanismul privind cooperarea dintre **școala profesională și angajator**. Este nevoie la nivel național de stabilit mecanisme de colaborare cu angajatorii pentru plasarea adecvată în câmpul muncii a tinerilor cu dizabilități." (IIA_prestator de servicii)

"Platforma CASPER ar fi bine să fie aplicată și de către specialiștii care determină dizabilitatea, dar nu există colaborare între specialiștii responsabili de **determinarea dizabilității și capacității de muncă și specialiștii ATOFM, centrelor de ghidare în carieră**". (IIA_prestator de servicii)

"Pentru a consolida relațiile de colaborare între specialiștii din diferite sectoare, ministerele de resort, ANOFM, ONG-uri și sectorul privat în vederea promovării serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii/tinerii cu CES inclusiv cu dizabilități este necesară instituirea unui grup de lucru cu participarea actorilor vizați" (IIA_specialist)

"Este necesară o **abordare sistemică** în promovarea activităților de ghidare și în carieră a tinerilor. (IIA_specialist)

"Acum copilul cu CES poate fi la evidență în sistemul de sănătate sau în sistemul de educație sau în sistemul de asistență socială și nu este clar cine urmărește în dinamică situația acestui copil sau tânăr. Este **necesar de clarificat intervenția diferitor specialiști din sectoarele sănătate, educație, asistență socială** și colaborarea intersectorială, pentru a evita dublarea responsabilităților și pentru a asigura formarea continuă a specialiștilor responsabili de ghidarea în carieră. (IIA_specialist)

5.5 Tranziția învățământ general – învățământ profesioanl tehnic – piața muncii

În vederea asigurării unui traseu educațional și profesional în armonie cu abilitățile, interesele și necesitățile specifice ale elevilor cu CES este necesară o planificare minuțioasă a tranziției de la o treaptă de învățământ la alta și asigurarea legăturii între diferite servicii. Respondenții au relatat o serie de dificultăți și posibile soluții în realizarea acestei tranziții la diferite nivele, printre care următoarele:

1) La etapa tranziției de la învățământul general la învățământul profesional tehnic

"Cea mai mare provocare este **lipsa unei conexiuni între învățământul general și cel profesional** în vederea direcționării elevilor cu CES și în special cu dizabilități în alegerea unei profesii. Cunoaștem mai multe situații când copilul merge la o școală profesională la insistența părinților, cu toate că meseria nu i se potrivește: spre exemplu, părinții doresc să-l facă bucătar pe un copil, care are fobie de cuțite și care nu are abilități de mânăuire a cuțitelor." (IIA_specialist)

"Conexiunea dintre elevul cu CES, absolvent al ciclului gimnazial și instituția de învățământ profesional tehnic este defectuoasă și constituie o prioritate pentru SAP. Considerăm că este necesară elaborarea unei metodologii privind asigurarea acestei conexiuni. În anul de studii 2017-2018, din 25 absolvenți cu CES la evidența SAP, doar 3 și-au continuat studiile în școli profesionale. Părinții preferă să ia copiii cu CES după clasa IX să lucreze cu ziuă. Părinții nu sunt interesați ca copiii să continue studiile."
(IIA_prestator de servicii)

"Nu ar fi o problemă profesionalizarea elevilor cu dizabilități fizice, chiar dacă sunt dificultăți ulterior la angajare, dar în cazul elevilor cu **dizabilități senzoriale sau intelectuale sau autism**, necesitățile lor sunt prea specifice și **este dificil de gândit la un traseu profesional**. (IIA_prestator de servicii)

"Este necesar ca **învățământul profesional** să fie mai flexibil și mai accesibil elevilor cu dizabilități, apoi este necesară crearea locurilor de muncă. Avem acum sute de copii cu CES incluși în învățământul general, care finalizează **treapta gimnazială**, dar pentru care nu avem oferte de profesionalizare și cu atât mai puțin oferte de muncă. (IIA_specialist)

"Părinții nu au încredere în serviciile acordate de către școlile profesionale. Părinții consideră că școlile profesionale nu sunt pregătite să acorde servicii elevilor cu dizabilități. (IIA_prestator de servicii)

"Am mers la două școli profesionale, dar nu ne-am descurcat." (DGD_părinte)

"Am ales școala profesională împreună cu părinții, ei mi-au propus, eu am acceptat." (DFG_elev cu CES)

"**Tranziția elevului cu CES din învățământul general în învățământul profesional tehnic ar putea fi asigurată de SAP-uri sau de către structurile de asistență socială**. Managementul de caz în asistența socială a fost modificat (nu știu cum se realizează acum) și poate ar trebui de început evaluarea copilului cu CES de la nivel comunitar. Sunt situații când dizabilitatea copilului nu este certificată, de ex. autism, și copilul rămâne în imponderabilitate, deoarece părinții nu vorbesc despre problema copilului, copilul nu este la evidența structurii de asistență socială și SAP se descurcă cum poate, dacă este solicitat."
(IIA_specialist)

"Numărul elevilor cu CES este de fapt mai mare decât cel oficial, pentru că părinții nu sunt de acord ca copiii lor să fie catalogați ca fiind cu CES. Aceasta din considerentul că la finisarea gimnaziului, acești elevi nu vor fi primiți la școlile profesionale la care părinții ar dori să-i înscrie, din cauza că pe certificatul de studii gimnaziale va figura seria pentru CES.
(IIA_prestator de servicii)

"Ar trebui de realizat o conexiune sau un **parteneriat între SAP-uri și Centrele de ghidare în carieră ale AOFM** pentru a planifica lucrul cu elevii cu CES". (IIA_specialist)

2) La etapa tranziția de la învățământul general/ învățământul profesional tehnic la piața muncii

"Este dificil de proiectat pași concreți de lucru cu persoanele cu dizabilități severe în vederea ghidării în carieră și angajării. Necesitățile lor sunt atât de specifice, iar piața muncii are exigențe mari și este practic imposibil de gândit un traseu profesional pentru ele. (IIA_prestator de servicii)

*"Pentru a asigura o plasare adecvată pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități sunt foarte importante **stagiile de practică** organizate în cadrul instituției 2-3 luni de zile. În cadrul stagiilor de practică, elevii din cadrul instituției noastre (școlii profesionale) stabilesc relații de colaborare cu angajatorii. Elevii cu dizabilități de regulă rămân să lucreze la întreprinderile unde realizează practica. Susținerea examenelor de calificare se realizează direct la întreprindere." (IIA_prestator de servicii)*

*"În ceea ce privește **piața muncii**, practic **nu există oportunități pentru tinerii cu dizabilități**, în special senzoriale și de intelect." (IIA_specialist)*

"În mun. Bălți urmează să se deschidă o cantină socială unde vor fi angajate și persoane cu dizabilități. În Bălți sunt fabrici de cusut unde este insuficiență de cadre și ei ar putea fi angajate persoane cu dizabilități, mai ales că legislația prevede acest lucru." (IIA_prestator de servicii)

"Agenții economici nu doresc să angajeze persoane cu dizabilități și nici nu există o bază de date a agenților economici care angajează sau sunt dispuși să angajeze persoane cu dizabilități. Este necesară multă asistență în cazul persoanelor cu dizabilități. (IIA_prestator de servicii)

"La moment ATOFM nu monitorizează situația persoanelor (cu și fără dizabilități), care beneficiază de serviciile noastre, referitor la menținerea locului de muncă. Se pune mai mult accent pe informare, consiliere, medierea muncii. Ar fi necesar ca APL și/sau instituția responsabilă de determinarea dizabilității să ducă o evidență privind perioada de angajare a persoanelor cu dizabilități și necesitățile de suport ale acestora. (IIA_prestator de servicii)

"Eu des merg la Agenția de ocupare a forței de muncă, însă ei de fiecare dată ne spun același lucru, fie că nu sunt locuri de muncă, fie ne dau niște adrese a unor angajatori care cînd văd că avem dizabilitate nici nu vor să mai discute cu noi...(DFG _tânăr cu CES)

"Nu am fost nicăieri acceptată să lucrez, am fost cu mama la multe interviuri, dar nu mă ia nimeni. Vreau sa lucrez, însă stau acasă de mulți ani și nu știu dacă o să mă ia cineva vre-odată la lucru. (DFG _tânăra cu CES)

"Copilul studiază, dar oricum nu poate să se angajeze, chiar dacă se descurcă foarte bine. În cazul nostru cred că am ales corect prelucrarea lemnului. Băiatul meu lucrează foarte bine cu lemnul, face și design. Fabrica nu vrea să-l angajeze ca designer, deși el face niște lucrări deosebite. Are talent. Directorul i-a propus să se angajeze la fabrică ca măturător pentru că e surd. Într-o zi copilul meu a zis: Gata, mă duc de bucătar, la noi dacă nu auzi - nu ești om! ...Toți apreciază lucrul pe care îl face, dar când e vorba de angajare, nu se uită la ce poate, doar văd că e surd. Nu au încredere că va face față, chiar dacă e evident că poate." (DFG_părinte)

"E necesar de lucrat mult cu angajatorii în vederea adaptării locurilor de muncă și ar trebui ca aceștia să aibă niște facilități din partea statului, altfel nu sunt dispuși să investească resurse pentru persoane cu dizabilități. Unii tineri cu dizabilități ar putea lucra de la domiciliu, dar angajatorii nu acceptă lipsa de la locul de muncă." (IIA_prestator de servicii)

Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de ghidare în carieră a elevilor cu CES inclusiv cu dizabilități este necesară elaborarea mecanismelor, care ar stabili colaborarea între școală și școala profesională, școala profesională și angajatori. (IIA_prestator de servicii)

Asistența socială ar trebui să aibă în vizor copilul cu dizabilități și să monitorizeze periodic situația, în special dacă este în perioada de tranziție de la școala generală la profesionalizare sau de la profesionalizare la angajare. (IIA_specialist)

"ATOFM ar trebui să ofere și servicii de ghidare în carieră și servicii de angajare asistată". (IIA_prestator de servicii)

3) Cazul instituțiilor de învățământ special

"De 2 ani nu mai există clasele de meserii în școala noastră. Absolvenții noștri nu pot să-și continue studiile în școlile profesionale, deoarece la absolvire ei au vârsta de 15 ani și respectiv nu sunt acceptați (trebuie să aibă 16 ani). Totodată, în școlile profesionale nu sunt specialiști care să se ocupe de elevii cu dizabilități, ei nu sunt pregătiți să lucreze cu acești elevi. Anul trecut nici un absolvent al instituției noastre nu și-a continuat studiile într-o școală profesională, iar în ultimii 2 ani nu s-a angajat în câmpul muncii nici un absolvent al școlii. Ceva timp în urmă, 2 tineri au fost înmatriculați în școli profesionale, însă nu au absolvit, deoarece ei nu făceau nimic acolo, nu puteau însuși materia." (DFG_prestator de servicii)

"Cea mai mare problemă cu care se confruntă elevii din instituția noastră este lipsa continuității, după absolvirea școlii auxiliare ei nu mai fac nimic, rămân să stea acasă. Desigur pentru părinți este deosebit de dificil că nu au unde să îi ducă ca să se ocupe cineva cu ei. (DFG_prestator de servicii)

5.6 Opinii privind ghidarea în carieră și necesități adiționale de suport pentru elevii cu CES

În ceea ce privește prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră și accesul de facto la aceste servicii a elevilor și tinerilor cu CES și în special cu dizabilități, cercetarea în teren evidențiază o serie provocări, pe care le-au expus specialiștii de la nivel central, dar în grupurile țintă:

*"Multe dintre activitățile privind ghidarea în carieră sunt proiectate pe termen scurt, bazate pe proiecte sau inițiative pilot specifice, realizate de ONG-uri și susținute de diferiți donatori. Datorită activităților implementate în cadrul acestor proiecte, doar 20% din școlile din țară sunt acoperite. În acest caz **nu putem vorbi de impact la nivel național**".* (IIA_specialist)

*"Există **practici sporadice de succes** în domeniul serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră pentru elevii cu CES și cu dizabilități. Totul se datorează unor proiecte inițiate de ONG-uri sau/și unor instituții școlare unde există manageri cu inițiativă."* (IIA_specialist)

"O problemă este **lipsa continuității serviciilor prestate** în cadrul proiectelor implementate de ONG-uri. De exemplu, cele 5 centre SYSLAB, create în cadrul unui proiect PNUD au fost o experiență de succes, dar odată cu finisarea proiectului 3 sau 4 din 5 centre nu mai sunt funcționale. Centrele SYSLAB au avut drept scop instruirea, ghidarea și asistarea șomerilor, persoanelor care au emigrat și s-au întors acasă, absolvenților în obținerea locurilor de muncă sau inițierea unei afaceri. (IIA_prestator de servicii)

"Reieșind din experiența recentă de lucru cu elevii, că orientarea profesională se face încă la nivel de **stereotipuri, în funcție de ceea ce spun părinții**. Tinerii nu sunt implicați suficient în activități de voluntariat pentru a acumula experiență." (IIA_prestator de servicii)

"Nu se face diferență între serviciile oferite elevilor și tinerilor cu dizabilități și celor fără dizabilități: sunt disponibile aceleași servicii, poate fi o diferențiere doar la nivel de abordare a acestor două categorii de persoane." (IIA_prestator de servicii)

"Dacă în învățământul general există careva servicii de suport și mediul școlar este puțin mai flexibil la necesitățile copilului, atunci în învățământul profesional această flexibilitate nu există. Ar fi necesar ca și în învățământul profesional să existe cadre didactice de sprijin sau maiștri care să suporte elevul cu dizabilități în însușirea unei meserii." (IIA_specialist)

"Cadrele didactice ar trebui să poată accesibiliza conținuturile de învățare la necesitățile și particularitățile elevilor cu CES și ar trebui revizuită posibilitatea de învățare a modulelor, adică revizuirea învățării modulare." (IIA_specialist)

"O altă problemă ține de **consilierea familiei** pentru a crea un **echilibru între ceea ce părinții sau tânărul cu dizabilități dorește să facă și ceea ce realmente poate**. Sunt exigențe foarte mari pentru anumite profesii și tinerii cu dizabilități nu vor putea face față, chiar dacă își doresc foarte mult să învețe/ să practice una din aceste profesii. (IIA_specialist)

"Puțini tineri se adresează la centrele de ghidare în carieră. De regulă, se realizează activități la inițiativa cadrelor didactice. În cadrul centrelor se realizează activități și cu părinții, activități de suport, consiliere etc. Părintele e mai rigid, el dorește ca copilul lui să dețină studii superioare." (IIA_prestator de servicii)

"Nici nu am știut că la noi există Centre de ghidare în carieră." (DFG_părinte)

"Noi lucrăm cu beneficiarii în funcție de solicitările acestora: se lucrează cu cei care se adresează la ATOFM. **Nu există un sistem de referire, selecție și monitorizare a beneficiarilor la centrele de ghidare în carieră**. Noi nu monitorizăm ce se întâmplă cu beneficiarul după prestarea serviciilor în cadrul Centrului: nu cunoaștem ce se întâmplă cu elevul după testare, deci nu putem spune dacă a dat bacalaureatul, a mers să-și continue studiile sau s-a angajat." (IIA_prestator de servicii)

"În raioane tinerii nu au posibilitatea să facă testări, să beneficieze de serviciile unui psiholog și ar trebui să se adreseze la unul din cele 3 Centre de ghidare în carieră." (IIA_prestator de servicii)

"Serviciile de consiliere și ghidare în carieră la moment nu răspund necesităților persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități. Ar fi necesare niște **servicii de mentorat și supervizare** destinate tinerilor cu dizabilități angajați pentru anumite munci." (IIA_prestator de servicii)

"Tinerii cu dizabilități necesită de asemenea **servicii de abilitare, axate pe formarea unor deprinderi**, care i-ar ajuta să se descurce în activitățile cotidiene, în rutina zilnică. Cadrele didactice de sprijin ar trebui să se ocupe mai mult în școală de formarea abilităților de viață în cazul elevilor cu dizabilități." (IIA_prestator de servicii)

"Pentru mine este important să văd rezultatul muncii cu beneficiarul. În cazul persoanelor cu dizabilități nu există siguranță că persoana va avea un rezultat. Am avut un caz când a trebuit să direcționez persoana la un ONG, pentru că nu am reușit să găsc o soluție potrivită pentru ea". (IIA_prestator de servicii)

"Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere a tinerilor cu dizabilități este necesar de pilotat programe de ghidare în carieră și asistență pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități." (IIA_specialist)

"Deși SAP realizează diverse activități privind ghidarea în carieră a elevilor cu CES, consider că facem acest lucru neprofesionist, deoarece nu avem un program bine gândit și nu avem o abordare sistemică și nu avem unități de personal să acoperim și acest domeniu." (IIA_prestator de servicii)

"Școlile profesionale nu sunt pregătite la moment să-și adapteze serviciile de ghidare în carieră pentru tinerii cu dizabilități. Implementarea învățământului dual este o prioritate pentru Republica Moldova în vederea pregătirii prestatorilor de servicii în adaptarea serviciilor pentru tinerii cu dizabilități. La moment, învățământul dual se desfășoară, paralel, în instituțiile de învățământ profesional tehnic și în întreprinderi sau alte unități economice. Considerăm că la acest capitol trebuie de depus încă efort. În practică este nevoie ca angajatorii să înțeleagă beneficiile acestui serviciu pentru a-l implementa." (IIA_prestator de servicii)

"În cadrul orelor de dirigenție s-a discutat topul celor mai solicitate profesii pe piața muncii, topul celor mai prestigioase profesii (descărcate de pe Internet). Elevii s-au dezamăgit când au aflat că cele mai prestigioase profesii sunt jurist, avocat, medic stomatolog, contabil etc., iar ei nu vor putea îmbrățișa aceste profesii, ei visează la multe profesii, dar nu au cunoștințe și abilități." (IIA_prestator de servicii).

"Copiii din instituția noastră au dificultăți severe de învățare (multiple și asociate) și este foarte dificilă integrarea acestora fără suport, ei nu se pot descurca singuri. Acești copii nu pot realiza nimic fără a fi dirijați de către specialiști, este important ca cineva să îi ghideze cum să interacționeze. Pentru a asigura consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu dizabilități este necesară introducerea terapilor ocupaționale în școala auxiliară (în dependență de potențialul copilului) și abilitarea manuală, realizarea activităților de pre-profesionalizare (cl. VIII) și ghidare în carieră prin valorificarea experienței din România." (DFG_prestator de servicii).

"Statul ar trebui să procure servicii de la ONG-urile cu experiență în domeniu, indiferent de tipul lor, deoarece calitatea serviciilor prestate de către instituțiile publice este de multe ori foarte joasă. Peste hotare

statutul se bazează pe prestatorii privați cu experiență, dar în Republica Moldova statul nu dorește să procure servicii.” (IIA_prestator de servicii)

5.7 Atitudini față de elevii cu CES

O altă problemă relatată de respondenții participați la studiu, ține de neacceptare și atitudinea negativă a diferitor actori față de persoanele cu dizabilități, ceea ce constituie o barieră în procesul de incluziune:

”Există o reticență a cadrelor didactice față de elevii cu dizabilități senzoriale și de intelect, și în special față de cei cu dizabilități severe sau multiple.” (IIA_specialist).

”Copii cu CES și în special cu dizabilități sunt limitați pe de o parte de deficiențele pe care le au, pe de altă parte de atitudinea celorlalți. Ei nu sunt văzuți ca ceilalți: cu limite, dar și cu abilități. Atunci când un copil tipic nu poate cânta sau desena, acest lucru e privit ca ceva normal, dar dacă un copil cu dizabilitate nu poate auzi sau merge, aceasta nu e normal. Adevărata problemă de incluziune este că copiii și adulții tipici nu au învățat să se adapteze la necesitățile copiilor cu dizabilități.” (IIA_prestator de servicii)

”Nu pot să redau prin ce trecem. Sunt multe situații de discriminare în școală. Copii râd de el pentru că e la cărucior, pentru că are dantura problematică. Fac glume proaste. Dacă copii fără dizabilități nu au cei 7 ani de acasă, profesorul nu face față.” (DFG_părinte)

”O problemă este mentalitatea greșită a angajatorilor privind angajarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii.” (IIA_specialist)

CAPITOLUL 6. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI PRIVIND CONSILIEREA ȘI GHIDAREA ÎN CARIERĂ A ELEVILOR CU CÉS

6.1 Concluzii privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CÉS

Consilierea și ghidarea în carieră constituie una din prioritățile politicilor educaționale și de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova. Mai multe documente de politici conțin măsuri privind dezvoltarea și implementarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră, inclusiv pentru copiii și tinerii cu CÉS și cu dizabilități, printre care: Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020, Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020, Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, Strategia națională privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021.

Cu toate acestea, încă nu există o politică coerentă și mecanisme de implementare a prevederilor legale, care să asigure accesul copiilor și tinerilor cu CÉS și în special cu diferite tipuri de dizabilități la servicii de consiliere și ghidare în carieră și ulterior la ocuparea forței de muncă. Este necesară aprobarea unor acte normative care să reglementeze clar activitatea și metodologia de lucru a prestatorilor de servicii de consiliere și ghidare în carieră, precum și serviciile de suport disponibile pentru tinerii cu CÉS și în special cu diferiți tipuri de dizabilități în procesul de profesionalizare și angajare.

În ultimii ani, prin intermediul parteneriatelor dintre sectorul public și privat au fost lansate diferite proiecte și acțiuni în scop de pilotă și implementa servicii de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ, precum și în afara acestora. Actualmente principalii prestatori de servicii de consiliere și ghidare în carieră sunt instituțiile de învățământ și agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă. De asemenea, se înregistrează bune practici și servicii inovative de consiliere și ghidare în carieră promovate de ONG-uri în cadrul diferitor proiecte finanțate de donatori externi.

Actualmente consilierea și ghidarea în carieră a elevilor din instituțiile de învățământ general se realizează în special prin intermediul disciplinelor Educație civică și Educație tehnologică, precum și în cadrul orelor de Dirigenție. În activitățile de ghidare în carieră sunt implicate cadrele didactice, dirigenții, cadrele didactice de sprijin și psihologii școlari. În instituțiile de învățământ profesional tehnic, de asemenea, activitățile de ghidare în carieră se realizează la orele de educație civică și dirigenție. Adicional se organizează diferite evenimente și concursuri în scop de promovare a meseriilor, precum și stagii de practică care au și rol de ghidare în carieră. Responsabili de activitățile de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ profesional tehnic sunt cadrele didactice, psihopedagogii, maistrii și psihologii. În instituțiile de învățământ special, este alocat un număr mai mare de ore la disciplina Educație tehnologică și se organizează diferite ateliere și cercuri extra-curriculare în scop de dezvoltare a unor abilități practice la copii cu CÉS. Dirigenții și psihologii, de asemenea, sunt responsabili de organizarea activităților de consiliere și ghidare în carieră în învățământul special.

Interviurile realizate în instituțiile de învățământ general denotă că activitățile de consiliere și ghidare în carieră sunt preponderent teoretice și mai puțin concentrate pe aplicații practice, pe dezvoltarea abilităților de viață a elevilor și formarea unor competențe cheie solicitate pe piața muncii. În cazul instituțiilor de învățământ profesional tehnic, specialiștii, de asemenea, consideră că este necesar să se pună mai mult

accent pe învățarea la locul de muncă și pe formarea competențelor practice. În cazul instituțiilor de învățământ special atestăm o neconcordanță între curriculumul existent, capacitățile și necesitățile elevilor cu CES, precum și o întrerupere a parcursului educațional a acestor elevi după finalizarea clasei a VIII.

Cercetarea a identificat unele practici de succes prin implicarea SAP în asigurarea tranziției de la învățământul general la învățământul profesional tehnic a elevilor cu CES. Totuși, nu există încă o abordare sistemică din partea SAP în vederea asigurării unui traseu educațional propice pentru toți elevii cu CES după absolvirea instituțiilor de învățământ general. Aceasta se datorează concentrării activității SAP la nivelul instituțiilor de învățământ general pe de o parte și pe de altă parte, unor probleme de finanțare a serviciilor datorate subordonării SAP-urilor și instituțiilor de învățământ profesional tehnic diferitor instituții la nivel local (APL de nivelul II) și la nivel central.

Serviciile de consiliere și ghidare în carieră oferite actualmente de ATOFM sunt destinate în special persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă și doar într-o măsură limitată - elevilor și studenților. Doar în cadrul a 3 din 35 ATOFM au fost create centre de ghidare în carieră și doar unul din cele 3 centre de ghidare în carieră deține instrumente pentru evaluarea persoanelor cu dizabilități în scop de ghidare în carieră (Platforma CASPER, testele Ruward).

În cadrul cercetării în teren, din discuțiile cu prestatorii de servicii, constatăm că aceștia nu sunt pregătiți să lucreze cu copii și tineri cu CES și în special cu diferite tipuri de dizabilități. Astfel, conchidem că serviciile de consiliere și ghidare în carieră existente nu răspund necesităților copiilor și tinerilor cu CES și în special a celor cu dizabilități senzoriale (auz, vâz), dizabilități intelectuale, dizabilități asociate și dificultăți de învățare.

Specialiștii intervievați au menționat lipsa Curriculumului de formare a specialiștilor în domeniul consilierii și ghidării în carieră a copiilor și tinerilor cu CES și lipsa metodologiilor și ghidurilor pentru organizarea activităților de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic. În același timp, specialiștii au menționat lipsa de oportunități pentru copiii și tinerii cu CES de a încerca și de a experimenta diferite tipuri de activități pentru a determina ce li se potrivește cel mai bine.

În cazul elevilor cu CES o provocare majoră la etapa de profesionalizare este lipsa serviciilor de suport și lipsa posibilității de adaptare a conținuturilor educaționale și a perioadei de studiu la necesitățile elevilor cu CES în învățământul profesional tehnic. În învățământul general s-au realizat progrese în domeniul educației incluzive prin implementarea planurilor educaționale individuale și prin oferirea serviciilor de suport pentru elevii cu CES (cadre didactice de sprijin, centre de resurse pentru educația incluzivă) și urmează ca aceste practici să fie promovate și în învățământul profesional tehnic. De asemenea, prestatorii de servicii consideră necesară dezvoltarea ofertei educaționale pentru elevii cu CES prin introducerea calificărilor parțiale și a învățării modulare în cadrul învățământului profesional tehnic.

În ceea ce privește tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii, de asemenea există bariere datorate lipsei serviciilor de angajare asistată sau mentorat profesional, care ar facilita accesul tinerilor cu dizabilități pe piața muncii. Pe de altă parte, potrivit specialiștilor intervievați, părinților și tinerilor cu dizabilități, agenții economici nu sunt motivați să ofere stagii de practică și să angajeze tineri cu dizabilități.

Părinții copiilor cu CES datorate diferitor tipuri de dizabilități au menționat în cadrul focus grupului că majoritatea copiilor lor nu au beneficiat de consiliere și ghidare în carieră în instituțiile de învățământ. Potrivit părinților, principalele bariere în calea accesului la formarea profesională adecvată și ocuparea forței de muncă pentru copiii și tinerii cu CES sunt: mediul fizic inaccesibil, conținuturile și practicile educaționale inaccesibile, lipsa serviciilor de sprijin și de reabilitare, lipsa unor profesioniști pregătiți care să răspundă necesităților elevilor cu CES, atitudinile discriminatorii ale colegilor, pedagogilor, vecinilor și angajatorilor, așteptările foarte scăzute ale cadrelor didactice și ale angajatorilor în privința tinerilor cu dizabilități și ignorarea abilităților acestora din cauza dizabilității.

Discuțiile cu copiii și tinerii cu CES confirmă lipsa consilierii profesioniste și ghidării în carieră în cazul lor. Unii tineri cu dizabilități au terminat o școală profesională dar nu au reușit să se angajeze, alții nu sunt motivați să-și continue studiile sau să-și găsească un loc de muncă din cauza lipsei de oportunități de profesionalizare și angajare, lipsei serviciilor de suport, precum și din cauza unui mediu inaccesibil. Lipsa autodeterminării și a confuziei în cazul tinerilor cu dizabilități intelectuale au fost, de asemenea, observate în timpul discuțiilor, ceea ce denotă lipsa unei abordări individualizate în proiectare traseului educațional și profesional în cazul lor. Printre principalele probleme cu care s-au confruntat elevii cu CES și absolvenții instituțiilor de învățământ profesional tehnic, menționate de aceștia sunt: atitudinea negativă a unor profesori și a unor colegi, materiile complicate și prea teoretizate, dificultăți în realizarea temelor pentru acasă, utilajul învechit din școala profesională, refuzurile repetate la angajare etc. Din discuțiile realizate, observăm că majoritatea elevilor cu CES intervievați au fost influențați de părinți în alegerea profesiei, în special de mama.

O altă problemă identificată în cadrul cercetării vizează cooperarea intra- și intersectorială în prestarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră. Nu există o delimitare clară a responsabilităților diferitor instituții și diferitor specialiști cu atribuții în domeniu consilierii și ghidării în carieră și nu există mecanisme de cooperare reglementate, care ar asigura continuitatea traseului educațional și profesional în cazul elevilor cu CES.

Specialiștii intervievați consideră că consilierea și ghidarea în carieră a copiilor și tinerilor cu CES, inclusiv cu diferite dizabilități ar trebui să fie asigurată preponderent de către: psihologi școlari, cadre didactice de sprijin, maiștri (din învățământul profesional tehnic), specialiști din cadrul serviciilor de asistență psihopedagogică și a agențiilor de ocupare a forței de muncă. Pentru asigurarea unor intervenții eficiente este importantă cooperarea între acești specialiști prin asigurarea schimbului de informații referitoare la abilitățile, interesele, competențele, necesitățile specifice de suport ale elevului cu CES.

6.2 Recomandări privind eficientizarea și accesibilitatea serviciilor pentru elevii cu CES

În vederea asigurării accesului elevilor cu CES la servicii de consiliere și ghidare în carieră, precum și în vederea asigurării tranziției de la învățământ general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii, se impun o serie de măsuri la nivel de cadru legal, instituțional și metodologic. Reieșind din constatările cercetării, dar și din rezultatele atelierelor de lucru cu reprezentanții diferitor instituții cu atribuții în domeniul consilierii și ghidării în carieră, inclusiv a părinților elevilor cu CES, propunem următoarele recomandări, pe nivele de intervenție:

A. POLITICI, CADRUL LEGAL ȘI NORMATIV

- Elaborarea și aprobarea Strategiei intersectoriale privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor și tinerilor, inclusiv a celor cu CES, cu accent pe organizarea și funcționarea sistemului de instituții implicate în consilierea și ghidarea în carieră, precum și resursele umane implicate în acest proces;
- Elaborarea și aprobarea Regulamentului și standardelor de calitate pentru serviciile de consiliere și ghidare în carieră a elevilor și tinerilor, care să reglementeze procedura și mecanismele de consiliere și ghidare în carieră;
- Revizuirea regulamentelor de activitate a prestatorilor de servicii de ghidare și consiliere în carieră în scopul reglementării atribuțiilor acestora astfel, încât elevii și tinerii cu CES inclusiv cu dizabilități să fie asistați/suținuți în procesul de ghidare, formare profesională calitativă și ulterior de angajare;
- Revizuirea competențelor Consiliului Național de Determinare a Dizabilității și Capacității de Muncă și structurilor teritoriale ale acestora prin stabilirea unor sarcini privind formularea recomandărilor de profesionalizare și angajare a copiilor și tinerilor cu dizabilități;
- Revizuirea Regulamentului-tip al instituției de învățământ special aprobat prin ordinul MECC Nr. 187 din 28 septembrie 2017 și introducerea clasei a IX-a în instituțiile de învățământ special, ceea ce va asigura continuitatea traseului educațional al absolvenților acestor instituții;
- Elaborarea și aprobarea cadrului normativ privind organizarea și funcționarea serviciilor de suport pentru elevii cu CES în învățământul profesional tehnic;
- Elaborarea și aprobarea cadrului normativ privind aplicarea terapiei ocupaționale;
- Revizuirea Regulamentului de admitere în instituțiile de învățământ profesional tehnic cu stabilirea unor reglementări clare privind admiterea elevilor cu CES;
- Revizuirea cadrului normativ în vederea prelungirii perioadei de studii pentru elevii cu CES din învățământul profesional tehnic;
- Revizuirea normei didactice pentru cadrele didactice de sprijin și a normativelor de asistență a elevilor cu dizabilități în vederea asigurării calității serviciilor educaționale;
- Elaborarea și aprobarea mecanismelor de implementare a prevederilor legale privind angajarea asistată și mentoratul profesional pentru tinerii cu dizabilități;
- Revizuirea Regulamentelor de organizare și funcționare ale ANOFM și ATOFM, în conformitate cu noile prevederi ale Legii cu privire la promovarea ocupării forței de muncă, măsurilor Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021 și Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități;
- Revizuirea fișelor postului pentru specialiștii din învățământul general (psihologi, diriginți, cadre didactice de sprijin) și din învățământul profesional tehnic (psihologi, psihopedagogi) în vederea includerii atribuțiilor cu privire la consilierea și ghidarea în carieră.
- Elaborarea conceptului de calificare parțială în formarea prin ucenicie a unei părți din meserie, conform necesităților, abilităților și aptitudinilor elevului cu CES și cerințelor pieței muncii.
- Includerea calificărilor parțiale în Cadrul Național al Calificărilor și corelarea acestora cu Nomenclatorul profesiilor.

B. CADRUL INSTITUȚIONAL

- Dezvoltarea centrelor de ghidare în carieră ale ATOFM și extinderea acestora la nivel național prin:
 - 1) angajarea personalului de profil (cel puțin o unitate de psiholog);
 - 2) dotarea cu metodologii de lucru;

3) adaptarea infrastructurii.

- Extinderea statelor de personal ale Serviciilor raionale/municipale de asistență psihopedagogică, prin angajarea suplimentară a 1-2 unități de personal, care vor asigura consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES, precum și asigurarea continuității traseului educațional pentru absolvenții claselor a IX-a;
- Crearea unei rețele de prestatori publici și privați de servicii de consiliere și ghidare în carieră la nivel național în scop de schimb de informații, metodologii și bune practici.
- Organizarea cursurilor de formare continuă în domeniul consilierii și ghidării în carieră a elevilor și tinerilor, inclusiv cu CES pentru:
 - 1) cadre didactice, diriginți, cadre didactice de sprijin, psihologii școlari din instituțiile generale de învățământ;
 - 2) cadre didactice, psihologi, psihopedagogi, maiștri din instituțiile de învățământ profesional tehnic;
 - 3) specialiștii din cadrul serviciilor raionale/municipale de asistență psihopedagogică;
 - 4) specialiștii din cadrul structurilor teritoriale de ocupare a forței de muncă.

C. CADRUL METODOLOGIC

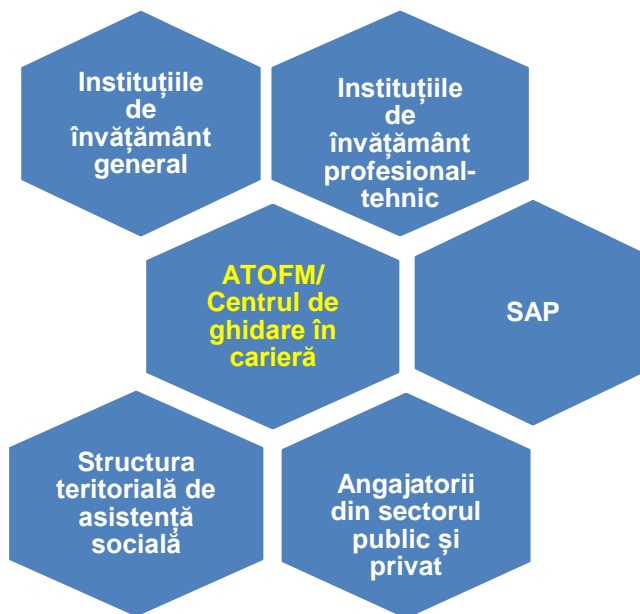
- Revizuirea Curriculei școlare și promovarea activităților de consiliere și ghidare în carieră ca activități trans-disciplinare în cadrul tuturor disciplinelor, cu accent pe formarea de abilități;
- Elaborarea și aprobarea curriculumului pentru elevii cu dificultăți de învățare (școala auxiliară) și introducerea terapiilor ocupaționale pentru abilitarea manuală, realizarea activităților de pre-profesionalizare și ghidare în carieră.
- Revizuirea și completarea Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului cu prevederi referitoare la asigurarea continuității traseului educațional al elevului cu CES. Recomandăm în acest sens elaborarea unui plan individual de tranziție de la învățământul general la învățământul profesional tehnic cu cel puțin 2 ani înaintea absolvirii clasei a IX, care să fie parte integrantă a Raportului de evaluare complexă a copilului cu CES elaborat de SAP.
- Elaborarea metodologiilor specifice de lucru în vederea evaluării abilităților, intereselor, profilului vocațional a tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități, pentru a fi utilizate de specialiștii cu atribuții în domeniul consilierii și ghidării în carieră.
- Diversificarea formelor de organizare a activităților de consiliere și ghidare în carieră a tinerilor, inclusiv tinerilor cu CES și în special cu diferite dizabilități, cu accent pe metode interactive și activități organizate înafara școlii (a se vedea experiențele prestatorilor de servicii, spre exemplu proiectele JOBS și Demos).
- Elaborarea și implementarea unor programe comprehensive de consiliere și ghidare în carieră a copiilor și tinerilor cu CES, inclusiv cu diferite dizabilități, în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic și în cadrul ATOFM.
- Elaborarea și implementarea programelor de educație parentală în domeniul orientării și ghidării în carieră a elevilor cu CES, inclusiv cu diferite dizabilități.
- Revizuirea și introducerea în cadrul programelor de formare inițială și continuă la facultățile de pedagogie și de psihologie a modulelor de formare în a domeniului consilierii și ghidării în carieră a elevilor și tinerilor. Introducerea la toate specialitățile a cursului „Managementul carierei”.

D. COLABORAREA INTRA- ȘI INTER-SECTORIALĂ:

- Elaborarea unei metodologii inter-sectoriale privind consilierea și ghidarea în carieră, inclusiv pentru elevii/tinerii cu dizabilități, pentru formarea și dezvoltarea deprinderilor și competențelor integratoare, transferabile, utile atât în viața școlară, cât și în cea socio-profesională.
- Delimitarea rolurilor și responsabilităților diferitor specialiști la nivel de instituție de învățământ: *cadru didactic, diriginte, psiholog, cadru didactic de sprijin, maistru* privind ariile de intervenție: *consilierea educațională și vocațională; consilierea și evaluare psihologică; consilierea în carieră* a elevilor cu CES, inclusiv cu dizabilități.
- Clarificarea intervenției diferitor instituții cu atribuții în domeniul determinării dizabilității, educației, protecției sociale și muncii și colaborarea intersectorială, pentru a evita dublarea responsabilităților, precum și pentru asigurarea schimbului de informații utile în domeniul consilierii și ghidării în carieră.
- Asigurarea continuității intervențiilor la toate nivelele: instituție de învățământ general, instituție de învățământ profesional tehnic, SAP, ATOFM privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor și tinerilor cu dizabilități.
- Stabilirea parteneriatelor între instituțiile de învățământ și agenții economici publici și privați în scop de diversificare a activităților de ghidare în carieră și în special în scop de organizare a activităților de orientare școlară și profesională și a celor de ucenicie și a stagiilor de practică în cadrul diferitor întreprinderi.
- Dezvoltarea parteneriatelor locale și implicarea APL pentru a asigura diversificarea activităților de consiliere și ghidare în carieră.
- Partajarea cheltuielilor pentru finanțarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră între MECC, MSMPS și APL.

Implementarea sistemică a recomandărilor propuse necesită timp și alocarea resurselor financiare corespunzătoare în vederea dezvoltării unui sistem de consiliere și ghidare în carieră eficient și accesibil, inclusiv pentru elevii cu CES. Din aceste considerente recomandăm implementarea etapizată a măsurilor propuse. La o primă etapă considerăm oportune și urgente următoarele acțiuni, care urmează a fi întreprinse de actorii cheie existenți (fără crearea unor noi structuri), cu atribuții directe și complementare în domeniul consilierii și ghidării în carieră, după cum urmează:

6. Asigurarea cooperării între instituțiile cu rol în consiliere și ghidare în carieră prin stabilirea unei unități de coordonare în fiecare raion/municipiu. ATOFM este principalul prestator de servicii de ocupare a forței de muncă fiind responsabilă de: informarea privind piața muncii; ghidarea în carieră; intermedierea muncii; serviciile de preconcediere; reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități. ATOFM poate avea rol de coordonare în procesul consilierii și ghidării în carieră a tinerilor cu dizabilități prin implicarea Centrelor de ghidare în carieră și a specialiștilor responsabili pentru prestarea serviciilor de ocupare și protecție în caz de șomaj al persoanelor cu dizabilități și a altor categorii de persoane vulnerabile (86 unități de personal în 2017). ATOFM va asigura schimbul de informații, colectarea datelor, realizarea conexiunii între sistemul educațional și piața muncii prin cooperarea cu următoarele instituții:

7. **Elaborarea unui ghid metodologic privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES pentru prestatorii de servicii.** Ghidul trebuie să pună accent pe instrumentele și metodele de lucru cu elevii cu CES și în special cu diferite tipuri de dizabilități în procesul de evaluare, proiectare/planificare a activităților, consiliere, management de caz, monitorizare și advocacy. Este importantă utilizarea unui set de metode în dependență de necesitățile individuale, capacitatea de înțelegere a elevului cu accent pe tehnici de comunicare, materiale vizuale, fișe de lucru, teste și exerciții practice, instruirii individuale și de grup pe diferite tematici, materiale în format video, audio, ușor de citit și înțeles etc.
8. **Realizarea eșalonată a instruirilor pentru prestatorii de servicii de consiliere și ghidare în carieră în baza Ghidului metodologic.** Este importantă realizarea instruirilor cu participarea prestatorilor atât din domeniul educației (instituțiile de învățământ, SAP-urile), cât și din domeniul ocupării forței de muncă (ATOFM) pentru fortificarea conexiunii între aceștia și promovarea unui limbaj și a unei abordări comune a elevilor/tinerilor cu CES, inclusiv cu diferite tipuri de dizabilități.
9. **Asigurarea tranziției elevilor cu CES de la învățământul general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii prin elaborarea și implementarea Planurilor individuale de tranziție.** Planul Individual de Tranziție este un plan scris care explică acțiunile necesare a fi întreprinse de diferiți actori pentru a oferi instruirea și serviciile necesare pentru o "tranziție" de succes a elevului cu CES de la o treaptă de învățământ la treapta succesivă și ulterior la angajare. Este o punte între Planul educațional individualizat și alte Planuri (de exemplu: Planul individualizat de asistență – Managementul de caz în asistența socială, Planul individual de angajare – instrument în domeniul ocupării forței de muncă).

Planul Individual de Tranziție se propune a fi elaborat cu participarea elevului/tânărului cu CES și a membrilor familiei/ reprezentanții legali de către responsabilii de elaborarea Planului educațional

individualizat în școală sau a Planului individual de angajare după finisarea școlii/cursurilor de profesionalizare/instituției de învățământ profesional tehnic.

Scopul acestui instrument este identificarea punctelor forte, intereselor și abilităților elevului/tânărului cu CES și a obiectivelor sale de viitor. Pe lângă aspecte ce țin de educație și ulterior angajare, Planul Individual de Tranziție va proiecta acțiunile de întreprins după finisarea instituției de învățământ și va aborda inclusiv aspecte ce țin de:

- a) Locul de trai după finisarea școlii și aranjamentele de viață
- b) Managementul activităților gospodărești și a timpului liber
- c) Îngrijirea sănătății și medicația (după caz)
- d) Relaționarea (familia, prietenii, colegii etc.)
- e) Suportul financiar necesar pentru a avansa în realizarea parcursului educațional/ de profesionalizare și de angajare.

Planul Individual de Tranziție a fi revizuit la necesitate în funcție de rezultatele implementării în baza analizei succeselor și eșecurilor elevului/tânărului cu dizabilități în atingerea obiectivelor propuse.

10. Organizarea anuală a unui forum al prestatorilor de servicii de consiliere și ghidare în carieră publici și privați sub egida MECC și MSMPS în vederea schimbului de informații, bune practici, analiză a succeselor și provocărilor în lucrul cu elevii, tinerii cu CES, precum și în vederea planificării comune a activităților pentru anul succesiv, inclusiv a resurselor financiare și umane.

În cadrul atelierului național de lucru pentru elaborarea recomandărilor privind eficientizarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii cu CES, organizat de Centrul Speranța și Kultur Kontakt pe data de 7-8 iunie 2018 au fost identificate acțiunile prioritare în cazul fiecărei instituții implicate. La atelier au participat reprezentanții MSMPS, CRAP, ANOFM, ATOFM/Centru de ghidare în carieră, manageri și cadre didactice din instituțiile de învățământ general și profesional tehnic, reprezentanți ai ONG-urile active în domeniul protecției persoanelor cu dizabilități, un agent economic cu bune practici de angajare a tinerilor cu dizabilități. Participanții au identificat ca necesară implicarea activă a instituțiilor la nivel central și local, în realizarea măsurilor, considerate prioritare în vederea asigurării accesului elevilor cu CES la serviciile de consiliere și ghidare în carieră eficiente (Tabelul 4).

Tabelul 4. Recomandări privind eficientizarea și accesibilizarea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii cu CES pe tipuri de instituții

N/o	Denumirea instituției	Acțiuni prioritare și urgente
La nivel central		
1	Agencia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă	<ul style="list-style-type: none"> • Finanțarea programelor neformale specializate pentru tinerii cu dizabilități (din resursele alocate anual pentru cursurile de formare profesională); • Organizarea cursurilor de calificare pentru absolvenții instituțiilor generale de învățământ, inclusiv cu CES;
2	Consiliul Național pentru Determinarea	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentarea informației despre funcționalitatea și abilitățile persoanei cu dizabilități;

	Dizabilității și Capacității de Muncă	<ul style="list-style-type: none"> Formularea recomandărilor pentru angajarea în câmpul muncii a persoanei cu dizabilități în funcție de starea de sănătate; Identificarea necesităților de acomodare și a mijloacelor asistive pentru persoana cu dizabilități.
3	Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică	<ul style="list-style-type: none"> Elaborarea conceptului de tranziție a elevului cu CES de la: educația timpurie – învățământ primar – învățământ gimnazial – învățământ profesional tehnic.
APL de nivelul al doilea		
4	Agencia Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă	<ul style="list-style-type: none"> Fortificarea centrelor existente de ghidare în carieră pentru lucrul cu tinerii cu dizabilități; Elaborarea unui plan de activitate comun cu organul local de specialitate în domeniul învățământului privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor din clasele VIII-IX, cu includerea tuturor instituțiilor de învățământ general; Dezvoltarea serviciului de angajare asistată, specialistul în angajare asistată având rolul de manager de caz și fiind persoana-cheie care realizează medierea cu angajatorul; Colectarea datelor și evidența elevilor/tinerilor cu CES în proces de profesionalizare și angajare. Asigurarea conexiunii între actorii cheie implicați în consilierea și ghidarea în carieră a tinerilor. Recalificarea în profesiile solicitate; Suport angajatorilor în evaluarea și adaptarea locului de muncă în cazul tinerilor cu dizabilități; Subvenționarea angajatorilor pentru adaptarea locurilor de muncă.
5	Structura Teritorială de Asistență Socială	<ul style="list-style-type: none"> Informarea prinților, elevilor/tinerilor cu CES și referirea la servicii de consiliere și ghidare în carieră; Evaluarea inițială și complexă a familiei elevilor/tinerilor cu CES; Dezvoltarea și oferirea serviciilor sociale pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv „Asistență personală” și alte servicii de suport la nivel local. Referirea elevilor/tinerilor cu CES la diferite instituții și servicii în funcție de necesitățile evaluate.
6	Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică	<ul style="list-style-type: none"> Asigurarea tranziției elevului cu CES din învățământul general în învățământul profesional tehnic prin monitorizarea implementării Planului individual de tranziție și asigurarea continuității procesului educațional. Evaluarea și estimarea numărului de absolvenți cu CES, inclusiv cu diferite tipuri de dizabilități în profil teritorial; Stabilirea numărului de specialiști necesari care vor oferi suport în procesul de tranziție.
Instituții de învățământ general și profesional tehnic		
7	Instituția de învățământ general	<p>a) educația timpurie:</p> <ul style="list-style-type: none"> Organizarea activităților de informare cu privire la profesii conform curriculumului; <p>b) învățământul primar:</p>

		<ul style="list-style-type: none"> Realizarea activităților de informare și autocunoaștere, vizite la diverse instituții și întâlniri cu specialiștii (exemplu: “7 zile de activități interdisciplinare”; “Caleidoscopul profesiilor” etc.) în cadrul noii discipline “Dezvoltarea personală”, disciplinei “Educație tehnologică” etc. <p>c) învățământul gimnazial:</p> <ul style="list-style-type: none"> Includerea activităților de consiliere și ghidare în carieră în planul managerial al instituției; Monitorizarea implementării activităților de consiliere și ghidare în carieră de către directorul adjunct pentru educație; Realizarea activităților de consiliere și ghidare în carieră pentru toți elevii din instituția de învățământ de către psihologul școlar; Realizarea activităților de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii cu CES de către cadrul didactic de sprijin în colaborare cu psihologul școlar; Facilitarea tranziției elevului cu CES din învățământul general în învățământul profesional tehnic de către cadrul didactic de sprijin prin pregătirea dosarului elevului cu CES și cooperarea cu specialiști din afara școlii și cu părinții/reprezentanții legali ai elevului cu CES.
8	Instituția de învățământ profesional tehnic (ÎÎPT)	<ul style="list-style-type: none"> Adaptarea ofertei educaționale la necesitățile pieței muncii; Realizarea programelor neformale specializate elaborate de specialiștii ÎÎPT și angajatori; Implementarea și revizuirea planului individual de tranziție și facilitarea angajării în câmpul muncii a tânărului cu CES; Dezvoltarea și consolidarea serviciilor de suport în cadrul ÎÎPT: <ol style="list-style-type: none"> 1) Psihologul - asigurarea managementului de caz în ÎÎPT; 2) Cadru didactic de sprijin – asigurarea suportului în procesul de profesionalizare; 3) Maistru (raportul 1:12 elevi) – asigurarea suportului în procesul de profesionalizare.

ANEXE: INSTRUMENTE DE CERCETARE

Ghid de interviu cu reprezentanții ministerelor de resort cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Grila de interviu pentru reprezentanții ministerelor

1. În opinia dvs., care sunt principalele provocări cu care se confruntă copiii/tinerii cu CES/ dizabilități pentru a avea acces la educație generală și profesională corespunzătoare și ulterior la piața muncii?
2. Cum pot fi abordate provocările pe care le-ați menționat la nivel de politici pentru a asigura o tranziție reușită a elevilor/tinerilor cu CES/dizabilități de la învățământul general la educația profesională și, ulterior, la angajare?
3. Explicați-ne vă rog conceptul de consiliere și ghidare în carieră/orientare profesională așa cum este înțeles la nivel național?
4. Ce practici și modele de succes cunoașteți în domeniul serviciilor de orientare profesională/ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități în Republica Moldova? Care din acestea ar putea fi preluate la nivel de sistem?
5. Ce documente de politici trebuie revizuite/elaborate pentru a asigura implementarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități în Republica Moldova?
6. Este necesar de creat servicii noi sau de revizuit competența prestatorilor de servicii existenți astfel încât elevii/tinerii cu CES/dizabilități să fie asistați/suținuți în procesul de formare profesională calitativă și ulterior de angajare?
7. Ce funcționează cel mai bine în domeniul orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a elevilor/tinerilor cu CES/dizabilități în Republica Moldova?
8. În opinia Dvs. care sunt obstacolele și provocările în asigurarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități?
9. Ce acțiuni trebuie de întreprins pentru a asigura optimizarea sistemului de servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități?
10. Cum ar putea fi consolidate relațiile de colaborare între specialiștii din diferite sectoare, ministerele de resort, ANOFM, organizațiile non-guvernamentale și sectorul privat pentru promovarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități?

11. Ce practici și modele de succes de colaborare între specialiștii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere din diferite sectoare cunoașteți?
12. Ce trebuie de întreprins pentru dezvoltarea profesională a specialiștilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere din diferite sectoare astfel, încât să răspundă necesităților elevilor/tinerilor cu CES/dizabilități?
13. Care ar fi cele mai relevante conținuturi privind dezvoltarea profesională a cadrelor didactice, psihologilor, specialiștilor ANOFM în domeniul orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a elevilor/tinerilor cu CES/dizabilități?
14. Care ar fi necesitățile de asistență a instituției pe care o reprezentați în dezvoltarea/revizuirea politicilor în domeniul orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere?

Ghid de interviu cu reprezentanții Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Întrebări specifice pentru CRAP:

1. În opinia Dvs., care este rolul CRAP în dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii cu CES?
2. Care este rolul SAP-urilor în dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii cu CES? Care SAP-uri dețin experiență și practici pozitive în acest domeniu? Cum aceste experiențe ar putea fi preluate de celelalte SAP-uri?
3. În ce măsură specialiștii SAP-ului sunt pregătiți să presteze servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii cu CES?
4. Cum poate fi asigurată tranziția elevului cu CES din învățământul general în învățământul profesional tehnic?
5. În ce măsură la etapa de evaluare a elevului cu CES din învățământul general specialiștii SAP pun accentul pe orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere? Credeți că acest aspect ar trebui să fie inclus în raportul de evaluare complexă? Dacă da, cum?
6. Cum asigură SAP-urile conexiunea dintre elevul cu CES, absolvent al ciclului gimnazial și instituția de învățământ profesional tehnic? Care SAP-uri au înregistrat succese pe acest segment?
7. De ce suport ar avea nevoie CRAP în dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii cu CES? De ce suport ar avea nevoie SAP-urile, instituțiile de învățământ general și profesional tehnic?
8. Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a elevilor cu CES ce trebuie de întreprins la nivel de:
 - a) cadrul legal
 - b) cadrul metodologic
 - c) cadrul instituțional (instituții, servicii, inclusiv accesibilitatea acestora, resurse umane și financiare)

Ghid de interviu cu reprezentanții Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Întrebări specifice pentru ANOFM:

1. În ce măsură politicile privind ocuparea forței de muncă prevăd măsuri pentru asigurarea accesului la orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere, precum și la angajarea tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități?
2. Ce acțiuni întreprinde ANOFM, astfel încât serviciile prestate de agențiile teritoriale publicului larg să fie accesibile (din punct de vedere a spațiului fizic, conținutului, metodologiilor) pentru tinerii cu diferite tipuri de dizabilități?
3. Puteți să ne relatați vă rog despre activitatea Centrelor de ghidare în carieră deschise recent în Chișinău, Cahul și Soroca?
4. Câți tineri cu dizabilități au beneficiat de serviciile Centrelor de ghidare în carieră până în prezent?
5. Ce programe, metodologii și instrumente sunt utilizate pentru orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități?
6. Care sunt dificultățile și provocările în prestarea serviciilor tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități?
7. În ce măsură specialiștii ANOFM și a Centrelor de ghidare în carieră sunt pregătiți să ofere servicii tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități?
8. Care ar fi necesitățile de formare profesională a specialiștilor ANOFM și a Centrelor de ghidare în carieră pentru a răspunde necesităților specifice ale tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități?
9. În ce măsură ANOFM colaborează cu instituțiile de învățământ profesional tehnic astfel, încât să se realizeze o conexiune mai bună între studiile și abilitățile obținute de tineri în instituțiile respective și cerințele de pe piața muncii?
10. Cum asigură/ poate asigura ANOFM plasarea în câmpul muncii a tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități absolvenți ai instituțiilor de învățământ profesional tehnic? Ce servicii de suport ar fi necesare pentru a spori rata de angajare în câmpul muncii a tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități, care absolvesc instituțiile de învățământ profesional tehnic?
9. Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a tinerilor cu dizabilități ce trebuie de întreprins la nivel de:
 - d) cadrul legal
 - e) cadrul metodologic
 - f) cadrul instituțional (instituții, servicii, inclusiv accesibilitatea acestora, resurse umane și financiare)

Ghid de interviu semistrukturat cu specialiști din cadrul Centrelor de Ghidare în Carieră ale Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

I. ASPECTE GENERALE PRIVIND SERVICIILE DE ORIENTARE PROFESIONALĂ/ GHIDARE ÎN CARIERĂ/ CONSILIERE

1. În general, cum caracterizați organizarea și funcționarea serviciilor existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere în Republica Moldova?
2. În ce măsură politicile, cadrul legal și normativ existent în Republica Moldova reglementează domeniul orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere? Ce funcționează cel mai bine? Ce nu funcționează?
3. Ce servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere a elevilor cu dizabilități din învățământul general sunt disponibile în Republica Moldova? Dar pentru elevii cu dizabilități din învățământul profesional tehnic?
4. Ce practici și modele de succes cunoașteți în acest domeniu? Care din acestea ar putea fi preluate la nivel de sistem?

II. EXPERIENȚA ORGANIZAȚIEI / INSTITUȚIEI PRIVIND PRESTAREA SERVICIILOR DE ORIENTARE PROFESIONALĂ/ GHIDARE ÎN CARIERĂ/ CONSILIERE

1. Relatați despre experiența pe care o dețineți privind prestarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu dizabilități din învățământul general și profesional tehnic? Care sunt cele mai importante realizări și experiențe?
2. Relatați despre procesul de lucru cu beneficiarii: cum sunt referiți sau selectați, cât durează procesul de lucru, cum sunt monitorizați etc.?
3. În activitatea Dvs. profesională ce programe, metodologii și instrumente utilizați în prestarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere?
4. Cum credeți aceste programe, metodologii și instrumente pot fi aplicate la nivel de țară?
5. În ce măsură se aplică în procesul de ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități Platforma CASPER și testul Ruward? Care sunt avantajele acestor instrumente? Care sunt dezavantajele? Sunt aceste instrumente disponibile la nivel teritorial?
6. Câți tineri cu dizabilități (fizice, intelectuale, de auz, văz, multiple) au beneficiat de aceste instrumente până în prezent? Câți din ei au fost angajați?
7. Cum credeți experiența căror țări ar putea fi replicată și în Republica Moldova? Ce anume este potrivit pentru țara noastră?

8. În ce măsură prestatorii de servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere sunt pregătiți să-și adapteze serviciile pentru tinerii cu dizabilități?
9. **Care sunt serviciile necesare pentru sprijinirea tinerilor cu dizabilități în identificarea/păstrarea unui loc de muncă?**
10. Cu care instituții sau organizații colaborați în oferirea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră?
11. **Puteți descrie colaborarea instituției dvs. cu angajatorii pentru a asigura o plasare adecvată pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități?**

III. NECESITĂȚI ȘI BARIERE

1. Care sunt necesitățile specifice privind orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor cu dizabilități din învățământul general? Dar pentru elevii cu dizabilități din învățământul profesional tehnic?
2. Ce necesități ale tinerilor cu dizabilități nu sunt abordate și/sau satisfăcute în cadrul serviciilor existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere în R.Moldova?
3. Cum putem să asigurăm ca tinerii cu dizabilități să aleagă o profesie în conformitate cu abilitățile, interesele lor, dar și cu cerințele de pe piața muncii?
4. Cum ar putea fi proiectate și adaptate serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere astfel, încât să răspundă necesităților specifice ale tinerilor cu dizabilități?
5. În ce măsură serviciile existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere răspund necesităților tinerilor cu dizabilități?
6. Care sunt barierele și provocările privind accesarea de către tinerii cu dizabilități a serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere și care sunt ulterior problemele de angajare în câmpul muncii?
7. Din experiența pe care o dețineți în domeniu, care sunt lecțiile învățate?
8. De ce suport ați avea nevoie Dvs. în implementarea cu succes a serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru tinerii cu dizabilități?

IV. SOLUȚII ȘI RECOMANDĂRI

1. Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere a tinerilor cu dizabilități ce trebuie de întreprins la nivel de:
 - g) cadrul legal
 - h) cadrul metodologic
 - i) cadrul instituțional (instituții, servicii, inclusiv accesibilitatea acestora, resurse umane și financiare)

Ghid de interviu semistrukturat cu specialiști din cadrul Serviciilor raionale/municipale de asistență psihopedagogică cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

I. ASPECTE GENERALE PRIVIND SERVICIILE DE ORIENTARE PROFESIONALĂ ȘI CONSILIERE ÎN CARIERĂ

1. În general, cum caracterizați organizarea și funcționarea serviciilor existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere în Republica Moldova?
2. Ce servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere din învățământul general sunt disponibile pentru elevii cu CES/dizabilități în Republica Moldova? Dar pentru elevii din învățământul profesional tehnic?
3. Ce practici și modele de succes cunoașteți în acest domeniu? Care din acestea ar putea fi preluate la nivel de sistem?

II. EXPERIENȚA SERVICIULUI RAIONAL/MUNICIPAL DE ASISTENȚĂ PSIHOPEDAGOGICĂ

1. Cum credeți cine trebuie să realizeze orientarea profesională și consilierea în carieră a elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general? Dar în învățământul profesional tehnic?
2. Care este rolul SAP-ului în prestarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere a elevilor cu CES/dizabilități?
3. În ce măsură specialiștii SAP-ului sunt pregătiți să presteze servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu CES/dizabilități?
4. Relatați despre experiența pe care o deține SAP în care activați privind prestarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu CES/dizabilități din învățământul general? Care sunt cele mai importante realizări, experiențe ale SAP-ului?
5. În ce măsură la etapa de evaluare a elevului cu CES/dizabilități din învățământul general specialiștii SAP pun accentul pe orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere? Credeți că acest aspect ar trebui să fie inclus în raportul de evaluare complexă? Dacă da, cum?
6. În activitatea Dvs. profesională ce programe, metodologii și instrumente utilizați în prestarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere? Cum credeți aceste programe, metodologii și instrumente pot fi aplicate și de către alte SAP-uri?
7. Cum asigurați conexiunea dintre elevul cu CES/dizabilități, absolvent al ciclului gimnazial și instituția de învățământ profesional tehnic? Ce cazuri de succes ați înregistrat?
8. De ce suport ați avea nevoie Dvs. în implementarea cu succes a serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu CES/dizabilități?

9. Cu care instituții sau organizații colaborați în oferirea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere?

III. NECESITĂȚI ȘI BARIERE

1. Cum credeți care sunt necesitățile specifice privind orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general? Dar a elevilor cu CES/dizabilități din învățământul profesional tehnic?
2. Ce necesități ale elevilor cu CES/dizabilități nu sunt abordate și/sau satisfăcute în cadrul serviciilor existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere?
3. Cum putem să asigurăm ca elevii cu CES/dizabilități să aleagă o profesie în conformitate cu abilitățile, interesele lor, dar și cu cerințele de pe piața muncii?
4. Cum ar putea fi proiectate și adaptate serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere astfel, încât să răspundă necesităților specifice ale elevilor cu CES/dizabilități?
5. În ce măsură serviciile existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere răspund necesităților elevilor cu CES/dizabilități?
6. Care sunt barierele și provocările privind accesarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere de către elevii cu CES/dizabilități?

IV. SOLUȚII ȘI RECOMANDĂRI

1. Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere a elevilor cu CES/dizabilități ce trebuie de întreprins la nivel de:
 - j) cadrul legal
 - k) cadrul metodologic
 - l) cadrul instituțional (instituții, servicii, inclusiv accesibilitatea acestora, resurse umane și financiare)

Ghid de interviu semistrukturat cu cadre didactice, psihologi din instituțiile de învățământ general și învățământ profesional tehnic cu privire la serviciile de ghidare în carieră și consiliere elevii și studenții cu CES

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii/tinerii cu CES/dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

I. ASPECTE GENERALE PRIVIND SERVICIILE DE ORIENTARE PROFESIONALĂ ȘI CONSILIERE ÎN CARIERĂ

1. În general, cum caracterizați organizarea și funcționarea serviciilor existente de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere în Republica Moldova?
2. Ce servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere din învățământul general sunt disponibile pentru elevii cu CES/dizabilități în Republica Moldova? Dar pentru elevii din învățământul profesional tehnic?
3. Ce practici și modele de succes cunoașteți în acest domeniu? Care din acestea ar putea fi preluate la nivel de sistem?

II. EXPERIENȚA ÎN DOMENIUL ORIENTĂRII PROFESIONALE ȘI CONSILIERE ÎN CARIERĂ A ELEVILOR CU CES

1. Cum credeți cine trebuie să realizeze orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general? / a elevilor cu CES/dizabilități din învățământul profesional tehnic?
2. Care este rolul Dvs. privind orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea?
3. În ce măsură sunteți pregătit să oferiți orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu CES și în special cu diferite tipuri de dizabilități (ex. intelectuale, dificultăți de învățare)?
4. **Sunteți familiarizați cu cerințele actuale ale peței muncii? Ce posibilități au elevii cu CES/ dizabilități să acceseze piața muncii? Ce servicii ar fi necesare pentru ai ajuta să se angajaze și să păstreze locul de muncă?**
5. Ați participat la cursuri de formare în domeniul orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere? Dacă da, de către cine au fost organizate și care este impactul acestor formări? De ce instruiți ați mai avea nevoie?
6. Relatați despre experiența pe care o dețineți în orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general/ din învățământul profesional tehnic? Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate?
7. În activitatea Dvs. profesională ce programe, metodologii și instrumente utilizați în orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor? Există vreo diferență între metodologia utilizată pentru elevii ordinari și cei cu CES/dizabilități?

8. De ce suport ați avea nevoie Dvs. și instituția în care activați în implementarea cu succes a serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu CES/dizabilități?
9. Cu ce instituții sau organizații colaborați în oferirea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere?

III. NECESITĂȚI ȘI BARIERE

1. Cum credeți care sunt necesitățile specifice privind orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea elevilor cu CES/dizabilități din învățământul general / *învățământul profesional tehnic*?
2. Ce necesități ale elevilor cu CES/dizabilități nu sunt abordate și/sau satisfăcute în cadrul serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pe care le prestați?
3. Cum putem să asigurăm ca elevii cu CES/dizabilități să aleagă o profesie în conformitate cu abilitățile, interesele lor, dar și cu cerințele de pe piața muncii?
4. Cum ar putea fi proiectate și adaptate serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere astfel, încât să răspundă necesităților specifice ale elevilor cu CES/dizabilități?
5. În ce măsură serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere răspund necesităților elevilor cu CES/dizabilități?
6. Care sunt barierele și provocările privind accesarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere de către elevii cu CES/dizabilități?

IV. SOLUȚII ȘI RECOMANDĂRI

1. Pentru a asigura dezvoltarea serviciilor de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere a elevilor cu CES/dizabilități ce trebuie de întreprins la nivel de:
 - m) cadrul legal
 - n) cadrul metodologic
 - o) cadrul instituțional ((instituții, servicii, inclusiv accesibilitatea acestora, resurse umane și financiare)

Ghid de interviu pentru discuția de tip focus grup părinții elevilor cu CES și dizabilități

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET-Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere pentru elevii cu dizabilități și respectiv cu cerințe educaționale speciale (CES) din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Date de identificare

Localitate

Data

Grup țintă: părinții elevilor cu dizabilități și respectiv CES din ciclul gimnazial (clasele VIII, IX), inclusiv cu învățământ la domiciliu și din învățământul profesional tehnic, inclusiv proaspeți absolvenți ai școlilor profesionale

Nr. participanți	Gen	Vârsta	Ocupația

Grila de interviu

- Copilul Dvs. a beneficiat/ beneficiază de careva servicii de orientare profesională/ ghidare în carieră/ consiliere în cadrul instituției de învățământ sau înafara instituției?
PENTRU RĂSPUNS AFIRMATIV:
- Dacă da, cine a oferit/ oferă aceste servicii? Cum sunt oferite serviciile? Sunt adaptate necesităților copilului Dvs.?
PENTRU RĂSPUNS NEGATIV:
- Dacă nu, cine considerați că ar trebui să ofere asemenea servicii?
- Care considerați că sunt nevoile copilului Dvs. referitor la orientarea profesională/ ghidarea în carieră/consilierea în acest domeniu?
- Cum considerați că ar trebui să se realizeze orientarea profesională/ ghidarea în carieră/ consilierea astfel, încât după absolvirea instituției de învățământ copilul Dvs. să-și poată continua studiile sau să se angajeze și să practice o meserie potrivită cu interesele și abilitățile sale?
- Dvs. personal aveți nevoie de careva suport, consiliere pentru a vă ajuta copilul să facă alegeri potrivite cu necesitățile, interesele sale, inclusiv în ceea ce privește viitoarea profesie?
- Ce profesie credeți Dvs. că ar putea practica copilul Dvs., ținând cont de abilitățile și interesele sale, dar și de cerințele pieței muncii? Unde și cum considerați că ar putea fi angajat?
- De ce servicii de suport ar avea nevoie copilul Dvs. pentru a practica o meserie (adaptarea spațiului, asistență personală, dispozitive speciale etc.) ?
- Dar, care sunt interesele, preocupările, temerile copilului Dvs. în ceea ce privește continuarea studiilor?

10. Dar, care sunt interesele, preocupările, temerile copilului Dvs. în ceea ce privește angajarea în câmpul muncii după absolvirea instituției actuale de învățământ?
11. Cum considerați Dvs. că ar trebui să fie asigurată legătura dintre școală, diferite servicii și piața muncii astfel, încât copilul Dvs. să poată alege o meserie potrivită și ulterior să poată să se angajeze?

Ghid de interviu pentru discuția de tip focus grup cu elevii cu cerințe educaționale speciale din ciclul gimnazial (clasele VIII, IX) și liceal

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră și consiliere pentru elevii cu cerințe educaționale speciale (CES)/ dizabilități și respectiv din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Date de identificare

Localitate

Data

Grup țintă: **elevi cu CES din ciclul gimnazial (clasele VIII-IX) și liceal**

Nr. participanți	Gen	Vârsta	Clasa	Denumirea instituției de învățământ

Grila de interviu

1. Povestește despre tine. Ce îți place să faci acasă, la școală, în afara școlii?
2. Întâmpini careva greutăți atunci când faci activitățile despre care ai vorbit?
3. Cine și cum te ajută să depășești aceste greutăți? Cine crezi că te mai poate ajuta?
4. Ai avut careva probleme/greutăți atunci când te-ai înscris la școala unde studiezi acum? Au fost din cauza dizabilității? Dacă da, poți să ne povestești mai mult ce s-a întâmplat atunci când te-ai înscris la școală?
5. Ce materiale (de ex. materiale educaționale personalizate, dispozitive Braille, rampă de acces, scaune cu roțile, computer adaptat, programe pentru computer adaptate etc.) te ajută în activitățile tale
1) acasă, 2) la școală, 3) în afara școlii?
6. Ai/ ai avut careva servicii în școală sau în localitate de tipul: consiliere psihologică, ore de meditație, terapie cu logopedul, asistența personală, servicii de transport, kinetoterapie, orientare profesională, altele?
a) Dacă da, cine a oferit / oferă aceste servicii? Cât de des? Ce părere ai despre aceste servicii, îți satisfac nevoile?
7. Ce crezi că vei face după absolvirea școlii? Veți continua studiile pentru a învăța o profesie/ meserie sau nu? De ce?
8. Ce profesie/ meserie ți-ai dori să ai după terminarea școlii? De ce anume acesta?
9. Ce trebuie să știi și să poți face pentru ca să poți practica această profesie/meserie?
a) Dacă da, ce ai discutat? Cu cine ai discutat despre asta?
10. Cine te-a ajutat să alegi viitoarea profesie/meserie (dirigintele, psihologul, cadrul didactic de sprijin, părinții, colegii, specialiști dintr-o organizație sau centru unde mergi, altcineva)?
11. Ai vorbit vreodată despre posibilitatea alegerii diferitor profesii/meserii în școală sau în afara școlii?
a) Dacă da, ce ai discutat? Cu cine ai discutat despre asta?

b) Dacă nu, ce ai fi interesat să discuți despre carieră / profesie / angajare în câmpul muncii?
Cu cine crezi că ar fi mai bine să discuți aceste lucruri?
12. Ce crezi că ar putea face profesorii de la școală / alți specialiști din afara școlii pentru a te ajuta să
alegeți o școală profesională sau un loc de muncă după absolvirea școlii?

Ghid de interviu pentru discuția de tip focus grup cu elevii cu cerințe educaționale speciale din ciclul gimnazial (clasele VIII, IX) și liceal

Notă introductivă

Centrul „Speranța” cu suportul Danube Strategic Project Fund și KulturKontakt Austria realizează un studiu în cadrul proiectului ”I-VET- Învățământul Profesional Tehnic Incluziv - Orientare Profesională și Consiliere în Carieră”.

Obiectivul general al studiului este de a realiza evaluarea situației actuale privind serviciile de orientare profesională/ ghidare în carieră și consiliere pentru elevii cu cerințe educaționale speciale (CES) /dizabilități din învățământul general și profesional tehnic și identificarea necesităților de servicii care să răspundă eficient particularităților acestei categorii de beneficiari.

Răspunsurile primite la întrebările din cadrul discuției sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Date de identificare

Localitate

Data

Grup țintă: **elevi cu CES din învățământul profesional tehnic și absolvenți**

Nr. participanți	Gen	Vârsta	Clasa	Denumirea instituției de învățământ

Grila de interviu

- Cum ai ales școala profesională unde studiezi acum?
- Ce/cine te-a influențat/ajutat în alegerea școlii profesionale unde studiezi acum?
- Pentru ce profesie te pregătești? Cum ai ales-o? Cine te-a ajutat să alegi această profesie?
- De ce cunoștințe și abilități ai nevoie pentru a practica profesia aleasă?
- Ai beneficiat/ beneficiazi de careva servicii de consiliere și orientare profesională/ ghidare în carieră/consiliere în cadrul instituției de învățământ sau înafara instituției?
a) Dacă da, cine a oferit/ oferă aceste servicii? Cum au fost /sunt oferite serviciile? Ce ați discutat? Au fost/ sunt adaptate necesităților tale?
- Care sunt principalele probleme cu care te confrunți în cadrul școlii profesionale?
- Ce vei face după absolvirea școlii profesionale?
- Care sunt interesele, preocupările/temerile tale în ceea ce privește angajarea în câmpul muncii sau continuarea studiilor după absolvirea școlii profesionale?
- De ce suport ai avea nevoie pentru identificarea unui loc potrivit de muncă sau pentru continuarea studiilor după finisarea școlii profesionale?
- De ce suport ai avea nevoie pentru a practica meseria pentru care te pregătești?
- Ai încercat să stabilești vreo legătură cu vreun potențial angajator? Te-a ajutat cineva să identifici un loc de muncă? Dacă da, cum s-a întâmplat?